

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**MÖ. I.–MS. III. YÜZYILLAR ARASINDA
ROMA–PANNONIA–TRAKYA SİYASAL İLİŞKİLERİNDE
PANNONIA’NIN YERİ VE ÖNEMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ali Güveloğlu

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ömer ÇAPAR

Ankara - 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ESKİÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

MÖ. I.–MS. III. YÜZYILLAR ARASINDA
ROMA–PANNONIA–TRAKYA SİYASAL İLİŞKİLERİNDE
PANNONIA’NIN YERİ VE ÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömer ÇAPAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VI
KAYNAKLARIN TANITIMI	VIII
I. Edebi Kaynaklar	X
II. Epigrafik Kaynaklar	XX
III. Nümizmatik Kaynaklar	XXI
IV. Arkeolojik Kaynaklar	XXII
I. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
II. BÖLÜM	8
II. 1. TUNA VE TRAKYA BÖLGELERİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	8
II. 2. PREHİSTORİK DEVİRLERDE TUNA VE TRAKYA BÖLGELERİ KÜLTÜRLERİ	14
II. 2. 1 Paleolitik Dönem Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 10.000-8.000)	14
II. 2. 2 Mezolitik Dönem Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 8.000 - 6.000).....	15
II. 2. 3 Neolitik Dönem Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 6000-MÖ. 4400).....	16
II. 2. 4 Bakır Çağı Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 4400 - 2800)	18
II. 2. 5. Bronz Çağı Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 2800 – 850).....	20
II. 2. 6. Demir Çağı Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 850 – MÖ. 5. Yüzyıl)	21
II. 2. 7. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Keltler (ca. MÖ. 4 – 1. Yüzyıl)	23
II. 3. Prehistorik Dönemlerde Trakya Bölgesi Kültürleri	25
II. 3. 1 Paleolitik Dönem Trakya Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 10.000 – 8.000).....	25
II. 3. 2. Mezolitik Dönem Trakya Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 8.000 – 6.000).....	26
II. 3. 3. Neolitik Dönem Trakya Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 6.000 – 4000)	27
II. 3. 4 Bakır Çağı Trakya Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 4000 – 2250)	28
II. 3. 5. Bronz Çağı Trakya Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 2250 – 1000).....	29
II. 3. 6. Demir Çağı Trakya Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 1000 – 500{?}).....	30
II. 3. 7. Trakya Bölgesi'nde Pers Hakimiyeti (MÖ. 513 - 437).....	31
II. 3. 8. Trakya Bölgesi'nde Odrys Hakimiyeti (MÖ. 3 – 1. Yüzyıl).....	32
II. 3. 9. Trakya Bölgesi'nde Makedonya Hakimiyeti (MÖ. 1. Yüzyıl)	33

III. BÖLÜM.....	35
ROMA-PANNONIA-TRAKYA SİYASAL İLİŞKİLERİ.....	35
III. 1. MÖ. I.-MS. I. YÜZYILLAR ARASI İLİŞKİLER.....	35
III. 1. 1. Illyricum ile İlk İlişkiler (MÖ. I. Yüzyıl Öncesi)	35
III. 1. 2. Moesia İle İlk İlişkiler.....	41
III. 1. 3. Dacia İle İlk İlişkiler	43
III. 1. 4. Trakya ile İlk İlişkiler (MÖ. I. Yüzyıl Öncesi)	45
III. 1. 5. MÖ. I. Yüzyılda Roma-Illyricum Siyasal ve Askeri İlişkileri	46
III. 1. 6. MÖ. I. Yüzyılda Roma-Trakya Siyasal ve Askeri İlişkileri	48
III. 2. ILLYRICUM'UN FETHİ.....	50
III. 2. 1. Illyricum Bölgesinin Fethi ve Augustus Dönemi.....	50
III. 2. 2. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Tiberius Dönemi Olayları (MS. 14 -37)	57
III. 2. 3. Illyrialıların Ayaklanması	60
III. 2. 4. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Dört İmparatorlar Yılı Olayları (MS. 68-69).....	62
III. 2. 5. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Domitianus Dönemi Olayları (MS. 81-96).....	64
III. 3. MS. II-MS. III. YÜZYILLAR ARASI OLAYLAR.....	66
III. 3. 1. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Nerva Dönemi Olayları (MS. 96-98).....	66
III. 3. 2. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Traianus Dönemi Olayları (MS. 98-117).....	66
III. 3. 2. 1. I. Dac Savaşı MS. 101-102	67
III. 3. 2. 2. II. Dac Savaşı MS. 106	69
III. 3. 2. 3. Pannonia'nın İkiye Bölünmesi MS. 106	71
III. 3. 3. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Hadrianus Dönemi Olayları (MS. 117-138).....	73
III. 3. 4. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Marcus Aurelius Dönemi Olayları (MS. 161-180)	
.....	75
III. 3. 5. Pannonia ve Trakya Bölgelerinde L. Septimus Severus Dönemi Olayları (MS. 193-198).....	80
III. 4. MS. III. YÜZYIL OLAYLARI	83
III. 4. 1. M. Aurelius Severus Alexander Dönemi Olayları (MS. 222-235).....	83
III. 4. 2. Asker İmparatorlar Dönemi Olayları (MS. 235-268).....	84
III. 4. 2. 1. C.J. Verus Maximinus Thrax Dönemi Olayları (MS. 235-238).....	84
III. 4. 2. 2. Gordianus I, II., ve III. Dönemi Olayları (MS. 238-244).....	84
III. 4. 2. 3. C. J. Philippus Arabs Dönemi Olayları (MS. 255-249).....	85
III. 4. 2. 4. Licinius Egnatius Gallienus Dönemi Olayları (M.253 -268).....	88

IV. BÖLÜM	91
MS. I-MS III. YÜZYILLARDA TUNA-TRAKYA BÖLGELERİNDE ROMA EYALET SİSTEMİ	91
IV. 1. Roma Eyalet Sistemi ve MS. I. Yüzyılda Tuna-Trakya Eyaletleri'nin Durumu...	91
IV. 2. Roma Eyalet Sistemi ve MS. II.-III. Yüzyıllarda Tuna-Trakya Eyaletlerinin Durumu.....	95
SONUÇ	97
ÖZET	99
SUMMARY	100
KAYNAKÇA	101
EKLER
EK – 1 SİKKELER
EK – 2 RESİMLER.....	.
EK – 3 HARİTALAR
EK – 4 YAZITLAR
EK – 5 MÖ. I.-MS. III YÜZYILLAR ARASI ROMA İMPARATORLARI.....	.
EK – 6 TUNA VE TRAKYA EYALETLERİNİN YÖNETİCİLERİ.....	.

ÖNSÖZ

Çalışmamızın amacı; MÖ. 1. yüzyıl ile MS. 3. yüzyıllar arasında Roma, Pannonia ve Trakya Siyasal İlişkilerinde Pannonia'nın yeri ve önemini incelemektir. Çalışma alanımız Türk araştırmacılarınca bir bütün olarak daha önce incelenmediğinden literatürümüzü büyük ölçüde yabancı araştırmacıların eserleri yanı sıra Türkçe yayınlar ve ağırlıklı olarak birinci elden kaynaklar oluşturmaktadır. Gerek edebi gerek nümizmatik gerekse arkeolojik verilerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi olayları her zaman çok net bir şekilde gün ışığına çıkarmaya yetmediğinden kimi zaman bir soru işareti ile karşı karşıya çalışma durumunda kaldık.

Orta Avrupa bölgesinde, Tuna havzası içinde yer alan, Roma dönemi öncesinde Illyria olarak adlandırılan ve Roma döneminde Pannonia ve Dalmatia olarak anılmaya başlanan bölge; hem Anadolu toprakları ve İtalya'ya yakınlığı hem de Balkan Yarımadasına giden yollara hakim bir konumda bulunduğundan daha ilk başlarda Roma'nın dikkatini çekmişti. Biz de çalışmamızda oldukça önemli olaylara sahne olan bir dönem içinde adı geçen bölgelerin Roma'ya kazandırdıkları ve Roma döneminin bu bölgelerde ne gibi değişimler getirdiği konularını incelemeyi amaçladık.

Çalışmamızın, her iki bölge ile ilgili yerli kaynak bulunmaması nedeniyle, yeni çalışmalara ışık tutma yolunda önem taşıyacağına ve Roma-Pannonia ilişkileri bölümlerinin Hungaroloji öğrencilerinin ilgisini çekeceğine ve Roma İmparatorluk dönemi ile ilgili az işlenmiş bir konu olduğundan eski batı tarihi öğrencileri için de fayda sağlayacağına inandığımızdan doktora çalışmamızı aynı bölgeler üzerindeki etkileşimleri yine çift yönlü olarak hazırlamayı ve ilerleyen dönemlerde aynı konularda derinlemesine araştırmalar yapmayı kendimize bir vazife olarak benimsemiş bulunmaktayız. Araştırmamızın diğer bölümü Roma-Trakya siyasal ilişkileri ve bu ilişkilerde Pannonia bölgesinin yeri ve önemi araştırmaları ise bize, bundan sonraki çalışmalarımız için bir alt yapı niteliği taşımakta, bölgeyi ve literatürü tanıma şansını bulmamıza yardımcı olmaktadır. Türk araştırmacıların uzak

durduğu Roma Trakya siyasal ilişkileri konusu bizim için başlangıç aşamasında öğrenilmiş ve artık konuya hakim olarak çalışmamız için eksik bir nokta kalmamıştır.

Gerek Roma–Pannonia, gerekse Roma–Trakya ilişkileri ile ilgili daha önceki çalışmalar genellikle tek yönlü olarak yapılmıştır. Her iki bölgeyi de kapsayacak bir çalışma yapmamda karar verme aşamasından beri yanımda olarak yardım eden ve yol gösteren Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Ömer apar’a, henüz lisans eğitimimi Hungaroloji Anabilim Dalı’nda yaparken ve lisans bitirme tezimi hazırlarken beni Eskiçağ Tarihi alanında çalışmaya teşvik eden, klasik filoloji ve mitoloji derslerini almamız için büyük özveri ile çalışarak alt yapı hazırlayan ve desteğini esirgemeyen, Sayın Hocam Prof. Dr. Hicran Yusufoglu’na, Yüksek Lisans derslerini aldığım ve çok büyük destek ve yardımlarını unutamayacağım Değerli Hocalarım; Doç. Dr. Turgut Yiğit ve Yrd. Doç. Dr. E. Sedat Erkut’a, en sıkışık zamanlarımda yanımda olarak çözüm retmemde yardımcı olan arkadaşım Araç. Gör. Kamil Doğancı’ya ve bu çalışmayı hazırlamamda, dolaylı dolaysız katkısı olan herkese içtenlikle teşekkür ederim.

Ali Güveloğlu

Haziran 2006

KISALTMALAR

AAntHung	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae
AE	L'Année Epigraphique
Ammian.	Ammianus Marcellinus
ANRW	Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt (Festschrift J. Vogt.)
App.	Appianus
App., <i>Ill</i>	Appianus, <i>Civil War, Illyria</i>
AqFüz	Aquincumi Füzet
AqM	Aquincumi Múzeum
Arch. Ért.	Archeológiai Értesítő, Budapest
BMC	British Museum Catalogue of Roman Republic
CAH	Cambridge Ancient History
Cass. Dio	Cassius Dio
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum
HA	Historia Augusta
Herd.	Herodotos
Herod.	Herodian
HN	Historia Numorum
Hom.	Homeros
ILS	Inscriptiones Latinae Selectae
JRS	Journal of Roman Studies
MÖ.	Milattan Önce
MS.	Milattan Sonra
PIR	Prosopographi Imperii Romani. Saec I II II.
Plin. <i>epist.</i>	Pliny The Younger, <i>Epistulae</i>
Plin. <i>nat.</i>	Pliny The Elder, <i>Naturalis Historia</i>
Polyb.	Polybius

RE.	Paulys Wissova Real - Encyclopödie der Klassische Altertumswissenschaft
RIC	Roman Imperial Coinage
Suet.	Suetonius
Strab.	Strabon
Tac. <i>Agr.</i>	Tacitus, <i>Agricola</i>
Tac. <i>Ann.</i>	Tacitus, <i>Annales</i>
Tac. <i>Ger.</i>	Tacitus, <i>Germania</i>
Thuk.	Thukydides
Vell. Pat.	Velleius Paterculus
Vict.	Aurelius Victor
Xen. <i>Anab.</i>	Xenophon, <i>Anabasis</i>

KAYNAKLARIN TANITIMI

Eskiçağ Tarihinin Kaynakları Hakkında Genel Bilgiler

Her türlü bilimsel çalışmanın ilk koşulu güvenilir bir kaynak bilgisidir. Her türlü bilimsel çalışmanın öğretiler ve öğrenilebilir, her türlü sonucun ise denetlenebilir yani yeniden elde edilebilir olması gerekir. Ancak tarihin denetleme koşulları ancak kaynak bilgisinin koşullarının tam sağlanabilmesi ile gerçekleştirilebilir. Bir araştırmayı yaparken konu ile ilgili kaynakların gözden geçirilmemesi sonucu doğrudan etkileyecek hatta bazı durumlarda elde edilebilecek sonuçların tam tersi bir sonuç ortaya çıkabilecektir. Bu yüzden çalışmamızdaki kaynakları ayrıntılı olarak gözden geçirmemiz gerekmektedir.

Tarihin diğer alanlarından biraz farklı olarak Eskiçağ tarihinde kaynaklar sadece yazılı belgelerden oluşmaz, dönemine göre bazen bir yapıt bazen de küçük bir taş, bazen ise bakır bir sikke Eskiçağ tarihi için kaynak teşkil edebilir. Ancak en genel şekli ile kaynaklarımız Yazılı Kaynaklar ve Yazısız Kaynaklar olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Yazılı kaynaklar ise üzerine yazıldıkları malzemeye göre Edebi kaynaklar, Epigrafik kaynaklar, Papirolojik kaynaklar, Nümizmatik kaynaklar olarak alt dallara ayrılırlar. Yazısız kaynaklar ise incelenmek istenen döneme ait insanoğlu tarafından meydana getirilmiş her türlü maddi varlıktır. Binalar, yollar, çeşmeler, saraylar, çanak çömlek parçaları, silahlar, mezarlar ve bunlar gibi pek çok şey Eskiçağ tarihinin yazısız kaynaklarını oluşturmaktadır. Ancak çok genel bir tasvir ile tarihin yazı ile başladığını kabul edersek incelememizin esas kaynaklarını yazılı kaynaklar oluşturacaktır.

Yazılı kaynaklar, birinci elden yazılı kaynaklar ve ikinci elden yazılı kaynaklar olmak üzere kendi içinde iki alt dala ayrılır. Bunlardan birincisi, antik çağdan günümüze ulaşan epigrafik, nümizmatik kaynaklar, belgeler, mektuplar, söylevler, propaganda yazıları, tutanaklar gibi yorum katılmadan sadece olayların kaydedildiği kaynaklar, ikincisi ise pek çoğu elimize tam olarak ulaşmayan, Antikçağ yazarlarınca yazılmış ve daha sonraki dönemlerde kopya edilmiş, felsefe,

drama, tarih, hukuk, askeri, tıp, coğrafya vb. alanlarda yazılmış yorum ve görüşlere de yer verilerek oluşturulmuş olan ikinci elden kaynaklardır. Bunlar, olayı gözlemleyen yazarın olayı görüş açısına göre yorumlayarak yazdığı eserlerdir.

Birinci elden yazılı kaynaklardan olan nümizmatik kaynaklar günümüz araştırmacılarınca kategorilere ayrılmış, her türlü sikke ve baskılı maden nesnelere sınıflandırıldığı kataloglardan oluşmaktadır. Bu kataloglar özellikle Eski Batı Tarihi araştırmalarına ışık tutmaktadır, adlarına sikke bastıran imparator ve yöneticilerin yaptıkları savaşlar aldıkları unvanlar ve idareci oldukları bölge hakkında birinci elden bilgi sağlamaktadır. Ortak imparatorlar onların aldıkları unvanlar görev ve yetkileri de bu malzemeler üzerine çoğunlukla doğru olarak yazılmakta ve günümüze kadar ulaşmaktadır. Ayrıca sikkeler üzerinde bulunan bazı tanrı motifleri ve adları da adı geçen toplumun dini inançlarını açığa çıkarmada birinci elden kaynak sağlamaktadır.

Epigrafik kaynaklar ise bir diğer birinci elden kaynaklardır ve yine günümüz araştırmacılarınca Corpus adı altında kataloglanarak Eskiçağ Tarihi araştırmalarına ışık tutmaktadır. Bu kaynaklar idari yöneticiler ve onların başardığı ve üstlendiği görevler hakkında yazılmış yazıtlardır. Bunun dışında mezar taşları da aynı kategoride bulunmakta ve özellikle onomastik araştırmaları için fayda sağlamaktadır. Şahıs, tanrı ve yer adları ve idari unvanlar bu tür malzemelerin üzerinde sıkça karşılaştığımız bilgilerdir.

Yazısız kaynaklarımız ise tamamen arkeolojik verilere dayalı ve uzun süreli, çalışmaların sonuçlarıdır. Süregelen arkeolojik kazılar sonucunda bölgelere göre oluşturulan envanterler ve kazı tutanakları bu kaynak türünün temelini oluşturmaktadır. Kazılarda elde edilen buluntular uzmanlarınca envantere geçirilir ve müze kataloglarında tutulur. Bu nesnelere üzerinde yapılan ölçüm ve analizler kazısı yapılan site hakkında insanların yaşam şekilleri ve şartları hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Ayrıca keramik tipolojisinin belirlenmesi yoluyla bu halkların göç yolunu izlememize ve geçirdikleri evreleri anlamamıza da yardımcı olurlar.

I. Edebi Kaynaklar

*Ammianus Marcellinus (MS. ca. 322- 400)

Antiokheia'lı tarihçi Roma ordusunda bir çok sefere (354 Gallia, 357-60 Pers Savaşları, 363 İmparator Iuluanus'un Pers Seferi) katılmış olan Ammianus, MS. 4. yüzyılın ilk çeyreğinde, Latin dilinde 31 kitaplık bir *Res Gestae* (Roma Tarihi) yazmıştır. Eser Tacitus'un eserinin devamı olarak İmparator Nerva'nın ölümünden (MS. 98) İmparator Valens'in ölümüne (MS. 378) kadar olan dönemin olaylarını kapsamakla birlikte, günümüze yalnızca MS. 353- 378 yılları arasındaki olayların anlatıldığı 14-31. kitaplar kalmıştır. Ammianus başka kaynakları gördüğü gibi Roma'daki resmi belgeleri de incelemiş ve ebedi Roma'ya sarsılmaz bir sadakatle bağlı olarak ve kendisine Tacitus'u örnek alarak yazmıştır. Savaş alanlarındaki gözlem ve deneyimlerini kitabına yansıtmayı başarmış, bundan başka yansızlığının bir ispatı olarak Hıristiyan olmamasına karşın gerekli gördüğü yerlerde Hıristiyanlar hakkında olumlu şeyler yazmayı da bilmiştir. Antik Çağ Roma tarihçilerinin son önemli temsilcisi sayılan Ammianus'tan ilerleyen dönemlerde Cassiodorus da yararlanmıştır. Bu kaynakta 29. 6. 1. bölümünde Aquileia'nın kurulması ve bu bölgede Roma'nın yaptığı işler hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızda tarihinin eserinin bu bölümünü kullandık.

*Appianus (Doğ. MS. ca. 100)

MS. ca. 100 yılında İskenderiye'de dünyaya gelen tarihçi Roma vatandaşlığını elde etmiş ve şövalye sınıfına mensup olarak devlet hizmetinde bulunmuştur. Marcus Aurelius ve Lucius Verus zamanında *procurator Augusti* olarak görev almıştır. Sallustius, Livius gibi Latince kaynakların yanında Polybios, Poseidonos gibi güvenilir Hellence kaynaklardan yararlanarak, Helen dilinde *Rhomaika* (Roma Tarihi) adlı, Krallık Devrinden kendi yaşadığı zamana kadar uzanan muhtemelen 24 kitaptan oluşan bir tarih kitabı yazmıştır. Roma ile irtibat sırasına göre devletlerle olan ilişkilerini ele alan kitaplarının arasında bir de iç savaşları anlatan 5 kitaplık bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm başka güvenilir

kaynak bulunmadığından oldukça önemli bir başvuru kaynağını oluşturmaktadır. Appianos'un *Illyrike* olarak adlandırılan ve 30 bölümden oluşan ve Illyria savaşlarını anlatıldığı kitabı araştırmamızda sıkça başvurduğumuz bir antik kaynaktır. Bölge halkı ve bu bölgede yapılan savaşlar hakkında verdiği bilgiler eşsizdir. Beş bölüm ve otuz alt başlıkta toplanan *Illyrike* adlı eserin tamamı Augustus döneminde Illyria üzerine yapılan savaşlar ve nihayetinde Tiberius tarafından bu bölgenin Roma'ya katılması ile ilgili olup araştırmamızda tamamı kullanılmıştır.

***Aurelius Victor (MS. 4. Yüzyıl)**

Afrikalı tarihçi. İmparator Iulianus zamanında (MS. 361) Pannonia valisi olan Aurelius Victor, Theodosius zamanında (MS. 389) Roma'da *praefectus urbi* görevine yükselmiş ve Ammianus Marcellinus'un dostu olmuştur. Biyografik yönü ağır basan ve Augustus'tan II. Constantius'a kadarki dönemi (MS. 360) ele alan *Caesares* (Roma İmparatorluk Tarihi) adlı eseri kaleme almıştır. Geç Antikçağda yaşamış bir redaktör Aurelius Victor'un *Caesares* adlı eserinin başına kökenleri bilinmeyen iki küçük yazı koyarak bunları bir corpus haline getirmiştir. Bu eserler genellikle *Epitome de Caesaribus* ile birlikte yayımlanmıştır. Aurelius Victor'un eserinin Augustus ile ilgili olan bölümleri ile Dacia'daki bazı olayların anlatıldığı 28. kitap 10 vd. bölümleri çalışmamızda kullanılmıştır. Tarihçinin eserinin 28. 10. bölümünde Decius ile yapılan savaş hakkında bazı bilgiler yer almış ve çalışmamızda bu bölüme başvurulmuştur.

***Cassius Dio Cocceianus (MS. ca. 150 - 235)**

Nikaia'lı (Bithinya) tarihçi. MS. 180'de Roma'ya gelmiş ve bir senatörün oğlu olmasının sağladığı avantajlarla kısa sürede Roma'da hızlı bir siyasi kariyer yapmış; Praetor, Consul, Africa Proconsul'luğu dahil bir çok Roma eyaletinin valiliğini yapmış ve nihayet MS. 229'da İmparator Severus ile birlikte ikinci kez Consüllüğü paylaşmıştır. Cassius Dio, en eski devirden yaşadığı zamana kadar 80 kitaplık *Rhomaika* adlı Hellence bir Roma Tarihi yazmıştır. Eserden özgün biçimiyle günümüze kalan kısımlar, MÖ. 68-10 yıllarına ilişkin 36.-54. kitaplardır. MÖ. 9-MS.

46 yıllarını ele alan 55-60 kitaplar ve Caracalla'nın ölümünden Elegabalus'un hükümdarlığının ortalarına kadarki döneme ilişkin 79 ve 80 kitaplar, fragmanlar halinde muhafaza olmuştur. Kendisine Livius'u örnek alarak döneminin Retorik üslup özelliklerini taşımasına karşın kaynak değeri yüksek bir eser meydana getirmiş olan Cassius Dio kendisine özgü siyasi düşüncelerini de dile getirmiştir. Metne ilişkin en eski kalıntılar 5.-6. yüzyıla ait olmakla birlikte, eser ancak Bizans döneminde önem kazanmaya başlamış ve 1070'ten başlayarak takip eden yıllarda Ioannes Ksiphilinos (36.-80. kitaplar) ve 1150'lerde Ioannes Zonaras (1.-21. ve 44.-80. kitapların bazı bölümleri) tarafından özeti çıkarılmıştır. Kaybolan kısımlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan bu özetler, metnin bugünkü temelini de oluşturmaktadır. Eser bu şekilde önemli bir misyonu yerine getirerek en eski dönemden Roma'nın yeni dönemlerine kadar neredeyse kesintisiz ve tam bir bilgi kaynağı olmuştur. Tarihçinin eserinde Illyria bölgesi ile ilgili bölümlere 36– 60'ncı bölümler arasında yer verilmiş ve çalışmamızda bu bölümlerden yararlanılmıştır.

* Herodotos (MÖ. ca. 484 - 425)

Tarihin babası olarak anılan Halikarnasos'lu (Bodrum) tarihçi Herodotos'un lyxes ve Dryo'nu oğlu olarak dünyaya geldiği bilinir. Yüksek tabakaya mensup olan bu ailenin Theodoros adında bir oğlu daha vardır. Suidas, Herodotos'un Panyasis adında Halikarnasos'lu bir şairin yeğeni olduğunu söylemektedir. Herodotos, Artemisia'nın halefi Lygdamis'in baskıları yüzünden Halikarnasos'tan kaçıp Samos'a yerleşti ve Ionca'sını burada geliştirdi. Halikarnasos'a döndükten sonra tiranın yıkılmasında rol oynadı ancak siyasi çekememezliklere karışmak istemediğinden Halikarnasos'tan son kez çıktı ve Helenlerin kurmakta olduğu Thurium'a yerleşti, burada öldüğü ve mezarının şehrin agorasında yer aldığı söylenmektedir. Bundan başka Pella'da öldüğünü söyleyenler de vardır.

Doğu Akdeniz bölgesinde çıktığı uzun gezilerden sonra, muhtemelen Atina'da kaleme aldığı 9 kitaplık *Historiai* adlı ünlü eserinde Perslerle Helenler arasındaki Savaşları tasvir etmiştir (MÖ. 492-449). Kitaplarına İskenderiyeli

eleştirilenler tarafından Musa'lar adı verilmiştir. Muhtemelen tamamlanmamış olan bu eserin ilk kitabında savaşa katılan taraflar özellikle Persler ve ülkelerinin coğrafyası ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir. Tek tip bir anlatıma sahip olan eser siyasal ve askeri tarihi anlatmasının yanında tam anlamıyla bir kültür tarihi özelliğine de sahiptir. Ülkelerin coğrafyası yaşam şekilleri ve hatta kişilerin özelliklerine ve gündelik yaşama dair pek çok ve ayrıntılı bilgi vermesi bakımından önem taşımaktadır. Gelişmiş olarak bilinen Helen dünyasına karşı, barbar olarak adlandırılan doğu dünyasına ait Perslerin ve devletlerinin büyüklüğünü tasvir etmiş, Helenlere karşı Marathon, Salamis ve Palatai'de kazandıkları savaşların önemini kavramış ve bu savaşları dünya tarihinin dönüm noktaları olarak vurgulamıştır. Hikayeci bir anlatım diline sahip olan Herodotos gerçekleri yansıtmamakla suçlanmıştır, ancak Herodotos'un bazı yerlerde kaynak göstererek ve bazen de olayların farklı versiyonlarını anlatarak ortaya koyması ilginçtir. Herodotos eserinin I, IV, ve IX. kitaplarında araştırmamızda faydalı olacak oldukça önemli bilgiler vermektedir. Bahsi geçen konular başka bir kaynaktan daha elde edilemeyeceğinden oldukça önemli tek versiyon olma özelliğine sahiptir. Gerek Traklar gerekse Tuna bölgesi ve halkları hakkında açıklamalar yaparken Herodotos'un eserinde yukarıda belirtilen bölümlerden faydalanılmıştır.

***Homeros (MÖ. ca. 8 – 7'inci Yüzyıl)**

Tradisyona göre batı dünyasının en eski epik ozanıdır. Yaşadığı yıllar ve doğum yeri tam olarak bilinmemekle birlikte Ionia'da MÖ. 8'nci yüzyılda doğduğu sanılmaktadır. Tarihsel kişiliğini Avrupa edebiyatının başlangıcı sayılan *Ilyada* ve *Odyseia* adlı eserleriyle kazanmıştır. *Ilyada*'nın konusu arkeolojik kanıtlarla da ispatlanmış olan Truva Savaşı, *Odyseia*'nın konusu ise Ithake Kralı Odysseus'un Truva Savaşından sonra adamlarıyla birlikte eve dönerken başından geçenlerin anlatılmasından oluşmaktadır. Ion ve Aeol lehçe unsurlarını barındırmasından dolayı bu lehçelerin etkili olarak ve bir arada kullanıldığı yer olan batı Anadolu'nun orta kısımlarında oluşturulduğu sanılan eserler uzun bir süre sözlü edebiyatta varlığını korumuş, yazılı geleneğe geçmesi uzun zamanlar almıştır. Bu eserler Hellen halkları hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler barındırmakta; ırk, soy ve birlikler ayrıntılarıyla

anlatılmaktadır. Herodotos, Hesiodos ve Homeros'un kendisinden dört yüz yıl önce yaşamış olduklarını ve Hellen dininin tanrılarını belirlediklerini, onlara adlar ek adlar verdiklerini görev ve yetkilerinin sınırlarını çizdiklerini söylemiştir. Eserde Pannonialılar ve Illyria'da yaşayan halkların da Truva Savaşına katıldıkları ve bu savaştaki rolleri anlatılmaktadır. Homeros'a göre Pannonia halkı Truva müttefiki olarak Akhalara (Akalar) karşı Truva şehrini koruyanlar arasındadır. Homeros'un *İlyada* adlı eserinde IV, 532-538; X, 434. 469-525; XIII, 4; XIV, 227; XXIV, 234 numaralı bölümlerinde Traklar ve Trakya hakkında oldukça açıklayıcı bilgiler verilmekte ve çalışmamızda kullanılmaktadır.

***Livius Titus (MÖ. 59 - MS. 17)**

MÖ. 59'da Patavium'da (Padua) doğmuştur. Roma kentini ve oradaki koşulları kendi gözlemleriyle tanımış olmakla birlikte, yaşamının büyük bir bölümünü doğduğu kentte geçiren Livius, kamu faaliyetlerinden tamamen uzakta kalmış, ancak aralarında İmparator Augustus'un da bulunduğu önemli kişilerle tanışmıştır. Yaşamının 40 yılından fazlasını, kuruluştan kendi dönemine (MÖ.9) kadar Roma tarihini anlatan 142 kitaplık devasa eserini (*Ab Urbe Condita*=Kentin Kuruluşundan İtibaren) tamamlamaya adanmıştır. Annalistik tarzda hazırlanmış olan bu eserden günümüze kalan kısımlar şunlardır; MÖ. 293 yılına kadarki olayları anlatan 1.-10. kitaplar. MÖ. 219-167 yılları arasındaki olayların anlatıldığı 21 - 45. kitaplar ve tüm eserin içeriğinin anlatıldığı içindekiler bölümü. Özellikle 21 - 30. kitaplarda anlatılan Hannibal ile yapılan savaşlar ile ilgili bölümler, oldukça önemli bilgiler muhafaza etmektedir. Eski Romalılığı ve Roma kültürünü yücelten, bu özelliğiyle Augustus döneminin kültür politikasının gerçek anlamda bir göstergesi olan, bu geniş kapsamlı eser Roma tarihi boyunca tarih yazıcılığının tacı sayılmıştır. Kendisine kaynak olarak daha önceki annalistlerden; Aelius Tubero, Cladius Quadrigarius, Valerius Antias, Licinius Macer, Coelius Antipater'i seçmiş, doğudaki gelişmeleri ise Polybios'tan izlemiştir. Livius Roma'da askeri yada siyasi geçmişi olmadan tarih yazan ilk tarihçidir. Ancak eserin yazarın dönemine ait kısımlarının büyük bir kısmı kaybolduğundan onun tarihçiliği ve olaylara yaklaşımının değerlendirilmesi zorlaşmaktadır. Livius'un eserinin MÖ. 219-167 yılları arasındaki

olayların anlatıldığı 21 - 45. kitaplar özellikle MÖ. 175 – 168 arası yılların anlatıldığı bölümler kullanılmıştır.

***Plinius Secundus, Gaius (“Yaşlı”) (MS. 23/24 - 79)**

Romalı politikacı, yazar ve tarihçi olan Plinius MS. 23/24’te Novum Comum’da (İtalya’da Como) doğmuştur. Genç yaşlarında Roma’ya gelmiş ve başta Hispania, Germania, Gallia ve Africa Procuratorluğu ve Misenum’daki donanma üssünün komutanlığı görevleri olmakla birlikte bir çok devlet görevi almıştır. Plinius’un tarihsel içerikli eserleri; Aufidius Bassus’un *Historiae* adlı eserinin devamı niteliğinde olan *Libri XXXI A Fine Aufidi Bassi* (Aufidi Bassi’nin Sonundan İtibaren 31 Kitap) ile Romalıların Germenlerle savaşlarını ele aldığı 20 kitaplık, *XX Libri Bellorum Germaniae*’dir (Germania’daki Savaşlara ilişkin 20 Kitap). Antikçağda güvenilir bir kaynak olarak bilinen ve Tacitus tarafından kullanılmış olan her iki eser, Tacitus’un kendi eserlerini kaleme almasıyla unutulmuş ve günümüze ulaşmamışlardır. Fakat Plinius’un en büyük eseri günümüze 37 kitabı ulaşan *Naturalis Historia* (Doğa Tarihi) kitabıdır. Antikçağda bilinen tüm bilim alanlarına ilişkin geniş bilgiler veren ve bu nedenle genel bilgi ansiklopedisi niteliği taşıyan, ayrıca antik kültür ve sanat tarihiyle coğrafya konusundaki bilgilerimizin temel eserlerinden biri olan *Naturalis Historia* 18. yüzyıla kadar bir genel bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. Araştırmamızda tarihçinin *Naturalis Historia* adlı eserinde Dardania coğrafyası hakkında bilgi veren III, 149. MÖ. 16 yılı olaylarının anlatıldığı XVIII, 37, Tiberius’un MÖ. 12 deki savaşlarının anlatıldığı III, 147. Romalıların Trakya’da kurduğu yönetim sistemi hakkında bilgi aktarılan IV, 40. bölümlerinden faydalandık.

***Suetonius Tranquillus, Gaius (MS. ca. 75 - 150)**

Roma’da avukatlık yapan Hippo Regius’lu (Kuzey Afrika) Suetonius, bir süre İmparator Hadrianus’un sekreterliğinde de (*ab epistulis*) bulunmuş ve bu sırada Roma’daki resmi arşiv belgelerini görme olanağı kazanmıştır. Iulius Caesar’ın ve Domitianus’a kadar 11 Roma İmparatoru’nun 8 kitap halinde biyografyalarını *De*

Vita Caesarum (İmparatorların Yaşamı Hakkında) kaleme almakla ünlenmiştir. Günümüze hemen hemen tamamen ulaşmış olan bu biyografyaları hazırlarken resmi belgeleri ve diğer edebi kaynakları da kullanan Suetonius'un biyografik bir diğer eseri ise günümüze sadece Terentius, Horatius gibi bazı ozanların biyografilerinin ulaşabildiği, *De viris Illustribus*'tur (Ünlü Kişiler Hakkında). Roma'daki monarşik yönetim yapısına uygun olarak, annalistik tarih yazımının büyük ölçüde yerine geçen Tarihsel Biyografyanın büyük ölçüde kurucusu olan Suetonius, modern tarihçiler tarafından, belli bir şemaya göre mekanik bir biçimde düzenlenmiş biyografyalarında bir takım söylenti ve dedikoduları tarihsel eleştiriden geçirmeksizin toplamakla suçlanmaktadır. Bunun nedeni, Suetonius'un geniş bir kitleye hitap etmek istemesidir. Bunun dışında Suetonius'un eserleri dışında bir biyografyanın bulunmaması yüzünden eserler tarihçiler tarafından oldukça yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Araştırmamızda birçok imparator hakkında geniş bilgi veren bu eserden sıkça faydalanılmıştır. Özellikle Tiberius hakkında yazılan bölüme sıkça başvurulmuştur.

***Strabon (MÖ. ca. 64- MS. ca. 19)**

Amesia'lı (Pontus) coğrafyacı ve tarihçi. Roma'da öğrenim gören ve Küçük Asya, Mısır, Hellas, Aithiopia (Habeşistan), Armenia, Suriye ve Sardinya'da uzun inceleme gezileri yaparak tüm Akdeniz dünyasını yakından tanıyan Strabon, varlıklı bir aileye mensup olmanın verdiği avantajla iyi bir eğitim görmüş ve dilediği kadar gezme şansına sahip olmuştur. Daha çok genç bir yaşta Karia'da Nysia (Sultanhisar) kentinde Artemidoros'un yanında eğitimine başlamıştır. MÖ. 44 yılında Korinthos (Korint) üzerinden geçerek Roma'ya Publius Severus Isauricus'un yanına gitmiş ise de, aynı yıl bu kişi ölmüştür. Bunun üzerine Strabon büyük bir olasılıkla Seleukia'lı filozof Ksenarkhos'un derslerine devam etmiştir.

Sıra eser vermeye geldiğinde ilk önce Polybius'un eserini sürdürme amacıyla 47 kitaplık *Historika Hhypoemata* (Tarihsel Notlar) adlı bir eser hazırlamıştır ancak bu eser günümüze fragmanlar halinde ulaşmıştır. Yazara asıl ününü kazandıran eseri, bazı eksikleriyle günümüze kadar gelmiş olan 17 kitaplık *Geographika*

(Coğrafya) adlı eseridir. O zamanın bilinen dünyasının genel bir tasviri olan ve tarihi, mitolojik, tıbbi ve matematikle ilgili konulara değinen ayrıca felsefi bir boyutu da bulunan eseri, günümüz tarih ve coğrafya araştırmalarında çok büyük bir önem taşımaktadır. Eserde sınırları çizilen dünya batıda Atlas okyanusu, doğuda Indos Irmağıyla sınırlanan bütün eskiçağ dünyasını kapsamaktadır. Bizim araştırma alanımızı oluşturan Orta Avrupa toprakları eserin 7. kitabında ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Özellikle yedinci kitabın beşinci bölümünden Illyria ve Dalmatia toprakları ve halkları hakkında son derece geniş ve ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Strabon Eskiçağda olasılıkla çok okunmamış olup, daha ziyade Bizans döneminde eserinin önemi gün ışığına çıkmıştır. Eserinin kopyaları azdır. Zamanımıza kadar gelen ve bütün kopyaların bu kopyadan yapıldığı sanılan ilk eser bir çok eksiklik ve yanlışlıklar içermektedir, dolayısıyla bunu takip eden kopyalar da aynı hata ve eksiklikleri içerir. Strabon eserinin içinde ataları ve kendisi hakkında bilgiler de verir. Ataları Pontus Kralının yanında önemli görevler almış kimselerdir. Bunlardan bir tanesi, Mithridates Eupator tarafından, kraldan sonra gelen yeri tutan, Pontus Komana'sındaki "Ma" Rahipliğine kadar yükseltilmiştir. Strabon eseri içinde adeta övünerek çok gezdiğini hatta coğrafyacılar arasında kendi çizdiği sınırların ötesine geçebilecek bir tek kişinin bile olamayacağını sık sık dile getirir.

***Tacitus Publius Cornelius (MS. ca. 55 - 117)**

MS. ca. 55 yılında Gallia Narbonensis ya da Gallia Cisalpina'da doğmuş olan ünlü Romalı tarihçi. Roma'da son derece iyi bir hitabet öğrenimi gören ve yüksek devlet memurluklarında bulunan (88 yılında Praetor, 97'de consul, 112/3'de Asia eyaleti proconsullüğü) Tacitus 97 yılındaki consul'lük görevinden sonra kendini edebi çalışmalara vermiştir. İlk eseri kayınpederi Agricola için yazdığı *De Vita Iulii Agricolae* (Iulius Agricola'nın Yaşamı) adlı biyografyadır. Daha bu eserinde tarihçiliğinin tüm inceliklerini ortaya koyan Tacitus, aynı yıl Germania hakkında bir *De Origine et Situ Germanorum* (Germenlerin Kökeni ve Durumu Hakkında) adlı monografya da yayımlamıştır. 109 yılında yazarın MS. 69 yılında İmparator Domitianus'un ölümüne kadar (MS. 96) olan süreyi kapsayan 14 kitaplık *Historiae*

adlı bir tarih kitabı ortaya çıkmıştır. Bu eserden günümüze yalnızca 1-4. kitaplarla 5. kitabın başlangıç bölümü, yani İmparator Galba'nın MS. 69 yılında öldürülmesinde, 70 yılında Titus tarafından Kudüs'ün kuşatılmasının başlangıç aşamasına ve isyancı Iulius Civilis'in teslim oluşuna kadarki olayları konu alan bölümleri kalmıştır.

Tacitus, Augustus'un MS. 14 yılında ölümünden, Nero'nun ölümüne (MS.68) kadarki Roma tarihini İmparator Traianus (98-117) ile Hadrianus (117-138) zamanında kaleme almıştır. Bu eser, el yazmalarında *Ab Excessu Divi Augusti* (Tanrısal Augustus'un Ölümünden İtibaren) adıyla bilinmekle beraber günümüzde daha çok *Annales* (Yıllıklar) adıyla bilinmektedir. Artık kaybolmuş olan Roma Cumhuriyet devri ideallerini hala kalbinde taşıyan Tacitus, monarşinin gerekliliğini de anlayarak anlatımını imparatorlar ve Roma üzerinde yoğunlaştırmış, eyaletleri yalnızca bu çerçevede ele almıştır. İmparatorların çok etkileyici portrelerini çizen tarihçi, Tiberius örneğinde olduğu gibi bazen çok keskin sınırlar çizmiştir. Bununla birlikte genellikle kendi düşüncelerini fazla açığa vurmada, daha çok zamanının çelişkilerini göstermeyi tercih etmiştir. Tacitus ayrıca kullandığı dille Latin edebiyatında en bireysel üslubu meydana getiren tarihçi olmuştur. Tacitus'un *Annales* olarak bilinen eserinin II. Kitabında 1-16. bölümler Pannonia'daki karışıklıklar ve bunun bastırılması ile ilgili olayların anlatıldığı bölümdür. Bu bölümler çalışmamızda başvurulan bölümlerdir.

***Velleius Paterculus, Gaius (MÖ. ca. 19 - MS. 31)**

MÖ. 19'da Capua'da (Campania / İtalya) doğmuş olan Paterculus, subaylık ve devlet memurluğu yapmış, Germania ve Pannonia'da askeri tribunluk görevlerini üstlenmiş, legatus, quaestor ve praetor'lük görevlerini sürdürmüştür. Paterculus Truva'nın tahribinden MS. 30 yılına kadarki olayları kapsayan iki kitaplık bir *Historia Romana* (Roma Tarihi) kaleme almıştır. Eser kısa sürede hazırlanmış ve İmparator Tiberius'a sadık bir subay tarafından hazırlanmış olması sebebi ile de bazı şüphelere maruz kalmıştır. Paterculus, Pannonia'da bizzat bulunduğu bölgeyi birinci elden tanıdığından eseri bizim açımızdan önemlidir. Bu bölgeyi esas alan iki eserden birisini oluşturmaktadır. Paterculus'un eseri, tarihsel ve coğrafik bilgilerin dışında

sosyal hayata dair pek çok bilgi ve tasvir de içermektedir. Eserinin ikinci kitabında Pannonia ve Pannonia halkları hakkında bilgiler verdiğiinden araştırmamızda yer yer kullandığımız bir antik kaynaktır. Moesia eyaleti hakkında bilgi verilen II. 39, 3.; Caesar'ın Dacia üzerine yapmayı planladığı seferi haber veren II. 59. bölümleri ve Pannonia bölgesi hakkında II. kitapta bir çok bölüm çalışmamızda başvurulan yerlerdir.

II. Epigrafik Kaynaklar

* **Corpus Inscriptiões Latinarum (CIL)**

Theoder Mommsen, Otto Hirschfeld, Alfred von Domaszewski tarafından hazırlanan *Corpus Inscriptiões Latinarum* III. cilt 1-4711 Crete, Cyrenaica, Egypt, Ethiopia, Arabia, Palestine, Syria, Mesopotamia, Cyprus, Cilicia, Lycia, Pamphylia, Cappadocia, Galatia, Pontus, Bithynia, Asia, Achaea, Epirus, Macedonia, Thrace, Moesia, Dacia, Dalmatia, Pannonia ve Noricum ile ilgili yazıtların yer aldığı cildir, çalışmamızda buralardan faydalanılmıştır.

* **Inscriptiones Latinae Selectae (ILS)**

Dessau Hermann tarafından 1962 yılında hazırlanan *Inscriptiones Latinae Selectae* adlı üç ciltlik Epigrafik kaynağın I. cildi Balkanlar ve Orta Avrupa ile ilgili yazıtları içermekte olup çalışmamızda başvurduğumuz yer burasıdır. Ayrıca diğer ciltlerde yer yer Roma imparatorları hakkındaki yazıtlar da çalışmamızda kullanılmıştır.

III. Nümizmatik Kaynaklar

* **British Museum Catalogue of Roman Republic (BMC)**

Grueber H.A. tarafından 1910 yılında hazırlanan ve Roma Cumhuriyet Dönemi sikkelerinin yer aldığı bu kaynağın I.–II. ciltleri çalışmamızda kullanılmıştır.

* **Historia Numorum (HN)**

Harcley V. Head tarafından 1911 yılında hazırlanan, kısaca HN (*Historia Numorum*) olarak bilinen bu eserde Grek sikkeleri resimli, ayrıntılı ve açıklamalı olarak anlatılmıştır eserin; 1911 yılı basımına göre 246 - 291. sayfaları arası Trakya bölgesindeki sikkelere, 313–319. sayfalar arasındaki bölümü de Illyricum bölgesindeki sikkelere yer verilmiştir. Eserin bu bölümleri çalışmamızda kullanılmıştır.

* **Roman Imperial Coinage (RIC)**

Robertson, A. S., tarafından hazırlanan *Roman Imperial Coinage*, dört ciltten oluşan bir kaynaktır birinci cilt; Augustus'tan Nerva'ya kadar olan dönemi kapsar ve 1962 yılında hazırlanmıştır. İkinci cilt ise Traianus'tan Commodus'a kadarki dönemi kapsar ve 1971 yılında hazırlanmıştır, çalışmamızda dört ciltlik olan bu eserin yukarıda adı geçen ilk iki cildi kullanılmıştır.

IV. Arkeolojik Kaynaklar

* **Aquincum I / II**

A Budapesti Történeti Múzeum (Budapeşte Tarih Müzesi) tarafından hazırlatılan ve iki kitap olarak yayımlanan bu eser Aquincum'da yapılan tüm kazıların sonuçlarının birleştirildiği bir müze defteri şeklinde hazırlanmıştır. Sadece Roma dönemi değil aynı zamanda prehistorik devirler ve Roma sonrası dönemler ile ilgili yapılan kazılarda elde edilen veriler ve kazı planları iki ciltlik bu eserde yer almıştır eserin birinci cildi 2002 yılında, ikinci cildi de 2003 yılında yayımlanmıştır. Güncel bir çalışma olması nedeni ile oldukça faydalı bilgiler sağlayan eser görsel malzemelerin ayrıntılı olarak verildiği fotoğrafların yer aldığı bir çalışmadır. Kaynak, her bölüm için o bölgenin kazısını yapan arkeologlar tarafından iki dilli olarak hazırlanmıştır; bu yönü ile Macarca bilmeyen yabancı araştırmacıların da kullanımına açıktır.

* **Baranya Története, Az Óskortól Az Árpád Korig (Baranya Tarihi Eskiçağdan Árpád Dönemine Kadar)**

Pannonia bölgesinde en eski zamanlardan beri iskan edilmiş olan ve bugünkü Macaristan'da Baranya bölgesi olarak bilinen bölgenin Paleolitik devirden Macar hanedanı Árpád Dönemine (MS. 9. yüzyıl) kadarki tarihinin arkeolojik verilere dayanarak anlatıldığı bir eser olup Viyana (Bécs) Pannonia Müzesi tarafından hazırlatılmış bir eserdir. Özellikle İskitler ve demir devri ile ilgili bölüm oldukça zengin olup bu konudaki araştırmalar devam etmektedir. Kitapta arkeolojik malzemeler arasında insan kemiklerine de yer verilmiş, mezar, konut, silah ve diğer tüm malzemelerin ortak bir envanteri sunulmuştur. Adı geçen müze yetkililerince uzun süredir yapılan kazılar sonucunda derlenen bu eser aynı zamanda Viyana Pannonia Müzesinin katalogudur.

* **Pannoniai Falfestmény (Pannonia Duvar Resimleri)**

1993-1999 yılları arasında yapılan kazılarla ortaya çıkarılan Pannonia bölgesinde Roma Dönemi boyuca inşa edilmiş binalarda ve dış mekanlardaki

duvarlar üzerine yapılmış her türlü resim ve mozaığın incelendiği bu eser, Borhy László tarafından 2001 yılında hazırlanmıştır. Duvar resimleri ve mozaiklerin derinlemesine incelendiği bu eserde resimler üzerindeki motifler kadar bu resimlerin bulunduğu bina ve bölge hakkında da arkeolojik bilgi verilerek konu derinlemesine aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca açıklamalı dipnotları ve geniş kaynakçası ile de araştırmacılara ışık tutmaktadır. Görsel olarak, elde edilen duvar resimleri, fotoğrafları Macarca olarak hazırlanmış olan bu kitabın ekler bölümünde verilmiştir.

*** Pannoniai Vésett Ékkövek (Pannonia Oymalı Mücevherleri)**

Bir önceki eserde olduğu gibi bu eserde Pannonia'da Roma Dönemine ait buluntuların analiz edildiği bir eser olup ana teması kıymetli taşlar ve bu taşlardan yapılan Roma dönemi takılarıdır. Kültürel açıdan son derece önemli bir gösterge olan takılar, taşlarına göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Kitapta yalnızca kazılarda elde edilen malzemelerin tanıtımı yapılmakla kalmamış aynı zamanda ele geçen bu buluntuların üzerine resmedilmiş motiflerdeki tanrı ve şahıslar ve üslup da tasvir edilmiştir. Kitapta tasvir edilen eserlerin birer resmi ekler bölümünde verilerek görsel açıdan da bilgi verilmiştir. Açıklamalı dipnot tekniği bu eserde de kullanılmış zengin kaynakçası ile Macarca olarak hazırlanmıştır.

*** Régészetünk Jelentős Feltárásai 1975–2000 (Arkeologlarımızın Önemli Kazıları 1975 – 2000)**

1975–2000 yılları arasında Pannonia bölgesinde yapılan kazılardan elde edilen sonuçların aktarıldığı ve Ulusal Kültür Bakanlığı, Macar Milli Müzesi ve Eötvös Leóránd Üniversitesi Arkeoloji bölümü ortak yayını olarak hazırlanan eser arkeolojik malzemelerin görsel olarak tanıtıldığı bir kitap olarak hazırlanmış olup, kazılar hakkında teknik bilgi içermez. En eski devirlerden MS 1500'lü yılların ortalarına kadarki dönemin kısaca ve resimli olarak anlatıldığı bu eser konunun uzmanlarından çok, dışardan inceleme yapmak isteyen ve konuya yeni başlayan araştırmacılar için faydalı olacaktır. Ancak Pannonia bölgesinin geçirdiği evreleri temsili resimlerle oldukça ayrıntılı bir şekilde gözler önüne sermesi bakımından eşsiz bir kaynaktır.

*** Romai Kori Halomsírok A Dunántúlon (Tuna Ötesinde Roma Dönemi Mezarları)**

Csizmadia Gábor, Horváth László, Németh Péter Gergely tarafından 2000 yılında Veszprém’de ortaklaşa hazırlanan bu eser Roma döneminde Tuna ötesi eyaletlerde bulunan tüm mezar buluntularının ayrıntılı analizinden oluşmaktadır. uzun yıllar süren kazılar sonucunda mezarlardan bulunan eserler ve mezarların bizzat kendisi bu esere inceleme konusu olmuş, elde edilen malzeme gerek yapısı gerek boyutları ve çizimleri işle ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Araştırmacılar bölgeyi kendi içinde alt bölgelere ayırmış ve her kazı alanından elde edilen buluntuları kendi kategorisi içinde değerlendirerek vermiştir.

*** Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia / The Western Cemetery Bécsy Road I / II**

Judit Topál tarafından birinci cildi 1993 ve ikinci cildi 2003 yıllarında hazırlanan Pannonia bölgesi roma mezar buluntuları analizini içeren bu eser yorum içermeyip yalnızca adı geçen bölgedeki mezar ve mezar içinde bulunan malzemelerin kataloglanması ve teknik bilgilerinden ibarettir. Daha çok arkeolojik bir çalışmaya ışık tutabilecek özellikte olan bu eser özellikle ikinci cildinin güncel olması açısından oldukça önemlidir. Mezarlarda yalnızca askeri değil aynı zamanda günlük hayatta kullanılan malzemelerin de ele geçirilmiş olması kültürel hayat hakkında geniş bilgi vermekte, Pannonia bölgesinde Roma sanatının incelenmesi açısından oldukça faydalı bir envanter sağlamaktadır.

*** The Dacian Stones Speak**

Kuzey Carolina Üniversitesinin, bilinen “...*Stones Speak*” serisinin Dacia bölgesi ile ilgili olan bu cildi, Dacia, Moesia, ve Tuna bölgesinin bir kısmını en eski dönemlerden Geç imparatorluk dönemine kadar kapsayacak şekilde hazırlanmış bir eserdir, adı geçen bölgelerde elde edilmiş taş malzemelerin incelenmesi ve sınıflandırılması yer tespiti yapılmıştır. 8 bölümden oluşan kitapta 200’den fazla çizim yer almaktadır, gerek heykel, gerek sunak taşı, gerek epigrafik değeri bulunan malzemeler ve gerekse Traianus’un Dacia zaferinin ardından diktirdiği Kolonu en

ince ayrıntısına kadar fotoğraflanarak verilmiştir. Kitapta incelenen bölgelerin tarihsel coğrafya içinde yer adları liste şeklinde verilmiş ve birçok harita eklenmiştir.

*** The Danube in Prehistory**

Tanınmış prehistoryen Gordon V. Childe tarafından 1929 yılında Edinburg Üniversitesi çalışmaları arasında yayınlanan bu eser 227 çizim 10 özgün harita ve birçok eserin fotoğrafını içermesi, ayrıca araştırmacının Tuna bölgesi eserlerini ihtiva eden tüm müzeleri gezerek müze defterlerini ve kazı sonuçlarını eserine alması açısından Tuna bölgesinin tarih öncesi bölümlerini hazırlamamızda son derece faydalı olmuştur. Eser 1929 gibi oldukça geriye dayanan bir tarihte hazırlanmış olmasına rağmen pek çok konuda güncelliğini korumaktadır. Eserin eksik olduğu bazı konuları ise güncel kazıları içeren müze defterleri incelenerek tamamlanabilir şekilde düzenlenmiştir.

*** The Ripa Pannonica in Hungary**

Macar araştırmacı Zsolt Visy tarafından 2003 yılında hazırlanan bu kaynak Macaristan sınırları içinde bulunan Roma Dönemi kıyı tahkimat yerlerinin ve askeri yol ve binaların, kazılar sonucunda elde edilmiş verilerini içermektedir. Macaristan'da bulunan garnizon, kale ve diğer askeri yerler bina özellikleri çizimlerle açıklamalı olarak eserde yer almış ve günümüzdeki görünümü ile birlikte verilerek görsel malzeme yönünden büyük bir eksikliği tamamlamıştır. Haritalar üzerinde yer tespitleri yapılan garnizonlar Roma'nın bölgedeki lejyon hareketlerini izlememize yardımcı olmaktadır. Ayrıca, kazılardan elde edilen Romalı askerlerin kullandığı savaş aletleri de açıklamalı olarak yer almıştır.

*** The Roman Army in Pannonia**

Macar araştırmacı Zsolt Visy'nin editörlüğünü yaptığı bu eser 8 ayrı arkeologun Pannonia bölgesinde Roma dönemi askeri bölgeleri üzerinde yaptığı kazılar hakkında bilgiler içeren 15 bölümden oluşan bir ortak çalışmadır. Eserin ana konusu askeri binalar ve bu binaların fiziksel özelliklerinin arkeolojik veriler ile açıklanmasıdır, yalnızca bir bölümde bina yerine bölgedeki askeri yolların fiziki özellikleri ve coğrafi konumu açıklanmıştır. Eserde bir çok harita yer aldığı gibi

Macaristan müzelerinde yer alan roma askeri malzemelerinin kalıntıları da resimlerle açıklanmıştır.

*** The Thracians**

Hoddinot, R.F. tarafından, 1981 yılında hazırlanan 12 bölüm ve 168 resimden oluşan bu eser en eski devirlerden MS. III. yüzyılın sonlarına kadarki Trakya bölgesi buluntularının analiz edildiği bir eserdir. Eserde gerek arkeolojik gerek Nüvizmatik malzeme birlikte işlenmiştir. Trakya bölgesinin topografyasının anlatılması ve Paleolitik devir ve devamının ilk arkeolojik verilerle açıklanması ve metin içinde, kazılarda elde edilmiş buluntuların açıklanması biçiminde konular kronolojik sıraya göre anlatılır. Heykel ve yapı tarzları hakkında genel bilgiler verilir, askeri malzemelerin bulunduğu bölgeler özellikle incelenmiş ve ayrıntılı olarak verilmiştir. Kitapta ayrıca tarihsel coğrafya içinde Trakya bölgesindeki yer adları bugünkü karşılıkları ile liste şeklinde verilmiştir.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Tezimizin amacı; MÖ. birinci yüzyıl ile MS. üçüncü yüzyıllar arasında Roma-Pannonia-Trakya siyasal ilişkilerinde Pannonia'nın yeri ve önemini incelemektir. Konumuzu incelerken yerli halkın maruz kaldığı değişim, Roma'nın, adı geçen bölgelere siyasal ve fiziki olarak tesir ettiği zaman beraberinde getirdiği yenilikler ve bu değişim sürecinin çevre halklar üzerinde etkileri birlikte incelenmiş, yeri geldikçe ayrıntılar verilerek konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu değişimler ve sonuçları, konu bütünlüğünü bozmamak açısından değişime sebep olan olaylarla birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun dışında incelediğimiz bölgenin tarih öncesi dönemleri hakkında, konu başlı başına bir araştırma olacak kadar geniş ve karmaşık olduğundan, sadece kısa bir bilgi vererek tez konusunu aydınlatmaya katkı sağlaması bağlamında çalışmalarda bulunduk.

Araştırmamızda çok keskin başlangıç ve bitiş tarihlemeleri saptamak ve araştırmayı belirli bir olayla birden bire başlatıp bitirmek olanaksızdır. Araştırmamızın konu edindiği dönemi; MÖ. birinci yüzyılda başlayan Illyria Bölgesinin ilhakı ile Roma tarihinde önemli bir yer tutan Asker İmparatorlar Devrinin sona ermesi oluşturur. MÖ. birinci yüzyılda Roma kuzey sınırları ve bununla bağlantılı olarak Balkanlar ile ilişkide bulunmaya başladığından tezimizin başlangıcını bu dönem oluşturmaktadır, MS. üçüncü yüzyılda ise Roma İmparatorluğu Asker İmparatorlar devrinin getirmiş olduğu iktidar zayıflığı dönemini yaşamış artık bir dönemin sonuna yaklaşmıştır, biz de araştırmamızda bu iki önemli dönem arasını incelemek istedik. Ancak, bu dönemler arasındaki siyasi etkileşim daha önceki gelişmelerin sonucu olduğundan, incelememizi Roma ile Illyria ve Trakya bölgelerinin ilk kez ilişkide bulunduğu olaylarla başlatıp bu bölümü genel bilgi verme düzeyinde sınırladık. Asker İmparatorlar Devrinin sona ermesi ile Roma'da kısa süreler içinde bir çok imparator değişimi yaşanmış ve bu kısır döngü içinde daha öncekilere nazaran küçük çaplı siyasal ve askeri gelişmeler olmuştur.

Araştırmamızı Diocletianus ile başlayan dönemi kapsamayacak şekilde sınırlandırmış bulunuyoruz. Zira bu dönem ayrı bir idari sistem teşkil etmektedir.

Konu bölümlerimizi, incelediğimiz dönemi yüzyıllara ayırarak belirledik ve bu ana bölümleri dönemin imparatorları ve yaptıkları işleri kapsayacak şekilde alt başlıklara ayırdık, bu ayrımı her ne kadar kronolojik sıraya göre belirledikse de incelediğimiz bölge ve dönem içerisinde herhangi bir siyasal ilişkide bulunmayan imparatorların dönemleri için yeni bir başlık açmadan, eğer küçük çaplı bir etkileşimde bulundu ise, bu olayı kronolojiyi bozmadan bir önceki imparator için ayırdığımız bölümün sonunda aktarmaya çalıştık. Her bir imparator dönemi için açılan başlık altında önce Roma-Pannonia siyasal ilişkileri, ardından Roma-Trakya siyasal ilişkileri ve Roma-Trakya siyasal ilişkisini kurma aşamasında Pannonia bölgesinin ve yöneticilerinin üstlendiği görevleri ve Pannonia bölgesinin bu ilişkinin kurulmasında oynadığı rolü açıklamaya çalıştık. Bazı bölümlerde ise Roma'nın, iki bölgeden sadece birisi ile ilişkide bulunduğundan yalnızca tek taraflı olarak vuku bulan ilişkileri açıklayarak bölümü tamamladık.

Araştırmamızın ana kaynaklarını yazılı belgeler oluşturmaktadır, bu bakımdan, Corpus olarak adlandırdığımız ve birinci elden kaynaklar olan yazıtların yer aldığı kataloglar taranmış ve konumuzla ilgili olan belgeler kullanılmıştır, bundan başka diğer bir birinci elden kaynak olan nümizmatik malzemeler de aynı yoldan taranarak konu içinde yeri geldikçe kullanılmış ve ekler bölümünde sikkelerin resimlerine yer verilmiştir. Antik kaynaklar eskiçağ tarihinin değişmez bir parçası olarak araştırmamızda sıkça başvurduğumuz temel kaynakları oluşturmuştur. Özellikle coğrafya ve askeri bilgilerin yer aldığı antik eserler yeri geldikçe kullanılarak standart dipnot verme kurallarına uygun olarak dipnotlar bölümünde belirtilmiştir. Araştırmamızda kullandığımız arkeolojik kaynaklar tamamen yabancı araştırmacıların ve yurtdışında bulunan müzelerin kataloglarından elde edilmiştir, arkeolojik görsel malzemelere ekler bölümünde yer verilmiştir. Konu ile ilgili modern kaynaklar tamamen yabancı araştırmacıların eserlerinden oluşan makale ve kitaplardır. Modern kaynaklarımızın büyük bir kısmı Macarca eserlerdir ve tarafımdan okunarak kullanılmıştır.

Çalışmamızda yer ve kişi adlarının yazımında çoğunlukla orijinaline sadık kalmaya çalıştık, ancak özellikle çalışmamızın önemli bir kısmını oluşturan ve sıkça kullandığımız Trak ve Trakya adlarını Türkçe yazılışı ile kullanmayı tercih ettik. Bu ismin kullanıldığı ve antik kaynakların çevirisinde ise çevirmenin kullandığı şekli kullanarak metnin orijinaline sadık kaldık. Bunun dışında güncel literatürde yer almayan bazı coğrafya adlarını kullanırken parantez içinde bugünkü isimlerini de vererek açıklamayı tercih ettik. Roma ordusu ve yönetim sistemi içinde yer alan isim ve unvanları da orijinaline uygun olarak kullandık.

Tezimizin ana konusu olan Roma'nın Pannonia ve Trakya bölgeleri ile olan siyasal ilişkileri açısından Pannonia'nın önemini incelemeye başlamadan önce, Pannonia bölgesinin tarihsel coğrafya içindeki gelişimine göz gezdirmemiz doğru olacaktır. MS. 1. yüzyılda Pannonia olarak adlandırılan ve Orta Tuna Bölgesinde yer alan ülke, bu döneme kadar denizci ve korsan bir halk olan Illyrialıların yaşadıkları, Illyricum olarak anılmakta idi. Grekler Macedonia ve Trakya'nın arkasında Chaonia ve Thesprotia ile Tuna Nehri arasında yaşayan halkları Illyrialılar olarak anmışlardır.¹ Illyria'nın ilk ortaya çıktığı dönemdeki coğrafi sınırları, bugünkü Arnavutluk, Dalmaçya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Montenegro ve Sırbistan'ın büyük bir bölümünden oluşmaktaydı. Illyria'nın en önemli yerleşim yeri, günümüzde Arnavutluk (Albania) olarak bilinen ülkenin kuzey sınırında bulunan Skorda'dır.² Illyricum bölgesinde yaşayan halklar arasında en kalabalık ve etkin grup Pannonialılardı. Strabo Pannonialıların yerleştikleri yerleri Drava Nehrinin güneyi, Sava Vadisi ve bugünkü Bosna toprakları olarak kaydetmiş ve buraların Adria ve Delmatae kabilelerinin oturdukları yerlerin güneyine düştüğünü bildirmiştir. Appianus Pannonialıları, dağınık kabileler halinde yaşayan ve kendilerini birleşmeye götürecek bir liderden yoksun yaşadıklarını belirtmektedir.³

¹ App., *Ill.*, 1. 1.

² Mallory, 2002, s. 94.

³ App., *Ill.*, 4. 22.

MÖ. 1. yüzyıldan itibaren İtalya'nın kuzey sınırlarının kontrol altına alınması Roma'nın salahiyeti açısından kaçınılmaz bir gerekliliktir. Zira Scordisciler, Iapedler, Marcomanlar ve diğer birçok yerel kabile Kuzey İtalya ve Roma için tehdit oluşturmaktaydı. Roma, Balkan Yarımadası'na uzanan yol üzerinde bulunan Tuna Bölgesinde ilk toprağa MÖ. 181'de Aquileia'nın kurulması ile sahip olmuştur.⁴ Bu dönemden itibaren de önce kendi sınırlarını güvence altına almak daha sonra da Balkanlar'ın içlerine doğru ilerlemek amacıyla aralıksız mücadeleler vermiştir. Böyle karışık bir coğrafi özelliğe sahip olan bölge, daha erken dönemlerde Iulius Caesar'ın dikkatini çekmiş, ancak o Gallia'daki karışıklıklarla ilgilendiğinden Illyria üzerine bir sefer yapmaya fırsat bulamamıştır. Illyria MÖ. 35'ten beri süre gelen savaşların ardından, MÖ. 12'de gelecekteki Pannonia ve Dalmatia eyaletlerinin topraklarını kapsamış bir durumda iken yeni Roma eyaleti olarak resmen belirmiş oldu.⁵ (Bkz. Ek 3 Harita 6)

Bölgenin Roma'ya ilhaki Tiberius tarafından gerçekleştirilmiş ve Tiberius buraların yönetim ve güvenliğinden sorumlu olmuştur. Tiberius'un bölgeden uzak bulunduğu bir dönemde MS. 6'da Illyricum Eyaletinde bir isyan patlak verdi. Illyricum'un, Pannonia ve Dalmatia adlarında iki ayrı eyalet olarak ortaya çıkması ile sonuçlanan ve *Pannonian Rebellion* olarak adlandırılan bu savaş, Suetonius'un eserinde, dışarıda yapılan savaşlar arasında, Hannibal savaşlarından sonra en çok ölüm getiren savaş olarak kaydedilmiştir.⁶ Bu savaşlar Roma'nın gücünün büyük bir kısmını Tuna Bölgesine sevk etmesine sebep olmuş ve Roma diğer cephelerde güç kaybetmiştir. MS. 6'da Tiberius kuzeyden Tuna'ya doğru inmiş, üç yıl süren savaşlarda Illyricum Eyaleti, Pannonia ve Dalmatia olarak iki ayrı eyalet şeklinde yapılandırılmıştır. MS. 103-106 yılları arasında, Traianus döneminde Pannonia, Aşağı Pannonia ve Yukarı Pannonia olarak ikiye ayrılmıştır.⁷

⁴ Istvan-Mócsyi-Barkóczi, 1963, s. 5.

⁵ CIL, 3. 1. 1471.

⁶ Suet., *Tib.*, 16.

⁷ CIL, 3. 1. 1647.

Yukarı Pannonia, Pannonia Eyaletinin batıda kalan topraklarından, yani 2/3'sinden oluşmakta idi, bu topraklar Carnutum'da bulunan üç Roma lejyonu vasıtasıyla bölgede Romalılığın en etkili olduğu bölge idi. Bu eyalet *consul* yetkisine haiz bir *legatus* tarafından yönetildi. Aşağı Pannonia, Tuna Nehrinin batısından başlayıp güneye, bugünkü Macaristan topraklarına doğru uzanan topraklardan oluşmakta idi, içinde bir lejyon bulunan bu eyaletin yönetimi *praetor* yetkilerine haiz bir *legatus*'a bırakılmıştır.⁸

Illyria Bölgesinde, Adriyatik kıyıları boyunca uzanan sahada yaşayan kabile, denizcilikle uğraşan ve bölgede ikinci en büyük nüfuza sahip olan Dalmaçyalılar'dır. En önemli yerleşim yerleri Delminium yakınlarında Duvno, Dinara'nın arkasında kalan Livno, Galmoć vadileridir. Bu vadileri Adrion Dağları ikiye böler ve yerleşim alanının bir yüzü denize bakarken bir yüzü tam bu konuma ters durumdadır.⁹ Delmatae kabilesi MÖ. 181'e kadar Illyria Kralı Pleuratus'a bağlı bulunuyordu, ancak bu tarihten itibaren Pleuratus ile ilişkilerini kesmişlerdir.¹⁰

Moesialılar Tuna Nehri ile Trakya'nın kuzey ve kuzeybatı sınırını oluşturan bölgede oturmaktaydı. Güneyinde Macedonia, batısında Noricum yer almaktaydı. Moesia'nın kuzey sınırını ise Roma için uzun süre sorun teşkil etmiş olan Daclar iskan etmekteydi.¹¹ Illyrialıların ayaklanmaları sırasında MS. 6'da Roma, Moesia'da siyasi yapılanma girişimlerinde bulunmuş, ancak buradaki siyasi düzenleme sadece askeri alanla sınırlı kalmıştır.¹² Bu yeni yapılanma Macedonia Eyaleti valisine (*proconsul*) bağlı bir *legatus propraetore exercitus* tarafından yönetilmiştir.¹³ Moesia'da bilinen en eski *legatus* MS. 12'de Macedonia Eyaleti valisi olarak atanan ve buradan Moesia *legatus*'luğu görevine geçerek bu görevi MS. 35'e kadar sürdüren Poppaeus Sabinus olmuştur. Moesia, MS. 92'de Domitianus döneminde Dacia kralı

⁸ Robert-Dise, 1991, s. 61.

⁹ Strab., VII, 5, 5.

¹⁰ Wilkes, 1992, s. 188-189.

¹¹ Akşit, 1985, s. 48.

¹² Mócsy, 1970, s. 49-50.

¹³ Robert-Dise, 1991, s. 33.

Decebalus'un hareketlerini yakından izlemek ve müdahale şansına sahip olmak maksadıyla Yukarı Moesia ve Aşağı Moesia olarak ikiye ayrıldı. Çünkü coğrafya olarak küçük olmasına karşın bu bölgeyi tek elden yönetmek zor ve sakıncalı görünüyordu. Ayrıca Moesia'nın Trakya ile sınır teşkil etmesi de, Roma'nın bu eyalet yönetimini sağlama almasında önemli bir etken olarak görünmektedir.

Roma için, Balkan Yarımadası'nda en büyük sorunu teşkil eden ve sürekli savaşlarla kan kaybetmesine sebep olan topluluklardan birisi Daclar'dır. Daclar Moesia'nın kuzey ve kuzeydoğu sınırında yerleşmiş durumda idiler. Ayrıca Trakya'ya uzanan yol bu topraklar üzerinden geçmekte idi. Dacia'nın fetih işlemi, Caesar tarafından tertip edilmeye çalışılmış, Domitianus'un döneminde başlatılmış ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştı.¹⁴ Traianus, iki sefer olarak tertip ettiği Dacia savaşlarının sonunda MS. 106'da Dacia'yı yeni eyaleti olarak Roma'ya kattı.¹⁵ Yerli halk güneye sürülürken buraya Küçük Asya'dan ve Suriye'den yeni halklar getirilerek yerleştirildi.¹⁶ Artık, Trakya'ya uzanan yol Roma için açılmış oluyordu.

Trakya Bölgesi geniş anlamıyla doğuda Karadeniz'den batıda Vardar Irmağına,¹⁷ kuzeyde Tuna'dan güneyde Ege Denizine değin uzanan geniş bir alana yayılmıştır.¹⁸ Bir başka deyişle Ege Denizi Trakya'nın güney sınırını oluşturmaktaydı.¹⁹ Trakya, Anadolu'da kalan doğu Trakya bölümü dışında Balkanlar'da yer almaktadır, Balkanlar, Avrupa'nın güneydoğu kısmında yer alması nedeniyle, Güneydoğu Avrupa olarak da adlandırılır.²⁰ Strabo'ya göre "*Strymon ırmağına değin Macedonlar, Paionlar ve Thrakların kimi boyları, fakat bu ırmağın ötesinde kıyı hariç Haimos'a dek Thraklar oturmaktaydı*"²¹ Trakya bölgesinde Tuna

¹⁴ Cass. Dio, 67, 7.

¹⁵ CIL, 3. 1. 1443.

¹⁶ Ridley, 1987, s. 523.

¹⁷ Hoddinot, 1981, s. 14.

¹⁸ Sevin, 2001, s. 15.

¹⁹ Mansel, 1999, s. 1.

²⁰ Beksaç, 2006, s. 45.

²¹ Strab., VII, 7, 4.

Nehrinin kuzeyinde Daclar, Tuna ile Trakya arasında Moesiahlılar oturmaktaydı. Bu güzergah Roma'nın Trakya'ya uzanan yolunun da reçetesini oluşturmakta idi ve araştırmamız bu güzergahın Roma lehine kazanılması sürecini siyasal ve askeri olaylarını incelemek olacaktır.

Trakya vassal krallığı Roma için daima huzursuzluk ve endişe veren bir bölge idi. Zira kral ailesi içindeki anlaşmazlık ve kavgalar bir türlü sona ermiyordu. MS. 46 yılında kralları Rhoemetalkes III kendi karısı tarafından öldürülünce, Claudius derhal Trakya'yı Roma'ya ilhak etti. (MS. 46) Atlı sınıfından bir *procurator* eyaletin idaresine atandı. Böylece Trakya, yeni Roma eyaleti oluyor ve Tuna bölgesi eyaletleri bu başarıda lojistik ve asker sağlama görevlerini başarılı bir şekilde tamamlamış oluyordu.²²

Tuna Nehri boyunca uzanan Balkanlar'ın batı bölümlerinin tam olarak kontrol altına alınması maksadıyla Romalılar tarafından üç seri ordugah kurulmuştur. Bunlar Augustus'un Iapodes, Pannonia ve Dalmaçya halklarını kontrol altına almak için MÖ. 35-33 arasında kurduğu ordugah,²³ MÖ. 13'te Tiberius tarafından, *Bellum Pannonicum* olarak adlandırılan Pannonialılar'ın isyanları sırasında kurulan ordugah²⁴ ve nihayet, MS. 6-9 arasında patlak veren ve *Pannonian (Illyricum) Rebellum* olarak adlandırılan büyük ayaklanmayı bastırmak için kurulan ordugahtır.²⁵ Tüm bu şartlar ve sıkışık olaylar arasında Roma karşısına çıkan engelleri aşarak MS. 46'da Caesar'ın hedefini aşmış, Tuna'nın öteki tarafına ulaşarak Trakya'yı eyalet statüsüne getirmiştir. Bundan sonrası ise bu eyalet üzerinden daha içerilere ulaşmak için alt yapı oluşturmak olacaktır.

²² Akşit, 1985, s. 92.

²³ App., *Ill.*, 4. 18.

²⁴ Tóth, 2003, s. 19.

²⁵ Wilkes, 1969, s. 46.

II. BÖLÜM

II. 1. TUNA ve TRAKYA BÖLGELERİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Balkanlar ve Orta Avrupa'da Paleolitik dönemin iklim şartları göz önüne alındığında insanların yerleşmelerine uygun olarak görülen bölgeler bugünkü sınırları ile; Bulgaristan'ın batısı, Sırbistan ve Güneydoğu Macaristan'dır.²⁶ Tuna Ovası, kuzey ve batı Avrupa ile Antikçağın merkezi sayılan Ege kıyıları ve Eski Doğu uygarlıkları arasındaki en kısa ve en güvenli yolu oluşturmaktadır. Bu koridor doğuda, güneyde ve batıda Transilvanya Alplerinin ormanlık ve zorlayıcı coğrafi şekilleri ve Balkan sıradağlarıyla geçit vermeyecek kadar engebeli, aynı zamanda, burada yerleşecek toplumlar için, korunaklı bir biçimde çevrilmiştir.²⁷ Bunca engebelere karşın Tuna Nehri'nin aktığı yerde açmış olduğu koridor boyunca Kuzey Avrupa'ya doğru giden yolda fiziksel yönden zorlayıcı sayılabilecek bir engel bulunmamaktadır.²⁸

Balkanlar'ın kültürel yapılanması genelde Hint-Avrupa dil ailesine dahil ve birbiriyle belirli bir ölçüde dil akrabalığı olan, kendi içlerinde de bazı lehçe farklılıkları olduğu fark edilen iki kültürün hakimiyetindedir. Bunlardan ilki, batıda Adriyatik kıyısı ve Dinar Dağları boyunca yayılarak orta bölgelere kadar sokulan İlyrler, diğeri ise Balkanlar'ın doğusunda, batıda Vardar bölgesinden, doğuda Karadeniz ve Marmara kıyılarına, kuzeyde Tuna nehrinden, güneyde Ege kıyılarına kadar yayılan alanda bulunan Traklar'dır.²⁹ Yapılan filolojik araştırmalara ve diğerk arkeolojik verilere göre; Trak, Marmara Denizi kıyıları ile Tuna Nehri arasında

²⁶ Douglass, 2000, s. 52.

²⁷ Childe, 1929, s. 2.

²⁸ Borbála, 2003, s. 17.

²⁹ Beksaç, 2006, s. 45.

yerleşen halkın adı, Trakya ise buralarda yerleşen halka binaen bölgeye verilen yer adıdır.³⁰ Herodotos'a göre Traklar, Hintlilerden sonra yeryüzündeki en kalabalık halktır, tekbir kişinin önderliğinde toplanabilseler onları yenebilecek bir kuvvet bulunmayacaktır, ancak onların arasında bu birliği sağlayacak bir önder yoktur ve en zayıf yanları da budur.³¹ Bölgede bu denli büyük bir nüfuza sahip olan Trak halkı, Homeros tarafından anılmadan geçmemiş ve komşuları Truvalılar'ın yanında savaşta yer aldıkları Homeros'un eseri *Illiada*'nın bir çok yerinde zaman zaman bölgenin karlı dağları, zaman zaman Trak halklarının cesur ve savaşa düşkün kişiler oldukları şeklinde anılmıştır.³² Daha demir çağının başlarında Greklerin Trakya içlerine yaptıkları akınlar sırasında Trakyalıların cesurluklarını fark etmiş ve bir kısmını köle olarak Hellas'a getirmiş olduklarını biliyoruz, bu döneme ait bazı vazolarda Traklar'ın dövme vücutlarının resmedildiği ve bu resimdeki kişilerin atlarla ilgilendiği dikkat çekicidir.³³

Trakya Bölgesi geniş anlamıyla doğuda Karadeniz'den batıda Vardar Irmağına,³⁴ kuzeyde Tuna'dan güneyde Ege denizine değin uzanan geniş bir alana yayılmıştır.³⁵ Bu kadar geniş bir alana yayılmış bir coğrafyanın her dönemde aynı sınırlar içinde kalmış olması beklenemez, zira zaman zaman Trakya'nın kuzey sınırının Haimos (Balkan) Dağları, batı sınırının da Strymon (Struma) Irmağı tarafından çizildiği kabul edilmiştir. Strabon'a göre "*Strymon Irmağına değin Macedonlar, Paionlar ve Trakların kimi boyları, bu ırmağın ötesinde kıyı hariç Haimos'a dek Traklar oturmaktadır*"³⁶ Thukydides ise eserinde Avrupa, İon Körfezi ve Pontus Euxinus arasında yaşayan halklar arasında gelir bakımından en zenginlerinin Traklar olduğunu söylemiştir. Eserindeki bu sınır, Thukydides'in

³⁰ Erzen, 1994, s. 7.

³¹ Herdt., V, 3.

³² Hom., *Illiad*, IV, 532-538; X, 434, 469-525; XIII, 4; XIV, 227; XXIV, 234.

³³ Boardman, 1998, s. 234.

³⁴ Hoddinot, 1981, s. 14.

³⁵ Sevin, 2001, s. 15.

³⁶ Strab., VII, 7, 4.

gözlemlerine göre Traklar'ın yaşam sınırlarını yansıtmaktadır.³⁷ Yine coğrafyacı Strabon, Roma egemenliğinin ilk yıllarında Macedonia'nın dört kısma ayrılması ve sınırlarının genişletilmesinden sonra bölgenin batı sınırını Hebros Irmağının oluşturduğunu söylemektedir.³⁸

Dağlık Sahalar ve Platolar

Tuna Bölgesi, Büyük Macar ovasının dışında kalan bölümleri itibari ile dağlık ve ormanlık bir yapıya sahiptir. Ancak bu dağlardan yalnızca on tanesini Roma dönemindeki Latince adları ile bilmekteyiz. Bölgenin önemli yükseltileri arasında olan bu dağlar ilerleyen dönemlerde hem yerleşim alanında hem de askeri alanda planlama yaparken göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar arasından özellikle sayabileceğimiz; Albius Mons, Strabon tarafından bize aktarılmaktadır ve Julian Alpleri olarak bilinen dağ silsilesinin bir parçası olduğu kaydedilmektedir.³⁹ Ocra Mons olarak adlandırılan bir diğer dağın ise yine aynı kaynakta Iapodların ülkesinde yer aldığı aktarılmaktadır.⁴⁰ Bu dağ muhtemelen bugün Velika Velebit olarak adlandırılan bölgededir. Klasik dönem tarihçilerinden Cassius Dio tarafından bize aktarılan diğer bir dağın adı ise, Alma Mons'tur ve Eutropius'a göre Tuna Nehri ve Sirmium arasında bulunmaktadır. Tuna bölgesindeki tüm bu dağ ve yükseltiler birden çok yerde bölgenin en büyük iki akarsuyu Tuna ve Tisa Nehirleri tarafından bölünerek dar koridorlar oluşturulmuştur.⁴¹

Trakya Bölgesi yeryüzü şekilleri bakımından kuzey ve güneyde dağlık kesimler ve ortada geniş ovalardan meydana gelir. Bölgenin belli başlı tanınmış iki yükseltisi kuzeydeki Balkanlar (Haimos) ile güneydeki Rodop (Rhodope) dağlarıdır. Bu dağ toplulukları arasında ise geniş Ergene ovası yer alır. Balkanlar'ın güneydoğusunda Karadeniz kıyısı boyunca uzanan Istrancaların eski adı bilinmez,

³⁷ Thuk., II., 97.

³⁸ Strab., VII. *Frag.*, 10.

³⁹ Strab., VII., 5, 2.

⁴⁰ Strab., VII, 5, 2.

⁴¹ Childe, 1929, s. 3.

ancak Romalılar bu dağa yörede oturan Astlara istinaden⁴² Mons Asticus adını vermişlerdir, güneyde yer alan Ganos (Işıklar) Dağı ise olasılıkla Hieron Oros yani Kutsal Dağ adını taşıyordu.⁴³ Istrancalar orta yükseklikte bir dağ karakterine sahiptir, bu dağ topluluğunun en yüksek yerini Demirköy ile Kırklareli yakınlarında yer alan Mahya Dağı oluşturmaktadır.⁴⁴ Trakya bölgesinde yer alan bu dağlardan bazılarında altın madeni bulunmakta idi. Pangaion dağında yer alan altın madeninin Peisistratos tarafından işletildiği bilinmektedir.⁴⁵

İklim, Bitki Örtüsü ve Akarsular

Trakya bölgesinin güneyinde Ege Denizine kıyısı olması nedeniyle ılıman Akdeniz iklimi hüküm sürer, ancak kuzeyinde ve batısında Ukrayna'nın dağlık alanlarında ve bugünkü Sofya'da coğrafi konumunun denize kapalılığı nedeni ile sert karasal iklim hüküm sürer.⁴⁶ Trakya Bölgesinin iç kesimlerinde sert bir iklimin hüküm sürdüğü Klasik çağ yazarlarının eserlerinde de dile getirilmiştir. Nitekim Xenophon, *Anabasis* adlı eserinde Marmara Ereğlisi yöresindeki Thyn ovasını kalın bir kar örtüsü üstünde geçtiklerinden bahsetmekte ve yaşanması zor, kış şartlarını anlatmaktadır.⁴⁷ Bölgenin bitki örtüsü ise topografyasına uygun biçimde gelişmiştir, kuzey ve güneydeki dağlık alanlarda sık ağaçlıklar, ortadaki ovada ise step alanlar göze çarpar.⁴⁸

Trakya'nın en başta gelen akar suyu; kuzey uçtaki Istros ya da Danuvius (Danubius) adıyla anılan Tuna Nehri'dir. Bu nehre güneyden kuzeye doğru akarak sularını boşaltan pek çok ırmak vardır. Herodotos'a göre bu ırmaklar şunlardır:

“Skythlerin Porata, Greklerin Pyretos dedikleri ırmak, sonra Tiarantos, Araros, Naparis, Ordessos. Bu ırmakların birincisi büyük bir ırmaktır, doğu

⁴² Strab., VII, 6, 1.

⁴³ Strab., VII, *Frag.* 56.

⁴⁴ Erzen, 1994, s.14-15.

⁴⁵ Mansel, 1999, s. 193.

⁴⁶ Hoddinot,1981, s. 14.

⁴⁷ Xenep., *Anab.*, VII 4, 3.

⁴⁸ Sevin, 2001, s. 19.

yönünde akar ve Tuna'ya dökülür; ikincisi olan Tiarantos en batıya düşenidir ve en küçüküdür; Araros, Naparis ve Ordessos bu ikisi arasında akarlar ve Tuna'ya dökülürler Bunlar Tuna'yı besleyen ırmaklardan Skythlere ait olanlarıdır; yine Tuna ile birleşen Maris Irmağı, Agathyrisler ülkesinden gelir.⁴⁹

Yine aynı eserde Tuna'ya dökülen diğer ırmaklar şöyle anlatılmıştır:

“Haimos dağlarından (çıkıp) kuzey yönünde akan ve Tuna'ya dökülen öbür üç ırmak, Atlas, Auras ve Tibisis'tir; Trakya'da ve tam Trakya Krobyzoslari topraklarında akan Athyrs, Neos ve Artenes de gene Tuna'ya dökülürler; Paionia ve Rhodope dağından gelen Skios, Haimos'un orta bölgelerinden geçtikten sonra Tuna'ya ulaşır. Illyria'dan kuzeye doğru akan Angros, Triballia ovasına iner, Brongos'a (Margos) kavuşur, o da Tuna'ya dökülür...”⁵⁰

Bundan başka diğer küçük ırmaklar; Timakos (Timok) Almos (Lom), Kiabros (Cibrica), Augusta, (Ogosta) Osjkios, (İskár) Utus, (Vit) Asamos, (Osám) Athrys, (Ieteros)'tur. Bunun dışında güneyde ve kuzeyde sayamayacağımız pek çok küçük akarsu mevcuttur. Bu akarsular Orta Avrupa ve Balkanlar'ı sulak ve verimli topraklar haline getirmişti, ancak bu ırmakların değeri yerleşik hayata geçilen Neolitik Döneme kadar ortaya çıkmamıştır.⁵¹

Trakya'nın kuzey ve kuzeydoğu kısmında kıyı, İstanbul Boğazı'nın batısından başlayarak, kuzeybatıya doğru hafifçe içbükey bir yay gibi uzanır. (Bkz. Ek 3 Harita 3) Bu saha içindeki Karadeniz kıyılarında, dar bir kıyı şeridinin hemen ardından platolar başlamaktadır. Bununla beraber yer yer kıyı şeridinin genişlediği yerler de görülmektedir. Buna örnek olarak Terkos Gölü ve Kilyos arasındaki şeridi verebiliriz. Buna karşılık Gelibolu Yarımadası kıyılarında kıyı şeridi yok denecek kadar dardır. Marmara Denizi kıyılarında genellikle yüksek kıyı tipi görülür, bu kıyıları hemen gerilerinde yükselen platoların kenarına denk düşer. Bu tür dik kıyıları

⁴⁹ Herdt., IV, 48.

⁵⁰ Herdt., IV, 49.

⁵¹ Sevin, 2001, s. 19.

Özellikle Ganos Dağlarının denk geldiği Kumburgaz ve civarında devamlılık gösterir. Bunun yanında Trakya'nın Saros Körfezi kuzeyindeki kıyıları ise her Őeye rağmen kıyı ovaları yönünden oldukça zengindir.⁵²

⁵² Erzen,1994, s. 26.

II. 2. PREHİSTORİK DEVİRLERDE TUNA ve TRAKYA BÖLGELERİ KÜLTÜRLERİ

II. 2 . 1 Paleolitik Dönem Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 10.000-8.000)

Paleolitik dönemde, Tuna Ovasında insanların yaşadıklarına dair ilk ipuçları, bölgede çeşitli yerlere dağılmış mağaralardan elde edilen taş baltalar ve kabaca yontulmuş taş aletlerden ibarettir. Bu tür buluntular Avrupa'da MÖ. 200.000-100.000 yıllarına kadar geriye gitmektedir.⁵³ Bu mağaralarda ilkel düzeyde de olsa bazı resim ve boya kalıntılarına da rastlanmıştır.⁵⁴ Ancak, inceleme alanımızı oluşturan ve Roma İmparatorluk Döneminde Pannonia olarak adlandırılan bölgede, Drava ve Sava Nehirleri arasında kalan kısımda, en eski insan yaşantısına dair kanıtları Orta Paleolitik dönemin başlangıcından itibaren bulabilmekteyiz. Montenegro'da, Crvena'da Petrovici'de ve Niksic'de yapılan kazılar sonucunda yirmi üç binden fazla işlenmiş ya da doğal yollarla kullanılabilir kadar keskinleşmiş taş alet ele geçirilmiştir. Yine bu kazılarda 600 civarında, sınıflandırma yapılamayacak kadar bozulmuş durumda olan insan kemiğine de rastlanmıştır. Bu insan kemikleri bu dönem için düzenli mezarlarda değil, yerleşim alanı içinde dağınık bir biçimde bulunmuştur.⁵⁵

Montenegro'da, Crvena'da Petrovici'de ve Niksic'deki yerleşim yerleri Batı Avrupa'nın Aurignacian, Gravettian ve Magdelensian Kültürlerinden günlük yaşamda kullanılan aletlerinin farklılığıyla ayrılmaktadır.⁵⁶ Diğer bütün uygarlıklarda olduğu gibi Tuna bölgesinde de en eski yerleşimler ırmak ve dere kenarlarında kurulmuştur. Tuna ve Tisa Nehirlerinin dağlardan koparıp getirdiği ve ovaya gelinceye kadar iyice sivrilen ve keskinleşen taş parçaları bu dönemin

⁵³ Wilkes, 1992, s. 28.

⁵⁴ Borhy, 2001, s. 6.

⁵⁵ István, 1963, s. 5.

⁵⁶ Wilkes, 1992, s. 29.

karakteristik özelliğini oluşturan taş aletlerin temelidir. Mousteir Kültürü, bu dönem içinde sayabileceğimiz bir kültürdür, her dönem ve aşamada olduğu gibi bu kültür için de yerleşme yeri Tuna Nehri'nin kıyı ve yakınları olmuştur. Bu kültürü diğerlerinden ayıran yanı sıra ilk kez burada görülen, iki tarafı keskinleştirilmiş taştan kazıma bıçaklarıdır. Mousteir Kültürüne en yakın aşamada bulunan yerleşim yeri Krapina ve Tata'dır. Bu kültürün en önemli yerleşim yerleri Kiskevény, Szelim, ve Csákvár'dır.⁵⁷

II. 2. Mezolitik Dönem Tuna Bölgesi Kültürleri (ca. MÖ. 8.000 - 6.000)

Mezolitik dönem kültürleri arasında da Tuna bölgesinde Paleolitik dönemde yerleşmiş ve döneme damgasını vurmuş olan avcı-toplayıcı kültür devam etmekle birlikte, Neolitik dönemin tohumlarını atmış olan tarım kültürü de kendisini göstermeye başlamıştır. Geride bıraktığımız son buzul çağının bitmesiyle Adriyatik kıyıları bugünküne yakın coğrafi konumuna ve insan yaşamına uygun iklimsel şartlara sahip olmuştur. Adriyatik Denizi ile Tuna Nehrinin kuzey sınırı arasında kalan bölgeyi kaplamış olan buz erimeye başlayınca iklimin yumuşamasıyla birlikte Tuna vadisi buğday, arpa, çavdar gibi, daha sonra insanlar tarafından evcilleştirip tarımda kullanılacak olan ürünlerin ilk örneklerini vermeye başlamıştır.⁵⁸

İklimsel gelişimle birlikte MÖ. 8-6. bin yıllar arasında insanlar Tuna Nehrinin kıyılarında taş temelli ve kalıcı, ev diyebileceğimiz, yaşama alanları inşa etmişlerdir. Bu yaşam alanlarına bugünkü Sırbistan ve Romanya ve çevrelerinde sıkça rastlamaktayız. Bu evler daha çok Tuna Nehrinin yakınlarında küçük tepeliklere, teraslara ya da Tuna'nın kollarının Tuna ile birleştiği verimli toprakların yakınlarına kuruluyordu, buralara örnek olarak; Padina, Alibeg, Icoana, Veterani, Terrace sayılabilir. Yine bu dönem kültürleri arasında yerini almış olan Rävza'da, insanlar

⁵⁷Tamas, H., "Etnography and Hungarian Prehistory", www.c3.hu/scripte/books, (21.06.2005).

⁵⁸ Wilkes, 1992, s. 30.

kazdıkları küçük oval çukurların içinde yaşamaktaydı, aynı türden ikamet yerlerinin daha önceki dönemlerde yine Alibeg, Icoana, Veterani, Terrace'de de kullanıldığı görülmüştür.⁵⁹

II. 2. 3 Neolitik Dönem Tuna Bölgesi Kültürleri (MÖ. 6000-MÖ. 4400)

Neolitik Dönem sakinlerinin yaşam şekillerine bakıldığında yerli halk özelliğinden çok kuzeyden, Balkanlar'dan geldikleri düşünülen yeni bir kavmi çağrıştırmaktadır. Alföld Ovasında yerleşmiş ve ortak yaşam kültürüne sahip bu halkları Stračevo Kültürü olarak adlandırmaktayız.⁶⁰ Adriyatik ve Tuna Havzasında Neolitik dönemle başlayan ilk tarım kültürü ca. MÖ. 6000-4500 yılları arasında daha sonra Belgrad olarak adlandırılacak olan bölgenin biraz altında kalan düzlük alanda Starčevo Kültürünün yerleşmesi ile gerçekleşmiştir. Bu topluluk Vardar'ın ötesindeki bilinen ilk tarım topluluğudur ve genel yerleşim alanları bugünkü Belgrad, Kuzey Sırbistan, Banat Gölü ve Voyvodina yakınlarına ve bugünkü Macaristan sınırları içinde kalan Alföld Ovasına kadar dağılmış durumdadır.

Örnek olarak gösterebileceğimiz yerleşim yerlerinden bir tanesi; bugünkü Macaristan'da yer alan, Jásztelek'deki Vadásztábor adlı yerleşim yeridir, bu yerleşim yeri açık alan yerleşmesi olarak kullanılmış ve bununla ilgili bazı arkeolojik verilere rastlanmıştır, çadır olarak kullanılmış derilerde duman isisi ile karşılaşılması yaşam alanı içine giren ocakları göstermektedir.⁶¹ Bu tür açık alan yerleşimlerine, bölgede Tiszajenő, Szolnak-Szanda, Hódmezővásárhely'de de rastlanmıştır. Bunlar ve bunlara benzer yerleşim yerleri bölgenin karakteristik coğrafi özelliklerini de göstermektedir.⁶²

⁵⁹ Douglass, 2000, s. 62.

⁶⁰ István, 1963, s.5.

⁶¹ Haraszi - Szilágyi, 2000, s. 4.

⁶² Douglass, 2000, s. 58.

Bu ilk tarım evresi topluluğun ekonomisi karma ekonomidir; hayvan yetiştirme, avlanma, balıkçılık ve ilk tarım ürünlerinin yetiştirilmesi bir arada yürütülmüştür. Bu kültürün yetiştirdiği ilk tarım ürünleri geleneksel olarak buğday, arpa, mısırdır. Evcilleştirdiği ilk hayvanlar ise koyun, keçi ve domuzdur.⁶³ Kullanılan aletler arasında taş el baltaları en büyük yeri tutmakta bunun yanında geniş ve bir yüzü keskinleştirilmiş sıyırıcı aletler sayılabilmektedir. Obsidyen alet yapımında yaygın olarak kullanılmıştır. Açık ateşte pişirilmiş kil ağırlıklar dokuma tezgahlarında ağırlık olarak kullanılmıştır. Bundan başka öldürülen hayvanların kemikleri de alet yapımında kullanılmış, bunlardan daha çok delici ve kazıyıcılar elde edilmiştir.⁶⁴

Bu dönemde kilden yapılmış olan insan ve hayvan figürleri yuvarlak hatlara sahipti, insanlar başlarıyla resmedilmiş ancak yüz hatları yalnızca küçük çiziklerle gösterilmiştir. Kalicz Nándor tarafından önemli bir yerleşim yeri olan Aszód Papi Földek adlı ören yerinde yapılan kazılardan bunların pek çok örneği ele geçirilmiştir. Adı geçen yerleşim yerinde elde edilen arkeolojik veriler ışığında, insanların 30-35 kişilik topluluklar halinde hep birlikte yaşadıkları düşünülmektedir.⁶⁵ Bu dönemde kil artık başka bir iş için daha kullanılmaktaydı, elle şekillendirilmiş kap kacaklar henüz yaşken üzerine parmak basarak ve silindirik ve/veya düz çizgiler çizilerek şekillendiriliyor ve açık ateşte pişirilerek kullanılıyordu.⁶⁶

⁶³ István, 1963, s. 7.

⁶⁴ Wilkes, 1992, s. 31.

⁶⁵ Nándor, 2000, s. 13.

⁶⁶ Gyula, 1999, s. 47.

II. 2. 4 Bakır Çağı Tuna Bölgesi Kùltürleri (MÖ. 4400 - 2800)

Bakır Çağını Neolitik dönemden ayıran en önemli etken, Neolitik dönemde başladığını kabul ettiğimiz tarımın artık fazladan ürün vermesi ve bu artı ürünlerin bir yerde birilerinin denetimi altında toplanması gereğidir.⁶⁷ Bundan başka bir diğer önemli değişim ise artık tarımcılığın yanında hayvan yetiştiriciliğinin de yaygınlaşması olmuştur.⁶⁸ Tuna bölgesi ve Balkanlar'da bakırın kullanıma girmesi uzun bir süreçtir ve tahmini MÖ. 4. bin yılda başlayan süreç⁶⁹ MÖ. II. binde doruk noktasına ulaşır ve pek çok eser vermeye başlar. Tartışmalara açık da olsa bu dönemin başlangıcının Balkanlar'a ve Avrupa'ya Anadolu veya Karadeniz ve Rusya halklarından oluşan büyük bir göç hareketinin sonucu olduğu düşünülmektedir.⁷⁰ Tuna bölgesinde ve Balkanlar'da pek çok yerde, daha önce sözünü ettiğimiz, tutamak delikleri olan kap kacak geleneği de gelmiş olmalıdır.⁷¹

Macaristan'ın batısında, Balkanlar'a doğru uzanan yol üzerinde ve Polonya'da, Tuna II-III dönemlerine ait ölü gömme adetleri neredeyse birbirinin aynıdır. İç içe girmiş ve ayırt edilemez mezarlar yerli halkın bakır çağı başlangıcında yerinden oynamadığını ancak yeni bir kültürün etkin olduğunu gösterir. Yüzleri birbirine dönük gömülmüş iskelet kalıntılarında kırmızı boya izi görülmüştür.⁷²

Tuna Bölgesinde Bakır çağının başlangıcında, kuzey ve batı yönleri iki ayrı istila yolu olarak kullanılmış olmalıdır. Bezker kültürü, bölgeye Szentes üzerinden girmiş olmalı. Tököl'de ve Csepely'de bu halka ait sayısız mezar yeri bulunmuş ancak, en sağlam yerleşim yerlerinin Budapeşte'nin güneyinde yer aldığı yapılan

⁶⁷ Childe, 1998, s. 65.

⁶⁸ Gyula, 1999, s. 53.

⁶⁹ Mallory, 2002, s. 194.

⁷⁰ Stevens, 1939, s. 155.

⁷¹ Wilkes, 1992, s., 33.

⁷² Hint-Ari kavimlerde görülen bir ölü gömme adeti, solgunlaşan cesedin eski rengini kazanıp tekrar hayata dönmesi için kırmızı boya serpilirdi.

kazılar sonucu gün ışığına çıkarılmıştır. Bu kültüre ait mezarlarda çoğu kulpsuz, eksantrik çizgili büyük bardaklar, bazılarında ise klasik tipte bileklikler bulunmuştur. Ancak Tököl’de bu halka ait kare tabanlı kaseler ve yüksek ayaklı vazolar da bulunmuştur. Bu mezarlardan sağlam ele geçen on kafatasından altısı yuvarlak hatlara sahipken, dört tanesi yarı yuvarlak özellik göstermekte, yani karma bir topluluk olduğunu ortaya koymaktadır.⁷³

Bu kültürde vahşi kurtların ve ayıların dişleri takı yada muska olarak kullanılmıştır. Kilden yapılmış salyangoz modelleri de oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. Geyik, karaca ve yaban domuzu avlandığı, bu hayvanların ele geçen kemiklerinden öğrenilmektedir. İlerleyen dönemde güneydoğu ve doğu karakterli yeni bir halk, bölgede yerleşim kurmuştur. Slovenian kültürü olarak anılan bu yerleşim Osijek yakınlarında Sarvas ve Erdut’da kurulmuştur. Bütün Slovenian yerleşimlerinde boynuz, kemik ve çakmak taşından yapılmış aletler bulunmuş, bütün siteler kendi içinde toplu halde inşa edilmiştir. Slovenian kültürü sitelerinde diğerlerinden farklı karakterde bir kap kacak modası görülmüştür. Bu sitenin kap kacakları, cilalı, kırmızıya çalan turuncu daha nadiren de siyah renkli olmuştur. Bu kültürde tabaklar, genelde geniş kenarlı, bardaklarsa büyük ve kulpludur. Ev tipi ise ovaldir. Kap kacak süslemeleri pişirme işleminden önce gövdeye derin yarıklar açarak ve parmak basmak suretiyle iz bırakarak yapılmıştır. Bazen motiflerin bulunduğu kalıpların basıldığı da olmuştur. Motifler genelde helezonik çizgiler, daireler, yıldızlar yada “+” işaretinde oluşuyordu.⁷⁴

Artık genel bir gerçek olarak kabul edildiği üzere Tuna bölgesi bakır çağı kültürlerinin Balkanlar aracılığı ile Anadolu’dan geldiği bilinmektedir. Bu geçiş Moravya ve bugünkü Çek Cumhuriyeti toprakları üzerinden MÖ. 4000’lerden itibaren sızmalar şeklinde gerçekleşmiş, buralarda da geçerken kendine has özelliklerin izlerini bırakmıştır.⁷⁵ Bakır Çağının sonlarına doğru (MÖ.ca. 2250) Hint Avrupa dili konuşan toplulukların gruplaşmaya başladığını görüyoruz. Batıda Kelt-

⁷³ Childe, 1929, s. 208.

⁷⁴ Childe, 1929, s. 210.

⁷⁵ Gyula, 1999, s. 54.

İtalik ve Illyr grubu meydana gelirken güneybatıda ise Helen-Trak grubu ilk defa belirgin olarak ortaya çıkıyor ve döneme damgasını vuracak en önemli olayı gerçekleştiriyordu.⁷⁶

II. 2. 5. Bronz Çağı Tuna Bölgesi Kùltürleri (MÖ. 2800 – 850)

Tüm Orta Avrupa'da ve Balkanlar'da Bronz Çağı boyunca olaylara etki eden en önemli gelişmelerden birisi kuzeyden ve batıdan gelen büyük ölçülerdeki göçlerdir.⁷⁷ Yalnızca bugünkü Macaristan ve Bulgaristan'ın Orta Avrupa'daki diğer Bronz Çağı yerleşimlerine nazaran kendine has bir gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz. Özellikle yapı tekniği diğer bölgelerden farklılık göstermektedir. Bu bölgelerin yapı tekniğindeki farklılık, bölgenin coğrafi yapısı ve ev yapımında kullanılacak hammadde kaynaklarınca doğal olarak belirlenmişti.⁷⁸ Evlerin inşası genelde dik duran direkler arasına saz ve dallarla duvarlar oluşturularak ve bunların üzerleri balçıkla sıvanarak yapılıyordu, çatılar da yine bölgede bolca bulunan saz ve dallarla yapılmaktaydı. Bugünkü Szolnok yakınlarındaki bir yerleşim yeri olan Tózseg'de yukarıda tarif ettiğimize benzer tipte değişik büyüklüklerde evler gün ışığına çıkarılmıştır, bunlardan bazıları birden çok odalıdır ve evlerin tamamında duvarlardan birine yakın duran açık bir ocak bulunmuştur, bu açık ocakların bulunduğu yerin mutfak olarak da kullanılmış olduğu öne sürülmektedir. Bu bilgi yine bugünkü Macaristan sınırları içinde yer alan Tiszaug-Kéménytető adlı yerleşim yerinde yapılan kazılardan elde edilen verilerle doğrulanmaktadır. Bundan başka Békés'te yer alan Törökszentmiklós-Terehalom'da bir birine bitişik bir biçimde inşa edilmiş ve dış duvarları bir sur görevi gören evler de bulunmuştur.⁷⁹

⁷⁶ McEvedy, 2002, s. 26.

⁷⁷ Wilkes, 1992, s., 33.

⁷⁸ Harding, 2000, s., 43.

⁷⁹ Istvan, 1963, s. 75.

Bronz Çağında Orta Avrupa'nın kültür merkezi ve yeni bir yaşam tarzının başlayıp dağıldığı yer bir kez daha Tuna vadisi olmuştur. Bu vadi bölgedeki yerleşime en müsait yer olduğundan tüm yeni yerleşimler ilk olarak burada belirmiş ve diğer bölgelere yayılarak dağılmıştır.⁸⁰ Bronz Çağı, Avrupa'da gerek ticari gerekse soysal yaşamda farklılıkların ve çeşitliliğin yayıldığı bir dönem olarak kendisini göstermiş, bir çok şekilde kap kacak imalatı da bunun en güzel örneğini teşkil etmiştir.⁸¹ Ayrıca İtalya Yarımadası ile Tuna bölgesinde yer alan löslü topraklar da daha iyi değerlendirilerek üretime katılmıştır.⁸²

Karpatlar'da tunç ve antimon cevherleri birbirlerinden ayrı olarak ve bol miktarda bulunmaktaydı, buradan elde edilen madenlerin çokluğundan dolayı Tuna bölgesi ve Balkanlar'da bronz eşyalar bol miktarda bulunmaktadır. Daha çok savunma amaçlı silahlar ve günlük kullanım eşyası yapımında kullanılan bu madenden yapılmış eşyalara daha çok mezar armağanları olarak rastlamaktayız. Tuna bölgesinde Bronz çağının bir diğer özelliği de pastoral yaşamın ağırlığını hissettirmesine rağmen artık daha fazla evler yapılması ve bir köy şeklinde yapılanmadan söz edilebilecek kadar sistemli yapılanmanın gerçekleşmesidir.⁸³

II. 2. 6. Demir Çağı Tuna Bölgesi Kùltürleri (MÖ. 850 – MÖ. 5. Yüz yıl.)

Slovakya ve Macaristan'a demirin kullanımı güneyden yada batıdan değil, doğudan gelmiştir. Ancak birdenbire demir kullanımına geçilmiş değildir. Bronz yapımında kullanılan kalayın çok fazla ele geçmemesi ve karışımındaki zorluklar, ayrıca demirin daha sert olması ve bu özelliğiyle daha uzun bir kullanım sağlaması bu devre damgasını vurmuştur. Demirden yapılan sabanlar ve diğer tarım aletlerinin kullanılmaya başlanmasıyla da zamandan tasarruf edilmiş ve üretim artışı

⁸⁰ Stevens, 1939, s. 162.

⁸¹ Kristian, 1998, s. 65.

⁸² Childe, 1958, s. 168.

⁸³ Gyula, 1999, s. 57.

sağlanmıştır. Macaristan ve Slovakya’da demirin kullanılmaya başlandığı devir Geç Bronz Çağı olarak da adlandırılabilir. Bu devirdeki yerleşimler de yüksek tepeliklerin üstüne kurulmuş ancak bu sefer demir kaynakları açısından zengin tepeler seçilmiştir. Bu dönemde en çok kullanılan kap kacak şekli dar boğazlı, boğazının hemen bittiği yerde ekseriyetle iki yada üç kulpu tiptir. Bu tipe dair en sağlam ve en güzel örnekleri Hajdubagos’da ele geçmiştir. Bu kap kacakların şekillerinde değişiklik görülmesine karşın, süsleme sanatında önemli bir değişiklik olmamış, uzun çentikler ve horizontal yaylarla bezenmiştir.⁸⁴ Avrupa’da Demir Çağı Hallstatt kültürü adı ile anılmış, bu kültürün en önemli temsilcilerinden birini de Hint–Avrupa dili konuşan Illyrler oluşturmuştur.⁸⁵ Bu kültür buradan yola çıkarak Bosna Hersek, bugünkü Arnavutluk ve Almanya’ya doğru yayılarak Avrupa’da etkisini hissettirmiştir.⁸⁶

Bu bölge insanının savaşçı olduğu ve silahlara önem verdiği mezarlardaki zengin silah armağanlarından anlaşılmaktadır. Ancak, mezarlar nadiren bronz silah ve eşyalarıyla süslenmişti çünkü yeni kullanılmaya başlanan maden (demir) çok daha sert olduğundan daha kullanışlı ve daha uzun ömürlü idi ve bu yüzden de daha çok tercih edilen o oldu. Devrin başlarında en önemli silah olan el baltalarının yerini ilerleyen dönemlerde delici kılıçlar almıştır. Bu yeni silah bölgenin yerli unsuru olmayıp Bronz çağının ortalarında Yukarı İtalya’da ve Gallia’da kullanılmıştır. Delici kılıç her ne kadar önemli bir silahsa da savaşlarda mızraklar da önemli ölçüde kullanılmıştır. Dönemin başlarından itibaren özellikle takılarda altın da kullanılmaya başlanmıştır. Altından yapılan süs eşyalarında spiral başlıklı süslemeler ağırlıklıdır. Ayrıca Anyagföld’de bulunan ve bugün British Museum’da (İngiltere Müzesi) korunan altın kap formuyla ilgi çekicidir ve forumun yabancı (İtalya) kökenli olduğu sanılmaktadır, buradan yola çıkarak bölge ile İtalya Yarımadası arasında artık fiziki bir iletişimin kurulduğundan söz etmeye başlayabiliriz. Büyük iğnelerin icadı fibulaların doğuşunu sağlamıştır. Her ne kadar Tuna bölgesinde fibulalara

⁸⁴ Childe, 1929, s. 368.

⁸⁵ Mallory, 2002, s. 94.

⁸⁶ Stevens, 1939, s. 182.

mezarlarda rastlanmamışsa da Kuzey Macaristan bölgesi Bronz Çağının sonlarında, Demir Çağı başlarken tam bir fibula üretim merkezi haline gelmişti.⁸⁷

Dönemin en önemli özelliklerinden birisi de bölgede gördüğümüz kavimler arasında adlarını bildiğimiz en eski kavim olan İskit'lerin tam olarak değilse de küçük gruplar halinde bölgede görülmeye başlanmasıdır. Macaristan'ı tanıyan en eski atlı halk İskitler MÖ. VIII-VII. yüzyıldan itibaren Karadeniz sahillerinde ve ondan sonra Macar ovasında da görülürler. İskitler üzerinde yapılan onomastik araştırmalar bu halkların Hint-Avrupa dil ailesine dahil olduklarını göstermektedir, ancak yaşam şekli itibarı ile bu halklarla herhangi bir benzerlik göstermemektedirler. İskit'lerin benimsedikleri yaşam tarzı, hayvancılık ve göçebe yaşam tarzıdır, bu yaşam tarzı coğrafyaya ve iklime sıkı surette bağlı ve stepler civarında mümkün olan yegane yaşam tarzıdır. Büyük Macar ovası Karpat bölgesinin kalbi gibidir. Karpat havzasının bütün suları ve yolları burada toplanır. Bunun neticesinde jeopolitik bakımından da bu ovaya hakim olanın kolayca bütün havzanın hakimi olmasının sebebi kendiliğinden anlaşılır. Büyük Ovanın bilhassa eskiden en fazla hayvan besleyen atlı göçebe kavimler için çok müsait olduğundan bu büyük havzada şimdiye kadar yalnız Hun, Avar ve Macarlar tarafından siyasi birliğin kurulabilmesi de doğaldır.⁸⁸

II. 2. 7. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Keltler (MÖ. 4 – 1. Yüzyıl)

MÖ. dördüncü yüzyılda Avrupa'da yaygın olan Le Tène kültürü izlerinde Hint-Avrupa dili konuşan Keltlere ait pek çok eşyaya rastlamak mümkündür. Özellikle orta Avrupa'da Macaristan ve Balkanlar'da Yugoslavya ve Romanya'da yer yer tahkim edilmiş bazı yerleşim yerleri ve bol miktarda seramik ve metal eşya bulunduran Kelt mezarları bulunmuştur.⁸⁹ Eş zamanlı olarak Keltler'in artık

⁸⁷ Childe, 1929, s. 371.

⁸⁸ Rásonyi, 1938, s. 2.

⁸⁹ Mallory, 2002, s. 120.

İtalya'ya da sızmalar halinde girdiğini görmekteyiz. Livius'a göre göç eden Keltler'in sayısı 300.000'den fazladır ve bunların bir kısmı İtalya'ya yönelirken, bir kısmı da İlyria'nın yolunun tutmuştur.⁹⁰ Avrupa tarihinde en karışık meselelerden bir tanesi de Keltler'dir. İsim itibari ile birçok farklı yaşam tarzını çağrıştıran Keltler atlı göçebe tarzında yaşayan savaşçı kabilelerdir. Herodotos'a göre Tuna Nehrinin doğduğu yerde Kynetlerin batısında oturmaktadırlar.⁹¹ Modern çağın tarihçilerinden bazıları Keltler'in Avrupa'da vuku bulan hemen her istilada küçük de olsa yer alan bir kavim olduğu ve böylece birçok bölgeye dağılmış oldukları tezini savunmaktadırlar.⁹²

MÖ. dördüncü yüzyılda İlyria'da yerleşen ilk Keltler buradan hareketle Karpatlar'a uzanmışlardır. Orta Avrupa'ya ilk Kelt göçlerinin Kynetler'in batısından geldiğini yukarıda belirtmiştik, ikinci kuşak göçler ise beklenmedik bir şekilde İtalya'nın kuzeyinden gelmiştir. İlk grup İlyria'ya göç ederken diğer bir grup ta İtalya içlerine sızmıştı, şimdi İlyria'ya ikinci olarak gelen grup da işte bunlardır. Bu şekilde Orta Avrupa bölgesinde kalabalıklaşan Keltlerle, Balkan Yarımada'sında yerleşik devletler arasında sürtüşme olması doğal bir olaydı ve kısa süre içinde Trakyalılarla ve Macedonialılarla savaşa tutuşuldu. Böylece MÖ. 279'da başlamak üzere yüzyıldan fazla sürecek olan Keltler'in Balkanlar'a göçü süreci de başlamış oluyordu.⁹³ Bazı kaynaklarda Balkanlar'a yapılan bu ilk göçlere 150.000 kişinin katıldığı söylenmektedir, ancak Diodoros bu sayının 50.000 olduğunu kaydetmiştir.⁹⁴

MÖ. üçüncü yüzyılda Balkanlar'ın içlerine sızarak Delphi'ye kadar ulaşan Kelt gruplarından bir kısmı geri döndü ve Sava Nehrini geçerek bu nehrin kollarında bugünkü Sırbistan yakınlarına yerleştiler ve kendilerini Scordisciler olarak adlandırdılar. Böylece bölgede kalıcı ve yerleşik bir Kelt kültüründen de söz etmeye başlamış olabileceğiz. Adı geçenler Augustus dönemine kadar bölgede etkin söz

⁹⁰ Liv., V. 34.

⁹¹ Herdt., IV. 49.

⁹² Stevens, 1939, s. 186.

⁹³ Mócsy, 1974a, s. 11.

⁹⁴ Diod., XXII. 9.

sahibi olmuş kabilelerdendir ve Pannonia kültüründe azımsanamayacak etkileri vardır. Bir müddet Dardanalılar'ı da hakimiyeti altında tutmuş olan Scordisciler'in Roma'ya yenilmeleri ile Keltler'in Orta Avrupa'daki hakimiyetinin sona erdiğinden söz edebiliriz.⁹⁵ Scordisciler ve Illyrialılar'dan bir grup olan Dardanalılar, Macedonia'nın kuzey sınırında konuşlanmış bulunan Sulla kuvvetlerine saldırdılar, buna karşılık L. Cornelius Scipio Asiagenus, Scordisciler'e karşı saldırıya geçti ve adı geçenleri MÖ. 81 yılında mağlup etti. Dardanalılarla olan savaşlar ise MÖ. 76-73 yılına kadar sürdürüldü, bu suretle Roma ordusu ilk defa Tuna Nehrinin ötesine büyük bir güç ile geçmiş ve ordugah kurarak savaş yönetmiş oluyor, bu suretle Kelt hakimiyetine de son veriyordu.⁹⁶

II. 3. Prehistorik Dönemlerde Trakya Bölgesi Kültürleri

II. 3. 1 Paleolitik Dönem Trakya Bölgesi Kültürleri

(MÖ. ca. 10.000–8.000)

Trakya bölgesinin de içinde bulunduğu Balkan Yarımadası, diğer adı ile Güneydoğu Avrupa,⁹⁷ Avrupa-Asya ve Afrika kıtalarının birbirleri ile kesiştiği bir yer olup 4. jeolojik dönemden itibaren kesintisiz olarak insanlarca iskan edilmiş bir bölgedir. Ancak kesintisiz iskan edilen bu bölge her zaman aynı topluluklarca değil, ancak değişik zamanlarda farklı kültürlerce iskan edilmiş ve yeni gelen kültürler çoğunlukla eski topluluklara hakimiyet kurarak onların izlerini karmaşıklığa sebebiyet verecek şekilde silmiştir.⁹⁸ Trakya Bölgesinde, bugünkü Bulgaristan sınırları içinde kalmak üzere, elde edilmiş en eski buluntular Acheulien Kültürüne aittir (MÖ. 200.000).⁹⁹ Paleolitik döneme ait büyük yerleşimlere rastlanmamakla

⁹⁵ Mócsy, 1974a, s. 12.

⁹⁶ Zsolt, 2003a, s. 138.

⁹⁷ Beksaç, 2006, s. 45.

⁹⁸ Erzen, 1994, s. 35.

⁹⁹ Carter, 1977, s. 1.

birlikte Struma Nehri yakınlarında az sayıda yaşam belirtileri gösteren ören yerlerine rastlanmıştır.¹⁰⁰

II. 3. 2. Mezolitik Dönem Trakya Bölgesi Kùltürleri (MÖ. ca. 8.000–6.000)

Balkan Yarımadasında Mezolitik Devrin başlangıcı, iklim şartlarının şiddetli değişikliklere uğraması ve bu suretle sıcaklığın giderek artması ile karakterize edilebilir. Bu dönemde sıcaklığın artmasına bağlı olarak büyük hayvanların sayısı azalır ve insanlar, daha küçük olan hayvanları avlamak için artık mağaralarından çıkar daha hızlı ve çevik olan bu hayvanları avlamak için yeni araç gereç icat eder ve avcı gruplar oluşturmaya başlarlar. Bulgaristan'da pek çok ören yerinde elde edilen çakmaktaşı aletler bu avcı gruplara bağlanmış ve bu aletlerin kullanımda bulunmasından dolayı devre Protoneolitik ya da Epipaleolitik devir adı da verilmiştir. Bu dönemin yerleşim yerleri ise ağırlıklı olarak Varna civarı, Yugoslavya, Karacadaę ve Teselya olmuştur.¹⁰¹ Günümüz doğal yapısının şekillendiği bu aşamada Balkanlar'da insan yaşantısına rastlanmış olması şaşırtıcıdır. Bulgaristan'da Varna civarında Pobiti Kamani'de önemli buluntular veren Mezolitik kùltür izlerini başka yerlerde de sürmek mümkündür. Özellikle, Hellas'ta Franchti Mağarasında izlenen Mezolitik ve daha sonra Neolitik döneme geçiş, bir başka örneğini Tuna nehri üzerinde Demir Kapılar bölgesi üzerinde yer alan ünlü Lepenski Vir'de ortaya koymuştur.¹⁰² Günümüzden yaklaşık 8.000 yıl öncesine tarihlenen Lepenski Vir kùltürü balıkçılık üzerine yoğunlaşmış, bunun yanında diğer bazı hayvanları da avlamıştır. Bu kùltür diğerlerinden farklı olarak topluca yaşanan ve hiyerarşinin olduğu bir yaşam şeklini, işaret etmekte, yaşama alanlarında çeşitli plastik sanatlarla ve heykellere de rastlanmaktadır. Pannonia'da Peres ve Backapalanka ile Dinar Dağları bölgesinde Crevna Stijena veya Odmurt ve Moldavya'daki Soroki de önemli yerleşim yerlerindedir.¹⁰³

¹⁰⁰ Boeteva, 1997, s. 106.

¹⁰¹ Erzen, 1994, s. 39.

¹⁰² Hoddinot, 1981, s. 18.

¹⁰³ Beksaç, 2006, s. 38.

II. 3. 3. Neolitik Dönem Trakya Bölgesi Kùltürleri (MÖ. ca. 6.000–4000)

Balkan Yarımadasında, dolayısıyla Trakya Bölgesinde Neolitik dönemde iklim şartları insanların yaşamalarına ve devrin en önemli özelliği olan tarımı kullanmalarına olanak sağlayacak derecede ılımanlaşmıştır.¹⁰⁴ Dönemin karakteristik özellikleri perdahlanmış taş aletler, çok az olmakla beraber dokumacılık, tarım ve hayvancılıktır. Balkanların Neolitik dönem kùltürlerinin kökenlerini Kuzey Avrupa'ya dayandıran eski teori artık geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Yeni iki teoriden birine göre bu kùltürler yerli kùltürdür, diğer teori ise kademeli göç teorisidir, buna göre, Balkanlar'da Neolitik kùltürün görünmesi Yakındoğu'dan sızmalar şeklinde gelen, uzun süreli göçlerle açıklanabilir.¹⁰⁵ Ancak, Teselya ve Trakya'da yapılan kazılarda anlaşıldığı kadarıyla, Balkan Yarımadasında tarım, keramikten çok daha önce kullanımda idi ve bu duruma göre ilk tarımcıların Yakındoğu'dan gelmiş olmaları tezi suya düşmekte idi, ancak Yakındoğu tarım kùltürleri ile bir etkileşim içinde oldukları da kaçınılmaz gibi görünmektedir.¹⁰⁶

Genellikle Balkan Yarımadasının merkez ve güneydoğu kısmında, Neolitik dönemin en eski safhasında aynı komplekse rastlanmaktadır, ki buna Garasanin tarafından "Balkan Komplex" (Balkan Kompleks olarak anacağız) adı verilir. Balkan Kompleks'in kronolojik sınırı yavaş yavaş güneydoğudan kuzeybatıya doğru ilerlemektedir. Garasanin'e göre bu ilerleyiş bir toplu göçü işaret etmektedir ve bu fikrini keramik kapların yayılış şekline göre belirlemektedir. 1- Kaba ve günlük keramik, 2- Boyalı ve muhtelif şekillerde monokrom keramik ve 3- Koyu renk monokrom kömürlü keramik. Birinci grup keramik doğuya aittir ve İran'a kadar pek çok yerde görünür. Monokrom boyalı keramik, Akdeniz'in batısına kadar ilerlemez, kökeni Güneydoğu Anadolu'dur. Balkan Yarımadasının dahilinde aynı keramik grubu birinci gruba yahut ta bundan biraz sonra paralel olarak mevcuttur.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Francis, 1977, s. 1.

¹⁰⁵ Georgiev, 1696, s. 23-28.

¹⁰⁶ Erzen, 1994, s. 41.

¹⁰⁷ Hoddinot, 1981, s. 15.

Üçüncü keramik grubu Neolitik dönemin yeni safhalarında Balkan-Anadolu kompleksinde temsil edilmiştir. Garasanin'e göre doğu kökenli olan bu üç grup keramikten birinci grubu oluşturan tipoloji, dışarıdan gelen bir göç olmadan Balkan Yarımadasında belirmiş olabilir. Ancak Trakya'dan yola çıkan Karanovo III. Kültürü de bu keramik tipini Balkan Yarımadasında yaymış olabilir.¹⁰⁸

Neolitik dönemde, Balkanlar ve Trakya'da ilk heykeller ve plastik eserleri pek çok sayıdaki idoller teşkil eder. En eski devirlerde bunlar yalnızca topraktan yapılıyordu, daha sonraları ise mermer, kemik, midye kabuğu hatta altından imal edilmiştir. Bu idoller daha çok şematik insan ve hayvan modellerinden oluşmaktadır. Erken Neolitik Dönemin başlarından Bronz Çağına kadar aralıksız bir biçimde görünen ve çoğunluğu kadın vücudu şeklinde işlenmiş bu idoller Balkan Yarımadasında da Anadolu'da görülen Ana Tanrıça tapınışını işaret etmektedir.¹⁰⁹

II. 3. 4 Bakır Çağı Trakya Bölgesi Kültürleri (MÖ. ca. 4000–2250)

Balkanlar'da en erken metal kullanımı MÖ. 4000'lerden hemen öncesine kadar çıkmaktadır. Romanya'da Balomir'de ve Makedonya'da Dikilitaş'ta oldukça erken bir Neolitik aşamada bazı bakır objelere rastlanmıştır. Bulgaristan'da çok sayıda altın objenin yer aldığı Varna Nekropol'ündeki buluntularda erken metal kullanımının bir diğer örneğidir. Fakat bilinçli olarak metal kullanılan devirler MÖ. Aşağı yukarı 3250 ile 3000'dir. Bu dönemle birlikte Balkanlar'da bakır çağı başlamıştır. Bu aşamada özellikle Romanya'daki Çernavoda II kültüründe önemli bir atılım sağlandığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen bakır yataklarının etkili kullanımı muhtemelen Maritza kültürü ile başlamış olmalıdır. Balkanlar'da Bakır Çağının en önemli temsilcileri; Dobruca'da Çernavoda III, Batı Romanya'da Catofeni,

¹⁰⁸ Erzen, 1994, s. 42.

¹⁰⁹ Hoddinot, 1981, s. 19.

Besarabya ve çevresinde Geç Tripolye, Tuna Nehri çevresinde Baden, Macaristan'da Tisa Polgar, kuzey doğu Trakya'da Ezero ile Rakhmani kültürleridir.¹¹⁰

II. 3. 5. Bronz Çağı Trakya Bölgesi Kültürleri (MÖ. ca. 2250 – 1000)

Kimi araştırmacılara göre merkezi Trakya gelişmiş bir Bronz devri yaşarken kuzey ve güney kesimleri bronz kültürü ile yeni tanışmakta idi. Ancak Trakya Bronz Devrinin sonlarına doğru kendi içindeki gelişmelerden ziyade dünya tarihinde aldığı rolle bilinmektedir. Yaklaşık MÖ. XII. yüzyılda Eski doğu ve Eski batı kültür bölgelerinde kendini gösteren yeni tarihsel olaylar, bu zamanda demir madeninin ve teknolojisinin doğuşu ve gelişimiyle doğrudan bağlantılıdır.¹¹¹ MÖ. II. bin yılın sonlarında ve MÖ. I. bin yılın başların Trakya'nın dünya tarihinde oynadığı en önemli rol kuşkusuz Ege göçleri olarak adlandırdığımız, Friglerin ve diğer pek çok kavimlerin Anadolu'ya göçleri ile sonuçlanan büyük Ege göçlerine sahne olmasıdır. Bu göçler sonunda Anadolu'da yer alan büyük güç Hitit Devleti yıkılmıştır. Bu olayın hemen akabinde ise Dorlar önderliğinde Trakya'dan yola çıkan bir göç hareketi, Miken Uygarlığına son vermiştir. Macaristan'dan Romanya'ya ve Sırbistan'dan Güney Bulgaristan'a kadarki sahaya yayılmış olan, Geç Bronz devri ile Erken demir devri geçiş safhası tipolojisini oluşturan Buckel keramik tipine Troya VIIb 2'de rastlanmış ve kanıt Frigler'in göçüne bağlanmıştır. Bu aşamadan sonra MÖ. 1100'lerde Aeoller, MÖ. 1000 civarında Ionlar, MÖ. 900 civarında Dorlar'ın Ege adaları ve Batı Anadolu'ya göçleri sürmüştür.¹¹² Frigler'in Anadolu'ya yerleştikleri ve zaman zaman Anadolu'da yer değiştirdiklerini, Homeros'un *İlyada* adlı eserinde görebilmekteyiz.¹¹³ Bu sırada Balkanlar'da daha çok köyleşme yolunda yerleşimler kurulmakta idi evler saz damlı bazen de yağmura karşı korumalı olarak ve birbirlerine yakın bir şekilde inşa ediliyordu.¹¹⁴

¹¹⁰ Beksaç, 2006, s. 41.

¹¹¹ Çapar, 1987, s. 43.

¹¹² Erzen, 1994, s. 83.

¹¹³ Hom., *Iliad*, II, 862 -863.

¹¹⁴ Harding, 2000, s. 22.

II. 3. 6. Demir Çağı Trakya Bölgesi Kùltürleri (MÖ. ca. 1000 – 500{??})

MÖ. 1000 civarında başlayan süreç genel olarak maddi ve manevi açıdan olduğu kadar politik açıdan da Bronz çağının doğrudan uzantısı olan İlk Demir Çağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem zaman içinde yok olsa da daha sonraki süreçlerde etkisi sürececek bir çok Balkan ulusunun varlığıyla dikkati çekmektedir. Bu devrin en belirleyici özelliği demirin kullanılmaya başlanmasıdır. Bu devri hazırlayıcı özellik taşıyan bazı Avrupa kùltürleri vardır ve bunlar Balkanlar'ın Demir Devrinin temelini oluştururlar. Bunlardan bazıları Doğu Avrupa'nın Geç Bronz Çağı kùltürü olan Urnfield kùltürü ile Doğu Alp dağları bölgesinde gelişen bir Erken demir Çağı kùltürü olan Halstatt kùltürüdür. Bunların dışında Moldavya'da Sabatinavko ve onun kuzeydoğusundaki Srubnaya ile Balkanlar'ın güneybatı bölgelerindeki Clasinac da bu sürecin önemli kùltürlerindendir. bu kùltürler genelde hareketli, savaşçı bir yapı sergilemektedir.¹¹⁵ Balkanlar'da gelişen bu ilk demir çağı kùltürlerinin aynı bölgede üç bin yıl kadar önce yaşamış olan bronz çağı kùltürleri ile gerek kültürel, gerekse etnik bir kopukluk olmadan geldiği; ele geçen eşyalarla belirlenmiştir.¹¹⁶ Tüm Demir çağı içinde yaşanan gelişmeler artık kùltürler arası iletişimi ve ticareti de doğurmuştu. Trakların anayurtlarından birisi olan Vardar, Balkanlar ile Kuzey ve Orta Avrupa arasındaki küçük çaplı ticaretin de merkezi sayılabilecek bir konumda idi.¹¹⁷

MÖ. 4. yüzyılda İskitler Balkanlar'a akınlar yapmışlar ve burada yerleşik Kimmerleri yerlerinden kovarak Trakya'ya yerleşmişlerdir.¹¹⁸ Orta Avrupa'dan gelen Keltler kuzeybatı yönünden Balkanlar'a girmişler ve güneydoğu yönünde ilerlemişlerdir Keltlere ait diğer gruplar MÖ. 3. yüzyılda Macedonia'ya saldırmış, topraklarını yağmalamış ve daha ötelere giderek Delphoi sunağını talan etmiştir. Keltlerin ana gruptan ayrılan bir kolu Trakya üzerine yürümüş, ve Doğu Trakya'da

¹¹⁵ Beksaç, 2006, s. 44.

¹¹⁶ Mallory, 2002, s. 90.

¹¹⁷ Hoddinot, 1981, s. 76.

¹¹⁸ Herdt., IV. 11.

MÖ. 279–211 arasında Tillis Krallığı olarak bilinen bir devlet kurmuşlardır. Daha doğuya doğru yönelen Keltler Trakya üzerinden geçmiş ve Anadolu’da Galatlar olarak bilinip, İç Anadolu’ya yerleşmişlerdir.¹¹⁹

II. 3. 7. Trakya Bölgesi’nde Pers Hakimiyeti (MÖ. 513-437)

MÖ. 513’deki Darius’un İskit seferi Trakya’nın içinden, doğu kıyısından geçti. Darius’un kuvvetleri İstanbul Boğazı’ndan geçtikten sonra ilk önce Teoras’a ulaştı. Ordu buradan doğruca, ileride büyük bir krallık kuracak olan Odrysler’in bulunduğu Artikos’a ulaştı. Darius’un Balkan Dağlarına doğru ilerlediğine dair bir kayıt bulunmamaktadır, buna göre ordunun sahil yakınlarından ilerlediği düşünülmektedir.¹²⁰ Darius ilk olarak Getalarla savaşmış, bunun dışında Odrysler hariç Perslere fazla silahlı karşı koyan Trakya kabilesi olmamış, hükümdarın Trakya içinden geçişi normal bir geçiş gibi olmuş ve Trakyalılar ona sakin davranmışlardır.¹²¹ Bunun dışında yalnızca Strymon vadisinde Paionlarla savaş yapılmış ve halk göç ettirilmiştir.

Mardonios’un MÖ. 492’deki seferi Trakya’da Pers hakimiyetini pekiştirdi. MÖ. 480’de Traklar Kral Kserkses’in ordusuna asker vermek zorunda kaldılar. Herodotos’a göre Kserkses döneminde Trakya’daki yolları bizzat Traklar’dan oluşan kuvvetler korumakta idi. Bundan başka bu kuvvetler Kral Yolu Maroenia ile Macedonia Kralı Philip arasında da arabulucu rol oynamıştır.¹²² Persler’in Trakya’yı satraplık haline getirmediğini görüyoruz, bunun sebebi Trakya’nın fethinin tamamlanmamış olduğunu düşünmeleri olmalıdır. Persler’in Hellas’taki ağır yenilgiden sonra Trakya’daki üslerinden vazgeçmediğini görüyoruz, ancak bu uzun sürmemiş, MÖ. 465-464’teki Drabeskos mağlubiyetinden sonra Trakya’dan yavaş

¹¹⁹ Beksaç, 2006, s. 45.

¹²⁰ Erzen, 1994, s. 88.

¹²¹ Herdt., V. 2.

¹²² Liv., XXXIX, 27. 10.

yavaş çekilmeye başlamışlardır. Nihayet MÖ. 437’de Amphipolis kuruluşu, Perslerin Trakya’dan atıldığına işaret etmektedir.¹²³

II. 3. 8. Trakya Bölgesi’nde Odrys Hakimiyeti (MÖ. 3 – 1. Yüzyıl)

MÖ. 4. yüzyılın başlarında doğu Trakya’da Teres isimli bir önder, Trakya’daki yabancı düşmanlığından faydalanarak Trakyalı kabileleri Odrys Krallığı altında bir araya getirdi. Odrysler’in esas yerleşim yerleri doğuda Aşağı Tunca’dan Marmara Denizi’ne kadar, batıda ise Meriç Nehrine kadar uzanmaktaydı.¹²⁴ Strabon’a göre ise Meriç ile İpsala arasında oturmakta idiler.¹²⁵ Odrysler’in akıllı başkanı (Kralı) Teres, İskitlerle iyi geçinmeye çalışmış ve kızlarından bir tanesini onlara gelin olarak vermiştir. Ancak, bu kızın oğullarından bir tanesi ilerleyen dönemlere Trakya üzerine savaş yapmak maksadı ile yürüyecektir. (Savaş yapılmadan sonlanmıştır)¹²⁶

Odrys Krallığı aslında aristokratik, feodal bir devlet olarak kurulmuş ve yapılanmıştır. Balkanların güneyinde Tangos ve Ergene ovalarında oturan kabileler Odrys devletine asker veriyorlardı. Bunun yanında Rodoslarda oturan Traklar’ın bir kısmı gönüllü, bir kısmı ise ücretli asker olarak bu orduya katılıyordu. Bu kuvvetlere Getalar Tuna Bulgaristan’ı ile Tuna arasında oturan Trak kabileleri de katılıyordu. Odrysler’in ikinci kralı Sitalkes bu kuvvetlere Paionları’ı da dahil ederek kuvvetlerinin sayısını artırmıştır. Odrys devletinin sınırı Abdera şehri ile sınırlanıyor, böylece Strymon ile Hestos ırmakları arasında kalan altın madenlerine ulaşamıyordu, bu bölgede bağımsız Trak kabileleri hüküm sürmekte idi. Odrys Krallığının gelirini vassal topluluklardan alınan hediye haraç ve vergiler oluşturuyordu.¹²⁷ Atinalılar Trakya’dan gelen hububatın kesilmemesi amacıyla Sitalkes ile iyi geçinmiş ve onun

¹²³ Hoddinot, 1981, s. 120.

¹²⁴ Erzen, 1994, s. 91.

¹²⁵ Strab., VII, Frag. 48.

¹²⁶ Herdt., IV. 80.

¹²⁷ Erzen, 1994, s. 91-92.

kız kardeşinin kocasının aracılığı ile MÖ. 431’de onunla bir anlaşma yapmışlardır, bu anlaşmaya göre; Sitalkes Macedonialı Perdikkas’a karşı kurulan bir orduya asker verecektir. Nihayetinde savaş gerçekleşir ve MÖ. 424’te Sitalkes yaşamını kaybetti, onun yerine yeğeni Seuthes kral oldu.¹²⁸ Ancak, O da uzun süre başta kalmamış zira Odrys Krallığı’nın sonunu Macedonialılar hazırlamıştır. Daha sonraki Trakya yöneticileri arasından özellikle Kotys dikkat çekici özelliklere sahiptir. Kotys’in ölümünden sonra bölünen üç yönetim birimine ayrılan ve başlarında bulunan yöneticilerin tüm topraklara hakim olma çabaları beraberinde Atinalılar ve Macedonialıların durumdan yararlanma çabalarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle batıda bulunan Trak yöneticisi Amadokos ile ittifak yapan Macedonia Kralı Philip II yönetimindeki Macedonialılar uzun süre Trak topraklarına hakim olma mücadelesi vermişlerdir.¹²⁹

II. 3. 9. Trakya Bölgesi’nde Makedonya Hakimiyeti (MÖ. 1. Yüzyıl)

MÖ. 336’da Philip’in öldürülmesinden sonra Traklar bölgede huzursuzluk ve kargaşa çıkacağından korkuyordu. Büyük İskender MÖ. 335’te Trakya içlerine uzunca bir seferle bölgede ortaya çıkabilecek karışıklıkların önüne geçti. Trakya’da ilerlediği süre boyunca sahilten fazla uzaklaşmadı. Edirne ve Meriç’i geçtikten sonra Tunca boyunca ilerleyerek bir dağ geçidine gelmiştir (muhtemelen Kazan Dağı geçidi). Bundan sonra Tuna’yı geçmiş ve burada Triballerle savaşmış, hür Trak kabilelerini boyunduruğu altına alarak onlarla ve Keltlerle anlaşmalar yapmıştır. İskender Trak kabilelerinin isyan etmesinden korktuğundan onlardan bazılarını ordusuna paralı asker olarak dahil etmiştir. Büyük İskender’in ölümünden sonra Lysimachos Trakya’nın idaresini bölgede sükunu tekrar kurmak üzere devralmak üzere hazırlıklara başladı. Lysimachos Trakya üzerine yürüdüğü zaman Seuthes III’ü savaşa hazır bir durumda buldu, Büyük İskender’in ölümü ile sıkıntı içine girmiş olan Macedonialılara karşı Seuthes biraz daha toparlanmış bulunuyordu. 4.000

¹²⁸ Thuk. IV. 101.

¹²⁹ Beksaç, 2006, s. 51.

piyade ve 2.000 süvari ile saldıran Lysimachos bu seferden sonuç alamadan çekildi.¹³⁰

MÖ. 311'de Lysimachos Avrupa komutanlığına seçilince yerini sağlama almış olduğuna güvenerek bağımsızlığını ilan etti. İlk iş olarak Seuthes ile bir savaş tertip etti, Lysimachos, kuvvetleri ile birlikte güneye hareket etti, Seuthes Balkanlar'daki geçitlerden geçmemesi için yolları tuttu, buna rağmen Lysimachos Seuthes'e üstün geldi, uzun bir süre barış ortamı bozulmadan kaldı.¹³¹

¹³⁰ Erzen, 1994, s. 99-100.

¹³¹ Hoddinot, 1981, s. 122.

III. BÖLÜM

ROMA-PANNONIA-TRAKYA SİYASAL İLİŞKİLERİ

III. 1. MÖ. I.-MS. I. YÜZYILLAR ARASI İLİŞKİLER

III. 1. 1 Illyricum ile İlk İlişkiler (MÖ. I. Yüzyıl Öncesi)

MÖ. 233'de Illyrialıların şefi Argon, krallığını sağlama almış ve Aitolialırla karşı Macedonialı Demetrios II ile bir ittifak kurmuş böylece bölgede siyasi egemenlik sağlamıştı. Ancak kurduğu bu siyasi düzen uzun süre sükun içinde sürdürülemeyecekti.¹³² Argon, MÖ. 230'da ölürken Pinnes adlı oğlunu ve dolayısıyla Illyria'nın yönetimini eşi Kraliçe Tueta'ya bırakmıştı. Kraliçe Tueta Pinnes'in öz annesi değildi ve yönetimi her zaman elinde tutmak isteyen hırslı bir kişiliğe sahipti.¹³³ MÖ. 230'da Illyrialı korsanlar bazı Romalı ticaret adamlarını Epirus ve Akarnania'da ticaret yapma sorunları yüzünden öldürmüşlerdi,¹³⁴ bunun üzerine Roma Senatosu Coruancani Kardeşleri konu hakkında araştırma yapmaları için bu bölgeye gönderdi. Coruancani kardeşlerden birisi eve dönüş yolunda öldürüldü, bunun akabinde, Kraliçe Tueta'nın geç gelen uzlaşmacı yaklaşımlarına rağmen Roma Senatosu tarafından Illyria'ya karşı savaş ilan edildi. Bu savaş Roma'nın kuzey sınırlarını aşarak giriştiği ilk savaş olma özelliğine sahiptir.¹³⁵

MÖ. 229'da Illyria'nın oldukça gelişmiş bir ticari filosu bulunmaktaydı ve bölgeye hakim olma yolunda ilerleyen bu ticari güç Roma'nın daha o zamandan dikkatini çekmiş ve Roma bu gelişmekte olan küçük güce karşı alınmış olan savaş açma kararını uygulamakta fazla gecikmemişti. MÖ. 229-228'de vuku bulan bu ilk savaş uzun sürmemiştir.¹³⁶ Roma Senatosu tarafından Kraliçe Tueta'nın üzerine

¹³² Polyb., 2. 2. 4.

¹³³ App., *Ill.*, 2. 7.

¹³⁴ Polyb., 2. 4. 7.

¹³⁵ Polyb., 2. 8.

¹³⁶ Wilkes, 1969, s. 13.

Fulvius Centumalus ve Hellen dünyasını iyi tanıyan Postumius Albinus kumandasında bir ordu ve deniz filosu gönderildi.¹³⁷ Gönderilen kuvvetler; 20.000 piyade, 2.000 süvari ve 200 gemiden ibaretti. Apollonia, Epidamnos, Corcyra, Pharos ve Issa kısa süren ilk çatışmaların ardından teslim oldular.¹³⁸ MÖ. 227’de Kraliçe Tueta sahip olduğu ticaret filosunun sayısını ve bu filonun dolaşım alanını sınırlamak şartıyla, Roma ile barışı kabul etmek zorunda kaldı bunun yanında bir de vergi ödeyecekti, böylece Kraliçe Tueta Krallığının büyük bir kısmı üzerindeki siyasi üstünlüğünü Roma’ya devretmiş oluyordu (MÖ. 228).¹³⁹

Savaşın Roma lehine diğer getirileri ise şöyleydi: *Pharos vassal krallık olarak yeniden yapılandırılacak ve kral naibi Demetrios tarafından yönetilecek, Lissos’un güneyine yalnızca iki adet silahlı Illyria gemisi inebilecek, Grek şehirleri Korkyra, Apollonia, Epidamnos ve Parthini ile Atintanes’te yer alan Illyria kabileleri ve Issa Adaların Roma koruması altında olacaktır.*

Ancak elimizdeki veriler doğrultusunda Lissos ve Corcyra’nın Roma tarafından devamlı bir şekilde korunduğuna ve Roma’nın bu dönemde bölgede siyasi girişimlerde bulunduğu dair bir şey söylemek mümkün olmamaktadır. Bu anlaşmayla birlikte Roma, kuzeydoğuda ilk kez toprak sahibi olduğu gibi kuzey sınırlarını aşarak bu bölge üzerinde, ileride yapacağı fetihler için ihtiyaç duyacağı ve kendisine lojistik destek sağlayacak olan sağlam bir yere de sahip olmuş oluyordu.¹⁴⁰

Bundan sonra yaklaşık sekiz yıl boyunca bölgede gerek askeri gerek siyasi yönden fazla bir hareketlilik gözlenmedi, ancak tarih MÖ. 219’u gösterdiğinde Roma yeniden, bu sefer daha kısa süren bir savaşın içinde buldu kendini. Bu sırada Roma Histria’yı yeni boyunduruk altına almış ve uzun süren savaşlar sebebiyle kuvvetlerinin çoğunu bu bölgeye sevk etmiş durumdaydı. Eski Kral Argon’un güç birliği yaptığı ve Romalılarca ele geçirilen Pharos’a yönetici olarak atanan Demetrius, Roma’nın Po vadisindeki meşguliyetini ve askeri kuvvetlerinin burada

¹³⁷ Polyb., 39, 1.

¹³⁸ Polyb., II., 12.

¹³⁹ Wilkes, 1969, s. 17.

¹⁴⁰ Ridley, 1987, s. 164.

konuslandırılmış olmasını fırsat bilerek, Illyria üzerine korsanlardan oluşan kuvvetlerini gönderdi ve bazı başarılar da sağladı.¹⁴¹

Ancak, Demetrius'un bu girişimi üzerine Roma, Gallia topraklarında üç yıl boyunca süren savaşların da sona ermesiyle, Demetrius'un üzerine deniz kuvvetlerini sevk etti ve başarı kazanmış olan bu korsanlar Roma'nın deniz kuvvetlerince yenildi.¹⁴² Aemilius Paulus ve Livius Salinator Dimale, Pharos'u ele geçirdi, Demetrius Macedonalı Philip V.'e sığındı.¹⁴³ Bu savaş sonunda koruma altına alınmış krallıklar elde tutulmuş, Argon'un oğlu Pinnes tahtta kalmaya devam etmiş, Demetrius savaş tazminatı ödemek zorunda bırakılmıştı. Illyria cephesinde bunlar yaşanırken Macedonia'ya ise bu konu ile ilgili bir yaptırımında bulunulmamıştır.¹⁴⁴

Roma, Tuna bölgesi içinde ilk toprağa MÖ. 181'de, Natisio Dağının ağzında¹⁴⁵ Aquileia'nın¹⁴⁶ kurulması ile sahip olmuştur.¹⁴⁷ Sonradan kurulmuş olan bu liman Roma namına oldukça faydalı olmuş, ilerleyen dönemlerde Noricum'un demir madeninin taşınmasında kullanılmış, ayrıca kuzey doğu Roma ile Alpler arasındaki ticaret de bu liman üzerinden başarı ile yürütülmüştür. Noricum'un demir ve diğer madenleri Romalılar için kölelerden bile daha önemli idi, zira Roma bu bölgedeki ticarete sahip olmak ve bölgeye girmeden önce ticareti tek eline alarak ekonomik olarak da bölgede gücünü hissettirmek istiyordu.¹⁴⁸

Illyria'nın bilinen son hükümdarı, MÖ. 181'de ölen Pleuratus'un oğlu, Genthius'tur.¹⁴⁹ MÖ. 168'de Romalılarla Illyria'nın son kralı Genthius arasında nihai

¹⁴¹ App., *Ill.*, 2. 7.

¹⁴² App., *Ill.*, 2. 8.

¹⁴³ Polyb. 3. 18- 19.

¹⁴⁴ Wilkes, 1969, s. 18.

¹⁴⁵ Mócsyi, 1974a, s. 33.

¹⁴⁶ Liv., XL, 34.

¹⁴⁷ Istvan-Mócsyi-Barkóczi, 1963, s. 5.

¹⁴⁸ Mócsyi, 1974b, s. 31.

¹⁴⁹ Wilkes, 1969, s. 19.

sonuca varacak bir savaş vuku bulmuş, bu savaştan bir yıl önce Roma, Genhtius'u uyarmak ve Roma ile dostluk anlaşması (amicita) yapmaya davet etmek için komutan L. Ancius'u elçi olarak göndermişti.¹⁵⁰ Ancius'un getirdiği haberler pek de Roma'nın duymak isteyeceği gibi değildi.¹⁵¹ Roma'ya cephe alan Genthius, Macedonia Kralı Philip'e giderek onunla para karşılığı anlaşdı ve Roma Illyria'sına saldırdı,¹⁵² Roma Perseus'a elçilerini gönderdi, ancak onlar elçi olarak değil de ajan olarak gelmiş gibi yakalanıp elleri zincirlenerek hapse atıldılar.¹⁵³ Bunun üzerine Roma ordusu generallerinden Lucius Anicius deniz kuvvetleri ile birlikte Genthius'un yaklaşık 15.000 kişilik kuvvetlerinin üzerine gönderildi.¹⁵⁴

Genthius'un birkaç gemisi ele geçirildi ve savaş karaya çekildi, saldırgan Genthius, L. Anicius tarafından kısa bir sürede ele geçirildi ve bir kaleye hapsedildi, burada aşağılık bir şekilde diz çökerek anlaşma yapmak için yalvardı, kendisine Roma'nın belirlediği şartlar bildirildi ve düşünmesi için üç gün süre tanındı. Genthius, Roma ile anlaşma şartlarını yerine getirmek istemedi ve Roma'ya esir olarak götürüldü.¹⁵⁵ Savaş toplam yirmi gün sürdü. Genthius'un mağlubiyetiyle Illyria Krallığı Scodra'yı da Romalılara nihai olarak teslim etti.¹⁵⁶ Scodra, Macedonia için kaybedilmemesi gereken bir şehirdi, zira MÖ. 221–197 arasında bu şehirde Philip V.'in bastırıldığı paralar kullanılmakta ve şehir Macedonia Krallığına bağlı hareket etmekte idi.¹⁵⁷ Bu tarihten itibaren Illyria artık bir bakıma Roma'nın hakimiyeti altına giriyordu. Roma'nın artık Illyria bölgesinde siyasal yönden üstün duruma geçtiğini Illyria'nın üç bağımsız birime ayrılmış olması göstermektedir. Bu eyaletlerden biri başkenti Scodra (Shkodër) olan Enkalayes, bir diğeri başkenti

¹⁵⁰ Liv., XIII, 37, 2.

¹⁵¹ Liv., XIII, 45, 8

¹⁵² Wilkes, 1969, s. 23.

¹⁵³ App., III., 2. 9.

¹⁵⁴ Liv., XLIV, 30.

¹⁵⁵ App., III., 2. 9.

¹⁵⁶ Liv., XLIV, 30-32.

¹⁵⁷ Harcley, 1911. s. 316.

Epidamnus (Durrës) olan Taulantes ve son olarak başkenti Dulcigno olan Epirotes olmuştur.¹⁵⁸

Romalılar Macedonia'nın ötesine yada kuzeyine gitme çabası içine girmiş değillerdir, Scipio Asiagenus, Scribonius Curio ve Licinius Crassus'un ordularının sadece Macedonia'nın sınırlarını yatıştırma amaçlı hareketler düzenlediğini görüyoruz. Bunlardan MÖ. 171'de Consul C. Cassius Longinus'un, ordularıyla Macedonia'ya saldırma bahanesi ile yola çıktığı halde, Istri ve Iapodlar üzerine yürüdüğü görülüyor. Consul'un buradaki asıl amacı artık ticarete ivme kazanan Balkanlar ile Kuzey İtalya arasında bir bağlantı kurmak ve ticareti kontrol altında tutmaktı. Ancak Consul adı geçen toprakları yağmalayarak geri dönmüş, kurmak istediği yol bağlantısını ise kuramamıştır.¹⁵⁹

Appianus'a göre MÖ. 35'te Ardiaei ve Palariioi kabileleri Roma askerlerinin bulunduğu Illyria topraklarına sebepsiz yere saldırdılar, bu saldırılarla bölgedeki mevcut askeri güçler baş edemeyince Roma Senatosu o yılın Consul'u Ser. Fulvius Flaccus komutasında 10.000 piyade ve 600 atlı süvariden oluşan bir kuvveti, bölgeyi teskin etmesi için gönderdi. Bu kuvvetler karşısında muhatap güçler son anda görüşmelere başlamak istemişlerse de Fulvius Flaccus'un isteklerini yerine getirememeleri sonucunda, Fulvius Flaccus üzerine aldığı görevi en iyi şekilde yerine getirerek saldırgan kuvvetleri tam anlamıyla etkisiz hale getirdi. Appianus, Fulvius Flaccus'un ilerlemesinin bir gezinti şeklinde yapıldığını, adı geçen kabilelerin Roma'ya karşı koyacak güçlerinin bulunmadığını kaydetmiştir.¹⁶⁰ Livius ise bu konuda Fulvius Flaccus'un görevini tam olarak yerine getirdiğini, nihai sonuca varana kadar ilerlemenin tek çözüm olduğunu aktarmaktadır.¹⁶¹

Bölgede, Roma egemenliğine kadar Keltler haricinde hiçbir ulusun şehirleşme yolunda ne bir sosyal ne de bir siyasal girişimi olamamıştır, yalnızca Keltler yaklaşık yüzyıl boyunca bazı kabileler üzerinde siyasi üstünlük

¹⁵⁸ Wilkes, 1969, s. 25.

¹⁵⁹ Mócsyi, 1974b, s. 32.

¹⁶⁰ App., *Ill.*, 2. 10.

¹⁶¹ Liv., IV. 1.

kurabilmişlerdir. Bunlardan en uzun süreni ve Romalılarca da Noricum Krallığı olarak kabul edilen Noricum'daki siyasi birlik olmuştur. Bu krallık Augustus'un bölgeyi ilhakına kadar Roma ile iyi geçinmiş ve hatta kendi parasını bile basmıştır.¹⁶²

Bu bölge, aşağıda belirtileceği üzere Roma döneminde MÖ. 9'dan itibaren Pannonia ve Dalmatia olarak adlandırılacaktır. Appianus Pannonialılar'ın, dağınık kabileler halinde ve kendilerini bir birleşmeye götürecek bir liderden yoksun yaşadıklarını belirtmektedir.¹⁶³ Roma ile bölge arasındaki düzenli diplomatik ilişkiler Roma'nın MÖ. 3. yüzyılın sonları ile MÖ. 2. yüzyılın başlarında Kuzey İtalya'yı fethetmesi ve Aquileia'yı kurması sonrasında gündeme gelebilmiş,¹⁶⁴ ancak bu siyasi ilişkiler zengin mineral kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu ve Batlık Denzine açılan amber ticaretini elinde bulunduran yolun üzerinde bulunan Noricum ile sınırlı kalmıştır.¹⁶⁵

Buna karşılık büyük Macar ovası ve Balkanlar'ın diğer bölgeleri ile Roma'nın ilişkileri daha az ve genelde askeri yönde idi. MÖ. 171'de Consul C. Cassius Longinus, Macedonia üzerine gitmek üzere ordusu ile Yukarı Sava bölgesine yerleşmiş, ancak hedefine ulaşamamış ve Senato tarafından geri çağırılmıştır.¹⁶⁶ Bundan sonra iki kez MÖ. 156 ve 119'da Roma orduları Illyria topraklarına Dalmatia'da bulunan korsanların ordugahına saldırmak için girdi ancak Yukarı Sava'da ve Siscia'da bulunan güçlü kaleleri geçemeyince kalıcı bir başarı elde edemedi geri dönmek zorunda kaldı. Bu girişimleri başarıya ulaşamamasında bölge halklarının savaşa ve özgürlüklerine düşkün yapıda olmaları etkili olmuştur.¹⁶⁷

¹⁶² Robert-Dise, 1991, s. 27.

¹⁶³ App., *Ill.*, 4. 22.

¹⁶⁴ Robert-Dise, 1991, s. 28.

¹⁶⁵ Mócsyi, 1974a, s. 33.

¹⁶⁶ Liv., 43., 5.

¹⁶⁷ Mócsy, 1974a, s. 33.

III. 1. 2. Moesia İle İlk İlişkiler

Moesialılar Tuna Nehri ile Trakya'nın kuzey ve kuzey batı sınırını oluşturan bölgede oturmaktaydı. Güneyinde Macedonia, batısında Noricum yer almaktaydı. Moesia'nın kuzey sınırını ise Roma'ya uzun süre sorunlar teşkil etmiş olan Daclar iskan etmekteydi.¹⁶⁸ (Bkz Ek 3 Harita 1) Vellius Paterculus, Tuna bölgesi eyaletlerini sayarken Moesia'dan MÖ. I. yüzyılın sonlarına kadar Roma eyaletlerinden birisi olduğu şeklinde bahsetmemektedir,¹⁶⁹ ancak Augustus döneminde Tiberius tarafından imparatorluğa katıldığını bildirmektedir. Appianus ise Moesialılar'ın Tiberius devrine kadar vergi vermeyi kabul etmediklerini bildirmektedir.¹⁷⁰ Ayrıca Moesia'nın Augustus döneminin sonuna kadar yalnızca askeri açıdan önemli bir bölge olduğu, eyalet statüsünde olmadığını da bildirmektedir. MÖ. 29'da Bastarnalar'ın Tuna'yı geçip Moesi, Triballi ve hatta Dardanalılar'ın topraklarını yağma etmeleri, Proconsul M. Licinius Crassus'a ordularını Tuna'nın altına Dobruca'ya geçirmesi için bir bahane teşkil etti.¹⁷¹ Crassus bu fırsatı iyi değerlendirdi, yalnızca yağmacıları geri püskürtmekle kalmadı aynı zamanda bir çok Moesi, Geta ve Trak kabilelerine de boyun eğdirdi, ancak bu onun bölgeyi fethettiği anlamında değildi yalnızca bu bölgede Roma gücünü hissettirmeye başlamıştı.¹⁷²

Moesialılar'ın dışında bölgede bir de Dardanalılar vardı ki bunlar büyük bir topluluktu; doğuda Traklar, kuzeyde Makedonlarca çevrilmiş olan bölgede yaşamaktaydılar,¹⁷³ bunlarla fazla zaman harcamadan Crassus kuzeydeki Scordisciler'in ve kuzeydoğudaki Moesilerin üzerine yürüdü. Bunun ardından bölgede Sarmatlar büyük bir tehlike olarak ortaya çıktı. Sarmatlar tehlikesini L.

¹⁶⁸ Akşit, 1985, s. 48.

¹⁶⁹ Vell. Pat., II. 39, 3.

¹⁷⁰ App., *Ill.*, 5. 30.

¹⁷¹ Mackendrick, 1975, s. 127.

¹⁷² Cass. Dio, 23, 3.

¹⁷³ Pliny, *Nat. Hist.*, III, 149.

Tarius Rufus yaklaşık MÖ. 16'da geri püskürttü.¹⁷⁴ Rufus burada askeri gayret ve başarılarından dolayı Consullük kazandı.¹⁷⁵ L. Tarius Rufus bundan önce MÖ. 18-17 yada 17-16 arasında Macedonia'da Proconsul olarak görev yapmıştı.¹⁷⁶

Kuzeyden gelen Geto-Dacian ve diğer kabilelerin kendilerine siyasi ve askeri sorunlar çıkaracağını fark eden Roma, burada bir tampon bölge oluşturarak güvenliği sağlamak, kendisi de bu güvenli bölgede konuşlanarak Balkan Yarımadasına giden yolu güvence altına almak istiyordu. Bu sebeplerden dolayı Roma MS. 6'da Moesia'yı eyalet statüsüne getirmiş¹⁷⁷ ve yeni eyaletin güvenliğini sağlamak amacıyla MS. 9'da V. Macedonica lejyonu buraya sevk edilmiştir.¹⁷⁸ Bir başka kaynakta ise Moesia'nın MS. 15'te Roma eyaleti olduğu ve içinde üç lejyon barındırdığı kaydedilmektedir.¹⁷⁹ Tiberius döneminde MS. 6'da Tuna bölgesi eyaletleri olarak adlandırılan Dalmatia, Pannonia ve Moesia'da yedi lejyon konuşlandırılmış durumdaydı ve garnizonlar; Siscia, Carnutum Poetovio, Sirmium, Delminum ve Burnum'da bulunuyordu. Ayrıca Tuna Nehri de bölge için bir savunma hattı oluşturmaktaydı. Küçük ancak karışık olan bu bölgede bu kadar çok askeri yığınağın yapılması bölgede ilerleyen dönemlerde başka seferlerin yapılacağına işaret etmektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Cass. Dio, 20, 3.

¹⁷⁵ Plin., *nat*, XVIII, 37.

¹⁷⁶ Syme, 1999, s. 203.

¹⁷⁷ Hoddinot, 1981, s. 130.

¹⁷⁸ Syme, 1933, s. 19.

¹⁷⁹ Mackendrick, 1975, s. 149.

¹⁸⁰ Hardy, 1887, s. 629.

III. 1. 3. Dacia İle İlk İlişkiler

Trakya Bölgesinde; Tuna Nehrinin kuzeyinde Daclar, Tuna ile Trakya arasında Moesialılar oturmaktaydı.¹⁸¹ Tuna'nın aşağı bölümleri bölgenin açık ve temiz olması ve 50.000 Getalının buraya sevk edilmesi ile kendi kendini koruyacak güçte bulunuyordu, kuzeyde Pannonia yerli halkı ve tacirleri Moesia'ya kadar uzanan bölgeyi sağlama almış durumda idi. Ancak MS. 1. yüzyıl için Dacia sınırında hala bir tehlike mevcuttu. Bunu ilerleyen zamanlarda MS. 85'te Decebalus'un Moesia'ya girip buranın yöneticisini öldürmesi olayında da görüyoruz.¹⁸²

Caesar Senato oturumu sırasında düzenlenen bir suikast ile MÖ. 44 yılında öldürülmeden önce Dacia ve Parthia üzerine yürümeyi planlıyordu.¹⁸³ Ancak birkaç antik kaynak dışında Caesar'ın Dacia üzerine yapmayı planladığı seferden söz edilmemekte, yalnızca Parthia üzerine yürümeyi planladığı bildirmektedir.¹⁸⁴ Caesar Gallia'yı almak ve Ren Nehrini imparatorluğa sınır yapmak için dokuz yıl harcadı,¹⁸⁵ ancak Roma için en tehlikeli düşmanların hala kuzeyde olduğunu biliyordu. Bütün bunlar gösteriyor ki, aslında Caesar barbar kavimlerin Avrupa'daki varlıklarına ilk dikkat çeken ve Roma aleyhine tehlike arz ettiklerini ilk fark edenlerden ve bu tehlikeye karşı önlem alınması yolunda ilk adımları atanlardan birisiydi. Ancak içinde bulunduğu durumda tüm düşmanlara birden savaş açamayacağını bildiğinden, işe Gallia ile başlamaya karar verdi.¹⁸⁶

Caesar'ın Daclar'ın üzerine yürümesi kabul edilebilir bir plandı ve yalnızca Dacia'nın ilhaki ile değil Tuna bölgesi ve Balkanlar'ın da İmparatorluğa katılmasını

¹⁸¹ Akşit, 1985, s. 48.

¹⁸² Hoddinot, 1981, s. 149.

¹⁸³ Suet., 8, 2; Vell. Pat., II. 59.

¹⁸⁴ Cass. Dio, 13, 51, 1.

¹⁸⁵ Tac., *Ann*, IV, 34, 3.

¹⁸⁶ Syme, 1999, s. 180.

sağlayacak bir plandı, ancak bu işi İmparatorluk döneminde Tiberius tamamlayabilmiştir.¹⁸⁷ Caesar bu planları yaparken aklından geçen en önemli şey Roma'nın kuzey hudutlarının güvenliğini sağlamada Daclar'dan faydalanmaktı.¹⁸⁸ Zira burası Daclar'ın kendi topraklarıydı ve ne pahasına olursa olsun savunurlardı. Geriye sadece Dacia topraklarını Roma namına kazanmak kalıyordu, fakat bu o kadar kolay bir iş değildi ve MS. 106 yılında Traianus dönemine kadar gerçekleştirilememiştir.¹⁸⁹

Dacia çabuk teslim olacak sükun içinde bir bölge değildi, özellikle MS. I. yüzyılda başlarında bulunan kralları Decebalus, bölgede kendi egemenliğini kurmak istiyordu. Decebalus MS. 85'te Moesia topraklarına girdi ve buradaki Roma *legatus*'u Oppius Sabinus'u öldürdü.¹⁹⁰ Domitianus bu olay üzerine harekete geçti ise de, Pannonia'da çıkan ayaklanmaları bastırmak amacıyla geri dönmek zorunda kaldı ve Decebalus ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre Roma, Daclar'a mühendislerini rehin olarak bırakıyordu. Bu olaydan sonra Decebalus cesaretlenmiş, tahkimatlarını sağlamlaştırarak ordusunu güçlendirmiştir. Tüm bunlar bölgenin ilerleyen dönemlerde yeni bir savaşla yeniden gündeme geleceğine işaret etmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁷ Momsen, *Res Ges.*, 30.

¹⁸⁸ App., *Mith.*, 55.

¹⁸⁹ CIL, 3. 1. 1627.

¹⁹⁰ Suet., 6; Tac., *Agr.*, 41.

¹⁹¹ Hoddinot, 1981, s. 149.

III. 1. 4. Trakya ile İlk İlişkiler (MÖ. I. Yüzyıl Öncesi)

MÖ. 188 yılında III. Antiokos ile Roma arasında yapılan Apameia barışı sonrasında Trakya Khersonessos'u Bergama Krallığına bırakıldı,¹⁹² MÖ. 179'da Perseus Macedonia Kralı V. Philip'i Trakyalılarla birleşerek Roma'ya karşı savaş açması için kışkırttı. Philip savaşı ve hayatını kaybetti.¹⁹³ Macedonia Krallığının MÖ. 168'de sona ermesi ile Roma, bölgede tek egemen güç haline geldi. Romalılar bu bölgenin yönetiminde söz sahibi olduklarında yaptıkları ilk şey Mareonia ve Thasos'tan başlayarak Trakya bölgesinin kendi ekonomisini oluşturması ve idare etmesini tesis etmek oldu. Ancak adı geçen bu iki bölge bile MÖ. 148'e kadar kendi adına para bastıramamış, Makedon paralarını kullanmaya devam etmiştir.¹⁹⁴ (Bkz. Ek 1 Res. 8) MÖ. 133 yılında ölen Bergama Kralı III. Attalos'un krallığını miras yolu ile Roma'ya bırakması¹⁹⁵ üzerine Trakya Khersonessos'un yönetimi de Roma'ya geçmiş oldu.¹⁹⁶ Romalılar, Avrupa'dan Asya eyaletine uzanan tek karayolunun buradan geçmesi yüzünden buraya büyük önem verdiler. Trakya'nın geri kalan kısmında ise daha zayıf bir egemenlik kurdular, ancak bölgenin kendileri için önemini büyük ölçüde anlamışlardı.¹⁹⁷

Trak kabileleri antikçağ yazarları arasında savaşa düşkün ve cesur kişiler olarak bilinmekteydiler, hatta bir Trak kabilesi olan Getalar'ın kendilerini ölmez saydıkları bile kaydedilmiştir.¹⁹⁸ Roma bunca cesur savaşçının olduğu bir yeri boş geçmeyecek kadar çıkarına düşküdü ve bu bölgeden çok sayıda esir alarak lejyonlarında kullanmaktaydı, bunlardan bir tanesi ise Roma'ya büyük sorunlar

¹⁹² Liv., XXXVII., 44.

¹⁹³ Hoddinot, 1981, s. 129.

¹⁹⁴ Harcleay, 1911. s. 251.

¹⁹⁵ Vell., Pat., II, 4., 1.

¹⁹⁶ David, 2001, s. 68.

¹⁹⁷ Sevin, 2001, s. 17.

¹⁹⁸ Herdt., V, 4.

doğuracak olan MÖ. 73-71 yılları arasındaki köle ayaklanmalarını yöneten köle-gladyatör Spartacus idi.¹⁹⁹

MÖ. 29'da Bastarnalar'ın Tuna'yı geçip Moesi, Triballi ve hatta Dardanieliler'in topraklarını yağma etmeleri, Proconsul M. Licinius Crassus'a ordularını Tuna'nın altına Dobruca'ya geçirmesi için bir bahane teşkil etti.²⁰⁰ Crassus bu fırsatı iyi değerlendirdi, yalnızca yağmacıları geri püskürtmekle kalmadı aynı zamanda bir çok Moesi, Geta ve Trak kabilelerine de boyun eğdirdi, ancak bu onun bölgeyi fethettiği anlamında değildi, yalnızca bu bölgede Roma gücünü hissettirmeye başlamıştı.²⁰¹ Yukarıda görüldüğü üzere Roma ile Trakya arasındaki bu ilk sıcak temaslarda Pannonia bölgesinin herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak ilerleyen dönemlerde girilecek ilişkilerde Pannonia'nın önemini ve yerini aşağıda inceleyeceğiz.

III. 1. 5. MÖ. I.Yüzyıl da Roma - Illyricum Siyasal ve Askeri İlişkileri

Tuna bölgesinde askeri hareketlerin temposu MÖ. 1. yüzyılın ilk yarısında yeniden ivme kazandı. Scordisciler ve Illyrialılar'dan bir grup olan Dardanieliler, Macedonia'nın kuzey sınırında konuşlanmış bulunan Sulla kuvvetlerine saldırdılar, buna karşılık L. Cornelius Scipio Asiagenus, Scordiscilere karşı saldırıya geçti ve adı geçenleri MÖ. 81 yılında mağlup etti. Dardanielilerle olan savaşlar ise MÖ. 76-73 yılına kadar sürdürüldü, bu suretle Roma ordusu ilk defa Tuna Nehrinin ötesine büyük bir güç ile geçmiş ve ordugah kurarak savaş yönetmiş oluyordu.²⁰²

¹⁹⁹ Hoddinot, 1981, s. 129.

²⁰⁰ Mackendrick, 1975, s. 127.

²⁰¹ Dio, XXIII, 3.

²⁰² Zsolt, 2003a, s. 138.

MÖ. 60 yılında Cn. Pompeius, M. Licinius Crassus ve C. Iulius Caesar, tüm siyasi olaylarda birlikte hareket etmeyi yeminle bir birlerine taahhüt etmişlerdi.²⁰³ Roma tarihinde bu siyasal gelişme I. Triumvirlik olarak anılmaktadır. Bu siyasal oluşumun temelini hazırlayan etkenler oldukça güçlü idi ve artık böyle bir birleşme kaçınılmaz görülmekte idi.²⁰⁴ Zira, MÖ. 61 yılında Caesar *propraetor* olarak bulunduğu Hispania Ulterior eyaletini idare ettiği ve ilk askeri şöhretini kumandan olarak burada kazandığı sırada, doğudan dönmüş olan Pompeius askerlerini terhis etmiş ve artık bir sivil olarak Roma Senatosu'nun isteklerini kabul etmesini bekliyordu. Bunun gerçekleşmesini sağlayabilecek kişiler M. Licinius Crassus ve gelecek vaat eden siyasetçi ve kumandan Caesar idi.²⁰⁵ MÖ. 59 yılı Consullüklerinden bir tanesini elde etmeyi başaran Caesar, diğer Consul M. Calpurnius Bibulus'un oligarşi mensubu olması sebebi ile Pompeius ve Crassus'u kendisine daha yakın hissetmişti. Caesar, Pompeius'a Senato tarafından reddedilmiş isteklerini yapmayı Crassus'a da onunla müşterek işleri olan kişilere mali kolaylıklar göstermeyi vaat etmişti.²⁰⁶ İşte bu şartlar I. Triumvirlik olarak anılan siyasi birleşmeyi kaçınılmaz kılmıştır.

Caesar siyasi yoldaşlarına vaat ettiklerini yerine getirmiş, bunun yanında kendisi de aralarında Gallia Cisalpina ve Illyricum'un da bulunduğu önemli eyaletlerin valiliğini 5 yıllığına almayı bilmiştir, Halk tribunu P. Vatinius'un önerisine göre Caesar bu eyaletlerde üç lejyon bulundurabilecek ve legatlar atayabilecekti. Caesar'ın Illyricum valiliğini alması ona Balkan Yarımadasında da askeri hareket yapma yetkisini tanıyordu. Caesar'ın Gallia'da düzeni sağladıktan sonra böyle bir girişimde bulunma isteğini göreceğiz.²⁰⁷

²⁰³ Wilkes, 1969, s. 37.

²⁰⁴ Atlan, 1970, s. 151.

²⁰⁵ Cornell-Matthews, 1988, s. 68.

²⁰⁶ Atlan, 1970., s. 151.

²⁰⁷ Cic., *Att.*, 8. 3. 3.

III. 1. 6. MÖ. I. Yüzyılda Roma-Trakya Siyasal ve Askeri İlişkileri

Rhaskuporis'in oğlu Cotys kral unvanını kullanmış²⁰⁸ ve Astlar Boyuyla anlaşarak Trakya'yı birleştirmeye çalışmıştı. Rhaskuporis Bessi kabilesini de krallığına katarak bu yolda önemli bir adım attı. Rhaskuporis'in politikasını izleyen Rhoemetalkes döneminde Trakya'nın birleşmesi tamamlandı. Tacitus'a göre Rhoemetalkes öldüğünde tüm Trakya onun krallığına katılmış durumdaydı..²⁰⁹ Bastarnalar MÖ. 30'da Aşağı Tuna'nın kuzeyindeki bölgeyi işgal ederek Trakya'ya girince, Macedonia Valisi M. Licinius Crassus eyaleti için endişeye kapıldı. Esasen Augustus'un Tuna toprakları için politikası Roma hudutlarını Tuna'ya kadar genişletmek olduğundan, Crassus Moesia'yı geçip, istilacıları bozguna uğratarak kanlı bir şekilde bu hareketi önledi ve kralları Deldo'yu bizzat öldürdü. Bundan sonra hareketına devam ederek çeşitli Moesia kabileleri ile çarpıştı, kuvvetli bir kabile olan Serdi'lerle çarpışarak başkentleri Serdica'yı (Sofya) ele geçirdi. Trakya'ya dönmeden önce Moesia'nın idaresini yerli bir krala bıraktı. Trakya kabileleri ile sürdürülen savaşlar barışla sona erdirildikten sonra, Macedonia ve Aşağı Tuna arasında Trakyalı prens Cotys'ün idaresinde vassal bir krallık kuruldu. Böylece Trakya, Tuna bölgesi eyaletleri arasına sokuluyor ve siyasal ve ekonomik yönden birbirlerine yaklaşmaları sağlanıyordu. Trakyalı prens Cotys de bunun sağlanmasında aracılık görevini üstlenecekti. Crassus, başarılarından dolayı MÖ. 27'de bir zafer alayı düzenledi ise de Trakya MS. 46'ya kadar Roma eyaleti haline getirilemedi.²¹⁰

MÖ. 16'da L. Tarius Rufus'un, Illyricum ve Trakya sınırlarında karışıklık çıkaran Sarmatlar'ı geri püskürtmesinden sonra Balkanlar'daki en önemli kayıt Galatia-Pamphilia'daki görevinden çağrılan L. Calpurnius Piso'nu bastırıldığı büyük Trak ayaklanması olmuştur.²¹¹ Livius ve Dio bu büyük savaşı MÖ. 11 yılına

²⁰⁸ Harcley, 1911, s. 286.

²⁰⁹ Tac., *Ann.*, II, 64.

²¹⁰ Akşit, 1985, s. 48.

²¹¹ Syme, 1999, s. 203.

koyar,²¹² bir başka kayıttta ise diğer bir Antikçağ yazarı olan Velleius Paterculus bu büyük savaşın 3 yıl sürdüğünü bildirmektedir. Ancak Livius ve Dio'nun bildirdikleri MÖ. 11 yılı savaşın başlangıç değil bitiş yılı olduğunu kaydetmektedir, zira MÖ. 13-12 yılları arasında büyük Illyricum ayaklanması baş göstermişti ki, bu da büyük Trakya savaşları sırasına denk düşmüştür.²¹³ Böylece araştırmamızın ana temasını oluşturan bölgelerin her ikisinde aynı anda ayaklanma çıktığını ancak birbirlerinden bağımsız olarak hareket eden güçlerce bastırıldığını görüyoruz.

²¹² Cass. Dio, 34.

²¹³ Vell. Pat., II. 98, 2.

III. 2. ILLYRICUM'UN FETHİ

III. 2. 1 Illyricum Bölgesinin Fethi ve Augustus Dönemi

Uzun soluklu barış ve istikrarlı politikası ile bilinen Augustus döneminde yapılmış en akıllıca işlerden birisi de Illyria'nın ilhakı ile ülkenin sınırlarını Tuna Nehri'ne kadar dayamak ve Balkanlar'a giden yolda bir duraklama yerine sahip olmak olmuştur (MÖ.13-9).²¹⁴ Alplerin ardında kalan toprakların ilhakı girişimi İmparatorluk dönemin başlarından itibaren hız kazanmıştır. Tuna Nehri'nin sınır olarak seçilmesi son derece akılcı ve işlevsel bir seçimdir, zira hem fark edilebilir keskin bir sınır teşkil etmektedir, hem de bu koridor daha sonraki askeri ve ticari seyahatler için güvenli bir rota olarak kullanılabilir özelliklere sahiptir.²¹⁵ Antonius ile yaptığı savaşların sonuçlanmasından sonra Octavianus, sayıları daha sonra 28'e çıkarılacak olan, elindeki yirmi altı lejyonu en verimli biçimde faydalanabileceği bir şekilde kullanmak istiyordu. Yatıştırılacak ilk bölge dağ kaleleri ve inatçı yerlileri ile Hispania idi. Octavianus MÖ. 19'a kadar burada askeri faaliyetlerde bulunduktan sonra Illyria'ya hareket etmiştir.²¹⁶

Tuna Nehri boyunca uzanan Balkanlar'ın batı bölümlerinin kontrol altına alınması maksadıyla Romalılar tarafından üç seri ordugah kurulmuştur. Bunlar; Octavianus'un Iapodes, Pannonia ve Dalmatia halklarını kontrol altına almak için MÖ. 35-33 yılları arasında kurduğu ordugah,²¹⁷ MÖ. 13'te Tiberius'un, *Bellum Pannonicum* olarak adlandırılan Pannonialılar'ın isyanlarını bastırmak için kurduğu ordugah²¹⁸ ve nihayet, MS. 6-9 yılları arasında patlak veren ve *Pannonian (Illyricum) Rebellum* olarak adlandırılan büyük ayaklanmayı bastırmak için kurulan ordugahdır. Tüm bu savaşların sonucunda Roma, İtalya ile Balkanlar'a giden rota

²¹⁴ Syme, 1971, s. 13.

²¹⁵ Zsolt, 2003a, s. 138.

²¹⁶ Cornell-Matthews, 1988, s. 80.

²¹⁷ App., *Ill.*, 4. 18.

²¹⁸ Tóth, 2003, s. 19.

üzerinde bulunan oldukça stratejik bir yolu güvence altına almayı bilmiştir.²¹⁹ Bu savaşlar sırasında Roma ordusu Sava ve Drava Nehirleri arasındaki bölgeyi işgal etmiş ve artık burada yerleşmiştir. Bunun ardından, muhtemelen daha fazla savaş yapılmadan, Tuna Nehrinin batıya doğru uzanan bölgesinde yer alan Amber Yolu da Roma denetimine girmiş oluyordu.²²⁰

Octavianus'un MÖ. 35'teki kampı Illyria'da kurulmuştu, ancak bu kampın asıl amacı bölgeyi kalıcı olarak Roma eyaleti haline getirmekten çok, İtalya'nın kuzey sınırını savunmaktı.²²¹ MÖ. 35'te kurulan ordugah ile Octavianus, ilk önce Iapodlar ve Pannonialılar üzerine yürümüş ve bu halkları yatıştırmıştır, bundan sonra da MÖ. 34-33'te Delmatae kabilesine yönelik hareket başlatılmıştır.²²² Octavianus'un Siscia'daki karargahı MÖ. 33'e kadar devam ettirilmiş ve sonuç olarak Siscia'nın tamamı ele geçirilmiştir.²²³ Siscia'nın ele geçirilmesinin ardından şehir iki ana parçaya ayrılmış ve buraya, daha sonra Dacialılar'a karşı kullanılmak üzere Fufius Geminus komutasında 24 *cohort* yerleştirilmiştir.²²⁴ Bu ordugah, Daclar'ın güçlerine karşı bölgede bir Roma ordusunun bulunması gerektiği için kurulmuş gibi görünse de, asıl amaç Illyria'yı göz altında tutmaktır. Octavianus bu ordugah sayesinde Illyria'daki gelişmeleri yakından takip etmek ve gerektiği zaman müdahale edebilme şansına sahip olmak ve bunlara ek olarak İtalya'nın kuzey sınırlarını güvence altına almak istiyordu.²²⁵

Iapedler'in Roma ordusuna, bir ormana saklanarak hazırladıkları pusuyu önceden sezen ve buna karşı tedbir alan Octavianus ilk çarpışmalar sonunda Terponus ve Metulus şehirlerine sahip oldu. Ancak Octavianus, asıl amacını aşmak

²¹⁹ Wilkes, 1969, s. 46.

²²⁰ Zsolt, 2003b, s. 18.

²²¹ Syme, 1999, s. 195.

²²² App., *Ill*, 5. 25.

²²³ Wilkes, 1992, s. 196.

²²⁴ Tóth, 2003, s. 19.

²²⁵ Robert-Dise, 1991, s. 29.

niyetinde değildi, bunu kuzeye doğru Siscia ve Dalmaçya kıyılarının ötesine,²²⁶ Bosna'nın kuzeyine, Sırbistan ve Aşağı Sava kıyılarının ötesine geçmeyerek göstermiştir.²²⁷ Bu askeri başarılar sayesinde Octavianus Tuna Nehri'ne kadar bazı bölgeleri hakimiyet altına almış ve bölgede yavaş yavaş Roma egemenliğini hissettirmeye başlamıştı.²²⁸ Tuna bölgesinde garnizonlar konuşlandırılmış ve bazı yerler elde edilmişse de Octavianus'un bu başarılarının kalıcı olmadığı, geçici olan ve sağlamlaştırılması gereken başarılar olarak kabul edilmesi gerektiği bir gerçektir.²²⁹

MÖ. 26'da Küçük St. Bernard'a komşu olan Salassi kavmi isyan etti. Terentius Varro MÖ.25'te bunlara karşı harekete geçti ve bu kavmi mağlup ederek kırk dört bin kişiyi köle olarak sattı. Burada Augusta Praetoria (Aosta) adında askeri bir koloni kuruldu. Aynı yıl Marcus Vinicius kuzey geçitlerinde Valais'i sükuna kavuşturdu. MÖ. 17-16'da da Illyricum proconsulu P. Silius Nerva, Noricum'daki kabileleri Coma vadisinden doğuya, Garda gölüne doğru sürdü. Planladığı bu akıllıca adımı attıktan sonra, yeni kimliği ile Augustus'un hedefi kuzey İtalya tarımı ve Illyria'nın ulaşımında tehlike arz eden Raetia ve Noricum ile uğraşmak olacaktı.²³⁰

Augustus'un Sava Vadisindeki ordugahı MÖ. 29'a kadar burada kaldı ve güneyden Daclar'a, Traklar'a ve Moesialılar'a karşı küçük çapta çarpışmalar bu ordugah üzerinden Macedonia Eyaleti valisi M. Licinius Crassus tarafından yürütüldü. Crassus bu halkları kısa süre içinde bozguna uğrattı ve Balkanlar'ın bu bölümünü teskin etti. Ancak küçük çaptaki ve lokal başarılar henüz bölgede kalıcı bir istikrarı getirecek kadar güçlü değildi. MÖ. 19'da Hispania'daki görevi biten lejyonlar Germania ve Illyricum sınırına sevk edilmiştir. Böylece MÖ. 35-33 yılları

²²⁶ App., *Ill.*, 4. 18-19.

²²⁷ Syme, 1971, s. 15.

²²⁸ App., *Ill.*, 5. 28.

²²⁹ Vulić, 1934, s.164.

²³⁰ Akşit, 1985, s. 42.

arasındaki Iapedlere karşı kurulan ordugahtan sonra, Illyricum'un ilhaki için ilk ciddi adım atılmış oluyordu.²³¹

Fetih hareketi, MÖ. 16'da Illyria halklarından bazılarının kuzeyde Istria ve güneyde Macedonia topraklarına akınlar yapması üzerine Romalılar tarafından yeniden başlatıldı. Bu saldırıları fırsat bilen Augustus bir sonraki yıl evlatlığı Tiberius'un kontrolünde bölgede misilleme niteliğinde bir ordugah kurdu,²³² bundan bir yıl sonra bir yenisi daha kuruldu. Nihayet MÖ.13'te *Bellum Pannonicum* olarak bilinen ve Illyria'nın nihai fethi ile sonuçlanan savaş, Augustus'un yakın arkadaşı M. Vipsanius Agrippa ve M. Vinicius kontrolünde Sava ve Drava Nehirleri arasında bir ordugah daha kurulması ile başlatıldı.²³³

MÖ 15'te, Augustus'un üvey oğlu Nero Claudius Drusus kuzeye ilerleyerek Brenner'i geçti ve Raetialılar'ı yendi, kendisine burada, Gallia'dan gelen Tiberius Claudius Nero da katıldı. Tiberius, Vindelici kavmini Constance gölü yakınında mağlup ettikten sonra iki kardeş birlikte Bavaria'yı istila ettiler ve Tuna'ya ulaştılar.²³⁴ Böylece Raetia Roma eyaleti oluyordu ve Tuna ülkenin sınırı olarak belirleniyordu.²³⁵ Agrippa MÖ. 12'de öldü ve bu ordunun kumandası üç yıl içinde fetih işini tamamlayacak olan Tiberius'a geçti.²³⁶ Tiberius ilk iş olarak Sava vadisinde, Siscia ve Sirmium arasında yaşayan Breuci Kabilesini²³⁷ itaat altına almak oldu. MS. 3 Ağustos 8'de Pannonialılar Bathinus Nehri yakınlarında Sex Appuleius kumandasındaki kuvvetler tarafından sıkıştırıldı,²³⁸ fakat bu grup üzerindeki askeri seferler ertesi yıla kadar sarktı.²³⁹

²³¹ Cornell-Matthews, 1988, s. 80.

²³² Robert-Dise, 1991, s. 29.

²³³ Vell. Pat., II. 96. 2.

²³⁴ Nagy, 1970, s. 464.

²³⁵ Akşit, 1985, s. 42.

²³⁶ Mócsy, 1974b, s. 34.

²³⁷ Plin., *nat.*, III, 147.

²³⁸ Suet., *Tib.*, 9.

²³⁹ Tóth, 2003, s. 21.

Tiberius'un bölgede yaptığı tüm ilhak savaşları *Res Gestae Divi Augusti* adlı eserde, Augustus tarafından:

“ ...o zamanlar evlatlığım ve legat'ım olan Tiberius daha önce hiçbir Roma ordusunun Tuna kıyısında ilerleme kaydedemediği *Illyricum* topraklarını ve *Pannonia* halklarını boyunduruk altına aldı ”²⁴⁰

şeklinde kaydedilmiştir. Tiberius Pannonialılar'a karşı bir çok seferler tertip etmiş ve bunların başarı ile sonuçlanmasının ardından askerleri tarafından imparator olarak çağırılmaya başlanmış ve Augustus ona zafer alayı düzenleme yetkisi vermiştir. Savaşlar sırasında ordunun kullandığı yol hakkında çok az bir bilgiye sahip olabiliyoruz. Ordu, başlangıçta muhtemelen iki ana yol kullanmış olmalı bunlardan biri bugünkü Sirmium bölgesinden Dacia'ya doğru giden yol, diğeri ise Marcomanniler'in ve Noricum'un toprakları boyunca uzanan Amber Yolu'dur. Zira bu bölgedeki en erken tahkimatlı yerleşmeler bu iki yol üzerinde bulunmaktadır.²⁴¹ Ancak Noricum'un esas yol sistemi Claudius (MS. 41-54) döneminde imparator tarafından yaptırılmıştır.²⁴²

MÖ. 12'de *Illyria* ileride (MS. 9) *Pannonia* ve *Dalmatia* olarak ortaya çıkacak olan eyaletlerin topraklarını kapsamış bir durumda iken yeni Roma eyaleti olarak resmen belirmiş oldu.²⁴³ Ancak bu dönem için *Moesia*'nın eyalet sistemi içine dahil edilmediğini görüyoruz. Bir başka kaynakta ise *Noricum*'un daha MÖ. 15 yılı olaylarını anlatılırken bir Roma eyaleti olarak kaydedildiğini görmekteyiz.²⁴⁴ Yine aynı kaynakta *Noricum*'un MS. 6 yılında bir krallık olarak anılması konuyu karışık bir durum içine sürüklemektedir.²⁴⁵ *Moesia*'da durum daha farklı bir gelişme

²⁴⁰ Momsen, *Res. Gest.*, 30.

²⁴¹ Tóth, 2003, s. 19.

²⁴² Alföldy, 1974. s. 103.

²⁴³ CIL, 3. 1. 1471.

²⁴⁴ Vell. Pat., 2. 39.

²⁴⁵ Vell. Pat., 2. 109.

göstermiştir, İlyrialıların ayaklanmaları sırasında MS. 6'da Roma Moesia'da siyasi yapılanma girişimlerinde bulunmuş, ancak buradaki yapılanma bir müddet sadece askeri anlamda kalmıştır.²⁴⁶ Bu yeni yapılanma Macedonia valisine (proconsul) bağlı bir *legatus propraetore exercitus* tarafından yönetilmiş, yani ayrı bir eyalet statüsü kazanmamıştır.²⁴⁷ Moesia'nın bilinen en eski valisi (legatus), daha önceden Macedonia Eyaleti valiliği yapmış olan (proconsul) ve buradan MS. 12'de Moesia valiliği (legatus) görevine atanarak bu görevi MS. 35'e kadar sürdüren Poppaeus Sabinus olmuştur.²⁴⁸

Yeni kurulan eyaletler (Pannonia ve Dalmatia) bir *propraetor*'ün kontrolüne verildi ve bölgeyi kontrol altında tutmak için 8 lejyonluk bir güç burada konuşlandırıldı.²⁴⁹ Sava ve Drava Nehirleri arasında kurulan garnizona da kumanda edecek olan *propraetor* bu garnizon sayesinde bölgenin ilhaki sırasında kendilerine zorluklar çıkarmış olan halk ve kabileleri de denetim altında tutacaktı.²⁵⁰ Tüm bu çarpışmaların ana hattı Sava ve Drava Nehirleri ile Noricum arasında kalan bölgede toplanmıştı. Daha sonra Moesia eyaleti olacak olan bölgede ise MÖ. 15 yılına kadar önemli bir çarpışma gerçekleşmemiştir.²⁵¹ Mons Claudius adlı yer adında Tiberius'un bu zaferlerinin bir anısını görmek mümkündür.²⁵²

Yukarıda aktarılan gelişmeler Roma'nın kuzey sınırlarını güvenli bir nehre dayamak ve buraya garnizonlar kurarak buradan gelebilecek saldırılara karşı tedbir almakla sınırlı kalmış değildir. Roma bunun yanında Kuzey İtalya'dan Zagreb, Belgrad, Niş üzerinden Balkanlar'a, Selanik'e kadar uzanacak olan ve çok önemli bir

²⁴⁶ Mócsy, 1970, s. 49-50.

²⁴⁷ Robert-Dise, 1991, s. 33.

²⁴⁸ Stein, 1940, s. 18.

²⁴⁹ Syme, 1971, s. 13.

²⁵⁰ Lengyel-Radan, 1980, s. 220.

²⁵¹ Robert-Dise, 1991, s. 30.

²⁵² Plin., *nat.*, III, 148.

yolun ilk durağını da tamamlamış, böylece İtalya-Orta Avrupa–Trakya arasında sağlam bir yolun güzergahını kurulmuş oluyordu.²⁵³

Augustus'un yönetiminin sonuna gelindiğinde Pannonia'ya üç lejyon yerleştirilmiş durumdaydı. *Legio XV Apollinaris*, Emona (Ljubljana) yakınlarında konuşlandırılmış olmalı,²⁵⁴ *Legio VIII. Augusta* ve *Legio VIII Hispania*'nın kışlalarının yerlerinin Poetovio ve Siscia çevrelerinde oldukları bilinmektedir.²⁵⁵ MS. 20-24 arasında *Legio VIII Hispania* Afrika eyaletine gönderilmiş ve bundan sonra burada kalmıştır, *Legio XV Apollinaris* ise tarihi ve güzergahı bilinmemekle birlikte daha kuzeye Amber yolu üzerinde bir noktayı korumak üzere görevlendirilmiştir.²⁵⁶

²⁵³ Syme, 1971, s. 14.

²⁵⁴ Wilkes, 1963, s. 269.

²⁵⁵ Zsolt, 2003a, s. 139.

²⁵⁶ Tóth, 2003, s. 19.

III. 2. 2. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Tiberius Dönemi Olayları (MS. 14 -37)

Tuna Bölgelerinde Tiberius Dönemi Olayları

Illyria MÖ. 12'de Tiberius kuvvetlerince kontrol altına alındı ve buranın ilk valisi (legatus) Augustus'un evlatlığı ve legatus'u Tiberius oldu, ki kendisi gelecekte MÖ. 9-6'da Pannonialılar'ın ve Dalmatialılar'ın ayaklanmalarında onlara karşı kullanılacak kuvvetlerin başında yine burada bulunacaktı. Bu ayaklanmanın hemen ardından Illyria Eyaleti Yukarı Illyricum (*Illyricum Superius*) ve Aşağı Illyricum (*Illyricum Inferius*) olarak ikiye bölündü. Yukarıda adı geçen bölünmüş eyaletler bir müddet sonra sırasıyla Dalmatia ve Pannonia olarak anılmaya başlanacaktı.²⁵⁷ Özetle söyleyebileceğimiz üzere Pannonia'nın kuzeybatısı ve doğusu Augustus döneminde Roma kontrolü altına girmişti,²⁵⁸ ancak bu fetih tüm bölgeyi kapsamamaktaydı, Pannonia'nın kuzeyinin fetih girişimi Augustus döneminde başlatılmış,²⁵⁹ Tiberius döneminde tamamlanmıştır.²⁶⁰

Tiberius tahta çıktıktan az sonra Augustus'un ölümünü haber alan Illyricum ve Ren ordularında terhis zamanı gelmiş olan sekiz lejyon kuvvetindeki askerler tarafından başlatılan iki isyan patlak verdi.²⁶¹ Bunlara karşı Drusus ve Tiberius'un kardeşinin oğlu Germanicus gönderildiler. Drusus Illyria'daki ayaklanmayı,²⁶² Germanicus ise Ren'deki ayaklanmayı bastırdılar.²⁶³ Drusus, Marcomanniler'in kralı Maroboduus'u güçten düşürmüş ve onun Ravenna yakınlarındaki bir çarpışmada hayatını kaybetmesi üzerine yeni kral Vannius olmuştur.²⁶⁴ Tiberius döneminde

²⁵⁷ CIL, 3. 1. 1741.

²⁵⁸ Zsolt, 2003a, s. 138.

²⁵⁹ Mócsy, 1974b, s. 69.

²⁶⁰ Zsolt, 2003b, s. 74.

²⁶¹ Akşit, 1985, s. 69.

²⁶² Tac., *Ann.*, 1. 16-30.

²⁶³ Tac., *Ann.*, 1. 49-51.

²⁶⁴ Tac., *Ann.*, 2. 45-46.

Pannonialılar ve Dalmatialılarla yapılan savaşlarda Tiberius'a ait kuvvetler ilk olarak Carnutum sınırları içerisinde, Arrabona'da görünmüştür.²⁶⁵ Bunun dışında adı geçen her iki eyalette ve Amber Yolu üzerinde yeni karargahlar oluşturulmuştur.²⁶⁶

Daha Augustus'un imparatorluğunun son yıllarında Tuna bölgesi lejyonlarında askerlerin şikayetleri görülmeye başlamıştı. Tiberius imparatorluğunun ilk yıllarında emekliliği yaklaşmış askerlere kurutularak kullanılmak üzere bataklık kenarları ve dağ yamaçlarında araziler vererek onları buralara yerleştirdi.²⁶⁷ Bundan başka, muhtemelen Augustus'un isteği ile, yeni kurulan Julia Emona kolonisine *XV. Apollinaris* askerlerini diğer halklarla birlikte yerleştirdi.²⁶⁸ Tiberius Pannonia'nın batısında yer alan Pelso Gölü (Balaton Gölü) yakınlarına da emekli askerlerini yerleştirdi ancak buraya ne bir kent, ne de bir koloni statüsü verdi.²⁶⁹

Julia Emona İtalya ile Kuzey Avrupa arasında oldukça önemli bir ticaret yolu olan Amber yolu üzerinde bulunuyordu. Tiberius buraya askerlerini yerleştirerek bu ticaretin Romalılar lehine çalışmasını amaçlamış olmalı, zira buraya yakın bir bölge olan Carnutum'da da bir askeri birlik oluşturmuş burasını güvence altına almayı ihmal etmemiştir.²⁷⁰ Kuzeybatı Pannonia'da herhangi bir Roma yerleşiminin görülmemesi burasının ticari açıdan önemli bir noktada bulunmamasıyla birleştirildiğinde Roma eyalet sisteminde ticaretin de etken bir rol oynadığını söylemek mümkün olmaktadır.²⁷¹

Tiberius bu bölgeye hakim ve olayları kontrolünde tutan birisiydi, ancak tek sorunu bu coğrafyada yaşamıyordu, MS. 20'de Afrika'da ordusu zor duruma

²⁶⁵ Gabler, 1979, s. 91-98.

²⁶⁶ Zsolt, 2003a, s. 139.

²⁶⁷ Robert-Dise, 1991, s. 34.

²⁶⁸ Mócsy, 1974b, s. 74.

²⁶⁹ Barkóczi, 1980, s. 61.

²⁷⁰ Stiglitz-Kandler-Jobst, 1971, s. 588-611.

²⁷¹ Robert-Dise, 1991, s. 35.

düştüğünde Pannonia'da konuşlandığı IX. Legio'yu buraya sevk ederek önemli bir tedbir almış ve ordusunu rahatlatmıştır.²⁷²

Trakya Bölgesinde Tiberius Dönemi Olayları

Trakya, Augustus tarafından iki yerli prens olan Rhescuporis ve yeğeni Cotys arasında bölüştürülmüş ve Romalılaştırılmıştı.²⁷³ Açgözlü bir kimse olan Rhescuporis topraklarını genişletmek için yeğeni Cotys'ü MS. 19'da öldürttü. Fakat Tiberius bu hareketi hoş görmedi, Rhescuporis'i yakalattı ve yargılamak amacıyla Roma'ya getirtti. Roma'da Cotys'ün karısı Antonia Tryphaena tarafından itham edilen Rhescuporis önce Alexandria'ya sürgüne gönderildi ve sonra orada öldürüldü. Rhescuporis'in oğlu Rhometalkes'e, krallığı idare etmesi için izin verildi. Cotys ve Antonia'nın çocukları çok küçük olduklarından bunların hisselerinin idaresi Romalı bir kumandana verildi.²⁷⁴ Fakat Trakyalılar henüz itaate alınmış değillerdi. MS. 21'de ve MS. 26'da yeni ayaklanmalar oldu.²⁷⁵

Romalılar Trakya'da egemenliklerini tam olarak kuramadıklarından bölgeyi eski krallık sistemine göre, sayıları 33'ü bulan *strategia* denen idari birimlere ayırmışlardı. Plinius bölgedeki *strategia* sayısının 50'yi bulduğunu bildirmektedir.²⁷⁶ Çoğu, eski güçlü Trak boylarının adlarını taşıyan bu birimlerin başlıcaları şöyledir; batı uçta Denthetice, Serdice, Usdisecice, Selletice; güneye doğru Macedonia ve Ege Denizi boyunca Maedice, Drosice, Coelaetice, Sapaice, Corpulice, Caenice; doğuya doğru Besice, Bennce, Samaice ve Astice. Abdera, Ainos ve Byzantion gibi bölgeler *strategia* sisteminin dışında bırakılmış özgür bölgelerdi, Trakya'nın bu idari sistemi Traianus dönemine kadar devam etmiştir. Trakya'da idari yapılanma bu

²⁷² Akşit, 1985, s. 73.

²⁷³ Tac., *Ann.*, 2. 64-67.

²⁷⁴ Akşit, 1985, s. 74.

²⁷⁵ Tac., *Ann.*, 4. 46-51.

²⁷⁶ Plin., *nat.*, IV. 40.

şekilde gelişirken Pannonia bölgesindeki gelişmeler bu bölgeden uzak ve ayrı olarak gelişmiş, Trakya'nın siyasi yapılanmasında herhangi bir rol oynamamıştır.²⁷⁷

III. 2. 3. Illyrialıların Ayaklanması

Roma topraklarını Elbe'ye kadar uzatan Drusus'un ölümünden sonra²⁷⁸ MS. 4 yılına kadar sükun bozulmadı. Fakat Elbe ile Tuna arasındaki Marcomanlar'ın oturdukları Boii bölgesinin (Bohemya) tam olarak ilhakı gerçekleşmemişti. Ren bölgesi ordusu komutanlığına atanan Tiberius bu topraklarda da Roma nüfuzunu tam olarak kurmak amacıyla harekete geçti. MS. 6'da Tiberius kuzeyden Tuna'ya doğru inmiş, Gaius Satrius adındaki komutan da ona yardımcı olmak amacıyla Ren'in doğu tarafından hareket etmişti.²⁷⁹ Fakat bu sırada Illyricum'da isyan çıkması Tiberius'u Marcomanlar'ın kralı Maroboduus ile barış yapmaya zorladı.²⁸⁰

MS. 6-9 yılları arasında meydana gelen, Illyricum adı ile anılan Roma'nın kuzey sınırını teşkil eden eyaletinin ikiye ayrılarak, Pannonia ve Dalmatia adlarında iki ayrı coğrafya olarak ortaya çıkması ile sonuçlanan ve *Pannonian Rebellion* olarak adlandırılan²⁸¹ bu savaş Suetonius'un eserinde Hannibal savaşlarından sonra en çok ölüm getiren savaş olarak kaydedilmiştir.²⁸² Ancak bundan başka yine bu bölgedeki olayları yakından takip eden bir tarihçi olan Velleius Paterculus eserinde adı geçen savaşı *Bellum Delmaticum* (Dalmaçya Savaşları) olarak adlandırmıştır.²⁸³ Bu ayaklanmanın tohumları MÖ. 9 dan itibaren özellikle de Tiberius'un bölgede bulunmadığı MÖ. 6-MS. 4 yılları arasında atılmıştı.²⁸⁴ Pannonia ve Dalmatia'da süre gelen isyanlar süresince Germenler Roma'ya sadık kaldılar. Fakat MS. 9 tarihinde

²⁷⁷ Sevin, 2001, s. 18.

²⁷⁸ Vell. Pat., 2. 97.

²⁷⁹ Akşit, 1985, s. 46.

²⁸⁰ Momsen, *Res. Gest.*, 26.

²⁸¹ CIL, 3. 1. 1471.

²⁸² Suet., *Tib.*, 16.

²⁸³ Vell. Pat., II. 115; ILS, 3320.

²⁸⁴ Syme, 1971, s.23.

Illyricum meselesi kapanıp Ren bölgesi kumandanlığına Publius Quinctilius Varus atanıp onun Germenler üzerindeki Roma kontrolünü sıklaştırmak ve vergileri artırmak yoluna gitmesi üzerine kendi aralarında, hürriyetleri doğrultusunda Roma'ya karşı birleştiler.²⁸⁵

MS. 9'da isyanın bastırılmasının ardından Illyricum'da beş lejyon bulunmaktaydı. Bunlardan *VIII Augusta*, *IX Hispania* ve *XV Apollinaris Pannonia*'da²⁸⁶, *VII* ve *XI Dalmatia*'da konuşlandırılmıştı.²⁸⁷ İsyen başladığında Illyricum'da yer almış olması muhtemel lejyonlar ise şu şekilde adlandırılmıştır; *IX Hispania*, *XIII Gemina*, *XIV Gemina*, *XV Apollinaris* ve *XX*.²⁸⁸ Savaşın ikinci yılında Tiberius, doğuda bulunan Moesia'nın ilk valisi (legatus) olan A. Caecina'dan²⁸⁹ ve M. Plautius Silvanus'tan ödünç aldığı diğer bir beş lejyonluk kuvvet ile Siscia'daki kuvvetlere katıldı, böylece bu savaşa müdahale eden ve bölgede konuşlandırılmış lejyonların sayısı ona ulaşmış oluyordu.²⁹⁰ Ancak durum böyle devam edemezdi, zira Moesia valisi Caecina, kuvvetleri ile Siscia'ya ulaşmasının kısa bir süre ardından, Moesia'da çıkan karışıklıklar yüzünden, *IV Scythica* ve *V Macedonia* adlı lejyonlarını geri alarak Moesia'ya döndü.²⁹¹ Plautius Silvanus ise *VII*, *VIII Augusta* ve *IX*. lejyonlarla Sirmium'da konuşlandı²⁹² ve MS. 8'de Pannonialılar'ın, MS. 9'da Dalmatialılar'ın mağlubiyete uğratılmasında Tiberius'a yardımcı kuvvet olarak destek verdi.²⁹³

²⁸⁵ Akşit, 1985, s. 46.

²⁸⁶ Tac., *Ann.*, I, 23, 30.

²⁸⁷ Tac., *Ann.*, IV, 5.

²⁸⁸ Wilkes, 1992, s. 92.

²⁸⁹ Cass. Dio, 55. 29.

²⁹⁰ Vell. Pat., II, 112, 4.

²⁹¹ Cass. Dio, 4. 29, 3.

²⁹² Tóth, 1998, s. 16.

²⁹³ Cass. Dio, 4. 34.

III. 2. 4. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Dört İmparatorlar Yılı Olayları

(MS. 68-69)

Trakya vassal krallığı Roma için daima huzursuzluk ve endişe veren bir bölge idi. Zira kral ailesi içindeki anlaşmazlık ve kavgalar bir türlü sona ermiyordu. MS. 46 yılında kralları Rhoemetalkes III kendi karısı tarafından öldürülünce, Claudius derhal Trakya'yı Roma'ya ilhak etti.²⁹⁴ Atlı sınıfından bir *procurator* eyaletin idaresine atandı.²⁹⁵

Otho'nun intiharı haberini İtalya'ya yaklaşmaya çalıştığı sırada, Gallia'da iken alan Vitellius, esasen daha önce taraftarlarınca imparator ilan edilmişti. Kısa süren hükümdarlığı süresince pervasızca hareketleri Roma'ya çok pahalıya mal olmuş, ahlak dışı olaylar ve sebepsiz ölümler çoğalmıştır. İşte bu durumlar yaşanırken onun hükümdarlığının sekizinci ayında Pannonia ve Moesia'da ayaklanmalar başladı. Ancak, o bu ayaklanmaları fazla önemsemiyordu.²⁹⁶

Vespasianus Dönemi Olayları MS. 69-79

1 Temmuz MS. 69'da Alexandria (İskenderiye) orduları Vespasianus'a bağlılık yemini ettiler. İki gün sonra Iudea orduları da bunlara katıldı. Doğu eyaletleri ve bazı vassal krallıklar da Vespasianus'u tanımakta gecikmediler. Vespasianus, ayrıca Vitellius'un terhis ettiği praetorlara haber salarak, eğer kendisine katılırlarsa onlara eski görevlerinin geri verileceğini bildirdi. Bu haberler Tuna bölgesinde büyük bir sevinçle karşılandı. Artık savaş kaçınılmazdı, Poetivoda toplanan savaş konseyi Vitellius'a zaman kazandırmamak için savaş kararı aldı. Pannonia *procurator*'u Antonius Primus ile Corbulo'nun emekli subaylarından Arrius Varus'un harekete geçmesine karar verildi. Bunlar birkaç şehri ele geçirdi ve Aquileia'ya yaklaştılar. Vitellius, Valens bu sırada hasta olduğundan ordusunun başında Caecina'yı gönderdi, ancak o, Vespasianus'un tarafına geçmekte gecikmedi

²⁹⁴ App., III., 4. 18.

²⁹⁵ ILS, 1. 231.

²⁹⁶ Akşit, 1985, s. 131.

ise de askerleri imparatorlarına sadık kaldılar ve onu zincire vurdular. Vespasianus'un ordusu Cremona savaşında Vitellius'un ordusuna üstün geldi. Antonius bu sırada Dacia ve Moesia'da ortaya çıkan karışıklıkları bastırdı. Diğer küçük çarpışmaların ardından Vespasianus'un galip gelmesi ve imparator ilan edilmesi ile Roma "Dört İmparatorlar Yılı"nı yaşamış oldu.²⁹⁷

Kısa süren hükümdarlığı sırasında Vespasianus'un yaptığı en önemli işlerden bir tanesi de Pannonia Bölgesinde Tuna Nehri boyunca askeri birliklerin yeniden yapılandırılarak kuvvetlendirilmesi olmuştur.²⁹⁸ Pannonia bölgesinde Sava ve Drava Nehirlerinde taşımacılık gelişti ve düzenlendi, yukarı Tuna bölgesinde Siscia, aşağı Tuna bölgesinde de Sirmium kolonileri kuruldu.²⁹⁹ Bu kolonilerde alışık olunduğu gibi bölgenin askerleri yerleştirilmemiş, aksine Akdeniz bölgesindeki filodan denizciler getirilerek buraya yerleştirilmiştir.³⁰⁰ Siscia ve Sirmium sırası ile Colapiani ve Amantini halklarının yaşadıkları topraklar idi. Yerli halk yeni gelen kolonistlerin arasında kaynaşmış bazıları da yakın çevredeki başka yerlere göç etmiştir.³⁰¹

Siscia ve Sirmium dışında Pannonia'nın batı kesiminde kalan bölümünde üç ayrı koloni daha kurulmuştur, bunlar ağırlıklı olarak bölgenin ilhaki sırasında Roma'ya büyük zorluklar çıkaran bölgelerden seçilen yerler olmuştur. Bu kolonilerden bir tanesi daha önce Tiberius ve Claudius'un garnizon kurdukları yerin yakınında Carnutum ve Savaria yakınlarındaki Flavium Scarbantia'dır.³⁰² Diğer iki koloni ise Savaria ile Tiberius zamanında kurulmuş olan Emona arasında yer alan Neviodunum ve Andoutonia'dır. Bu şehirlerde daha önceleri Varcianorum ve

²⁹⁷ Akşit, 1985, s. 136.

²⁹⁸ Zsolt, 2003a, s. 140.

²⁹⁹ Mócsy, 1974b, s. 103.

³⁰⁰ Fitz, 1980, 143.

³⁰¹ CIL, 3. Supl. 3. 10865.

³⁰² Mócsy, 1974b, s. 114.

Latobcorum halkları yaşamaktaydı.³⁰³ Siscia ve Sirmium gibi burada da yeni gelen askerlerle yerli halk bir arada yaşamıştır.³⁰⁴

III. 2. 5. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Domitianus Dönemi Olayları (MS. 81-96)

Oldukça karışık bir dönemde imparatorluk yapan Domitianus'u, en fazla Daclarla yaptığı savaşlar uğraştırmıştır; MS. 85'te Decebalus adındaki yetenekli krallarının başkanlığında birleşen Tac'lar, Moesia'ya saldırdılar ve vali Oppius Sabinus'u öldürerek buradaki Roma kuvvetlerini mağlup ettiler.³⁰⁵ Bunun üzerine, Domitianus harekete geçti ve istilacıları püskürtmeyi başardı. Bu başarıya karşılık *praetor praefectus*'u Cornelius Fuscus'un Dacia'yı istila teşebbüsü felakete sonuçlandı ve ordusunun büyük bir kısmı yok oldu (MS. 86). Domitianus'un ordusu daha fazla kayıp vermektten çekinerek geri çekildi. Roma'ya dönen Domitianus, aralıklarla devam eden çarpışmalar sürerken MS. 88'e kadar hazırlıklarla meşgul oldu. Ancak Domitianus, Decebalus'u başı boş bırakmak niyetinde değildi, onun hareketlerini göz altında bulundurmak maksadıyla Moesia'yı, Yukarı Moesia ve Aşağı Moesia olarak ikiye ayırdı. Bu yeni yapılanma sadece Daclar üzerine yapılacak seferde değil, aynı zamanda Trakya eyaletinin göz altında bulundurulmasında da önemli rol oynayacaktır.³⁰⁶ Domitianus bölgede toplam dört büyük sefer yaptı, bunlar; Sarmatlar üzerine, Cahatti kabilesi üzerine ve iki kez de Daclar üzerine yapılan seferlerdir.³⁰⁷

MS. 88 yılında, yeni Roma ordusu daha başarılı oldu, bir zafer kazandı. Fakat bu savaşta, daha önce Roma'nın başına dert olan Marcomanlar, Quadlar, Iazygler silaha sarıldılar. Bunun üzerine Domitianus tekrar savaş alanlarına döndü. Ülkeyi

³⁰³ Robert-Dise, 1991, s. 43.

³⁰⁴ Mócsy, 1974b, s. 135.

³⁰⁵ Suet., *Domit.*, 6.

³⁰⁶ Mackendrick, 1975, s. 90.

³⁰⁷ Tac., *Agr.*, 41.

istila etti, fakat daha sonra büyük bir karşı koymayla duraklamak zorunda kaldı. Bu durumda iken Decebalus barış önerisinde bulununca kabul etmek zorunda kaldı. Romalılar, Daclar'a yıllık bir vergi ödemeyi, Romalı mühendislerin Dacia emrinde çalışmasını ve aldıkları esirleri geri vermeyi kabul ettiler.³⁰⁸

Domitianus için forumda bir heykel yapılması ve çeşitli onursal unvanlar verilmesi Senato tarafından karara bağlandı. Fakat istediği sonucu elde edemediğinden imparator, Dacicus unvanını reddetti. MS. 92'de Pannonia'da çıkan karışıklıklar da bastırıldı ve Aquincum (Budapeşte) ve diğer yerlerdeki savunma hattı güçlendirildi.³⁰⁹ Sarmatlar, MS. 92'de Tuna Nehrini geçerek bir Roma lejyonunu yendiler (*XXI. Rapax*).³¹⁰ Bunun üzerine Domitianus Roma'dan hareket ederek, Sueb ve Sarmatlar'a karşı sefere çıktı.³¹¹ Tekrar huzursuzluk çıkarmış olan bu kabileler itaat altına alınarak MS. 93 yılı ocak ayında Roma'ya geri dönüldü,³¹² Domitianus bazı başarılar elde etmiş olmasına karşın, zafer alayı düzenlemedi.³¹³ Roma'ya geri dönüşünün hemen ardından Domitianus'un tutarsız davranışları baş gösterdi ve halk ona karşı bir nefret beslemeye başladı.³¹⁴

Domitianus'un Tuna Savaşları olarak adlandırılan, MS. 85-88'de Daclara ve MS. 89-92 yılları arasında Suebler'e ve Sarmatlar'a karşı yürüttüğü savaşlar sırasında Pannonia'nın sınır savunma gücü önemli ölçüde değişti. Daha önce Poetivo'da yer alan *XIII. Gemina* ve Carnutum'da yer alan *XV. Apollinaris* lejyonları yerine 85'te *II. Adiutrix*, 89'da *I. Adiutrix*, 90'da *XXI. Rapax* lejyonları sevk edildi. (Bkz. Ek 2. Res. 1 ve Res. 2) Ancak son anılan lejyon MS. 92'de Sarmatlar tarafından düzenlenen bir baskınla yok edildi.³¹⁵

³⁰⁸ Cass. Dio, 67, 7.

³⁰⁹ Akşit, 1985, s. 163.

³¹⁰ Tac., *Agr.*, 41.

³¹¹ ILS, 9200.

³¹² Syme, 1928, s. 43.

³¹³ Suet., *Domit.*, 6.

³¹⁴ Akşit, 1985, s. 165.

³¹⁵ Barnabás, 2003, s. 25.

III. 3. MS. II - MS. III. YÜZYILLAR ARASI OLAYLAR

III. 3. 1. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Nerva Dönemi Olayları (MS. 96-98)

Nerva, MS. 97'de Domitianus'un katillerinin cezalandırılmasını reddederek kendi hayatını da tehlikeye atmıştı. Bunun farkında olduğundan imparatorluğun yararına oldukça faydalı bir iş yaptı ve Yukarı Germania valisi M. Ulpius Traianus'a kendisine ortak imparator olması için bir mektup yazdı ve daha cevabı almadan Capitolium'da gerekli dini işlemleri yerine getirerek onu evlat edindi. Traianus'a Caesar unvanı verildi.³¹⁶ Bu sırada Tuna boylarında Sarmatlar ve Suebler yeniden karışıklık çıkardılar, Nerva bunlara karşı zafer kazandı³¹⁷ ve her ikisi Germanicus unvanını aldılar. Nerva evlatlığını görmeden öldü. Böylece Traianus'u evlat edinmekle Nerva Roma'nın yeni bir iç savaşların içine girmesini engellemiş oldu.³¹⁸ Nerva bu olaydan sonra *pater patriae* unvanını almıştır.³¹⁹ (Bkz. Ek 1 Sikke 1.)

III. 3. 2. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Traianus Dönemi Olayları (MS. 98-117)

Traianus, Nerva'nın 25 Ocak MS. 98'de ölümü ile oldukça karışık bir durumda olan Roma'nın başına geçmek için hiçbir müdahale ile karşılaşmadı,³²⁰ kısa sürede yönetimi eline aldı, Nerva adını kullandı ve kendi adıyla birlikte para bastırdı.³²¹ (Bkz. Ek 1 Res. 3) Traianus bazı düzenlemeler yapmak zorunda

³¹⁶ Plin., *nat.*, 7-8.

³¹⁷ ILS, 2719.

³¹⁸ Akşit, 1985, s. 178.

³¹⁹ RIC, 1. 34.

³²⁰ PIR, 2. 292.

³²¹ RIC, 2. 687.

olduğundan Roma'ya hemen dönmedi. MS. 98 yılı kışında, Tuna ve Pannonia hudutlarında savunma hatlarını düzenledi. Zira Dacia'nın daimi bir tehlike arz ettiğini, kralları Decebalus'un uzun süre hareketsiz kalmayacağını biliyordu.³²² Bölgede Roma'nın prestijinin yeniden kurulması da Dacia'nın mutlak bir itaate alınmasına bağlıydı. Bunu gerçekleştirmek için de sıkı bir hazırlık zorunlu idi. Traianus, gelecek yaz tekrar Tuna boylarına dönmek üzere MS. 99 yılı kışında Roma'ya doğru yola çıktı.³²³

III. 3. 2. 1 I. Dac Savaşı MS. 101-102

Domitianus, Daclara karşı yaptığı savaşların sonunda istediği başarıyı elde edememiş ve hatta onlara yıllık bir vergi vermeyi de kabullenmek zorunda kalmıştı. Bölgedeki emniyet ancak bu şekilde sağlanabilmişti. Decebalus ise bu sükun zamanında boş durmamış, kaleler yollar ve yeni tahkimatlar yaptırmıştı. Bu durumda Traianus, Daclar'a karşı savaşın kaçınılmaz olduğu fikrini baştan beri benimsemişti. Bu sebeple Roma'ya geldiği zamandan beri Moesia ve Pannonia'daki lejyonlarını Dacia'yı istilaya hazırlamaya başlamıştı.³²⁴ Bu sırada Daclar başkentlerini Prolissum'dan Sarmizegetusae'ye taşıdılar. Daclar'ın bu taşıma sırasında Parthlar'dan da yardım almış olmaları muhtemeldir.³²⁵ Savaşın başlama sebebi kaynakların sessizliğinden dolayı bilinmemektedir, ancak Traianus'un bunu bölgede Roma'nın prestijini yeniden sağlamak için yaptığı açıktır.³²⁶

Traianus, Viminacium'da merkezileştirdiği kuvvetlerini, Tuna üzerinde kurduğu iki köprü vasıtasıyla karşıya geçirdi. Çarpışma Tapae'de oldu. Çekişmeli geçen savaşta kesin sonuç alınamadı, hatta ilk çarpışmalarda Roma ordusunun

³²² Gibbon, 1988, s. 25.

³²³ Akşit, 1985, s. 179-180.

³²⁴ Zsolt, 2003a, s. 136.

³²⁵ Plin, *epist.*, 10. 74.

³²⁶ Akşit, 1985, s. 181.

başarısız olduğu da söylenebilir.³²⁷ Kış yaklaşmakta olduğundan Traianus geri çekilerek Drobetae'de kışladı. Buradayken Tuna üzerinde büyük bir köprü inşa ettirdi. Aynı kış, Traianus Sarmat kabilelerinden Roxonların saldırısına uğradıysa da bunları mağlup etti.³²⁸

MS. 102 yılı baharında Traianus Dacia'yı tekrar istilaya hazırlanarak, kuzeni Hadrianus'u da Pannonia lejyonlarının başına getirdi. Decebalus bir elçi heyeti gönderip barış istedi.³²⁹ Bu barış ile Decebalus, Domitianus'tan almış olduğu Roma mühendislerini geri verdiği gibi, Dacialı mühendisleri ve savaş makinelerini de Roma'ya teslim ve Roma egemenliğini kabul etti. Batı Dacia'yı boşalttı ve başşehri Sarmizegetusae'de bir Roma garnizonu yerleşti. MS. 102 yılı kışında Roma'ya dönen Traianus zaferini bir zafer alayı düzenleyerek kutladı ve kendisine Dacicus unvanı verildi.³³⁰ (Bkz Ek 1 Res. 4) Bu şekilde bölgede şimdilik sükunet kurulmuş ve Roma eski prestijini sağlama almayı başarmış oldu. İmparator, bu başarısının ardından kendi adına MS. 111 yılına kadar kullanılacak olan bir sikke bastırdı.³³¹ (Bkz. Ek 1 Res. 2)

MS. 103-106 arasında Pannonia, Aşağı ve Yukarı Pannonia olarak ikiye ayrıldı,³³² MS. 102'de Agricola Pannonia valisi olarak görünürken, bu tarihten MS. 107'ye kadar Hadrianus Aşağı Pannonia'nın valisi olarak görünmektedir.³³³ İki savaş arasında yapılan bir diğer iş ise, Domitianus zamanında kaybedilenler yerine iki yeni lejyon tesis ederek lejyon sayısını tekrar otuza çıkartmak olmuştur.³³⁴

³²⁷ Cass. Dio, 68, 8.

³²⁸ Akşit, 1985, s. 182.

³²⁹ Cass. Dio, 68, 9.

³³⁰ RIC, 503.

³³¹ BMC, 489.

³³² Mócsy, 1962, s. 515 – 776.

³³³ CIL, 3. 1. 1647.

³³⁴ Cass. Dio, 55, 24.

III. 3. 2. 2. II. Dac Savaşı MS. 106

Decebalus Roma'nın vassalı durumuna düşmekten hiç de memnun kalmamıştı. Bağımsızlıklarını elde etmek için hazırlanmaya başladı. Decebalus barışı bozmak için, Roma'nın müttefiki Iazyg'lere hücum etti. Sonra da Sarmizegetusae'deki garnizonun komutanını tuzağa düşürerek yakalattı ve hapsetti ve buradaki garnizon yok edildi. Traianus'a haber göndererek işgal altındaki yerlerin onarılması için tazminat istedi. Traianus MS. 106 yılı Haziran ayında Roma'dan çıktı ve ünlü Dorbatae köprüsüne ulaştı. Başkent derhal kuşatıldı; kaleler, tahkim edilmiş yerler yıkıldı. Dacialılar'ın bir kısmı kaçtı, bir kısmı intihar etti, bir kısmı da Roma'ya sığınarak af diledi. Decebalus'un ise intihar ettiği yada kendi askerlerince öldürüldüğü söylenmektedir, ancak başı ve sağ eli Roma'ya getirilmiştir.³³⁵ (Bkz. Ek 2 Res. 6) Dacia, bundan böyle huzursuzluk kaynağı olmasın diye eyalet haline getirildi ve burada bir lejyon bırakıldı. Bırakılan bu lejyonlar daha çok yol ve kale inşası gibi mühendislik işleri ile uğraştılar.³³⁶

Dacia'nın fethedilmesinde muhtemelen Pannonia'daki ve Moesia'daki tüm lejyonlar görev almıştı. Bundan başka Traianus'un Ren hudutlarından iki lejyon daha getirttiği bilinmektedir. Dacia'nın fethedilmesiyle Roma Avrupa'daki en tehlikeli düşmanını da bertaraf etmiş ve kuzey hudutlarını sağlama almış oluyordu. Bundan başka Caesar'ın hedefi olan ve Augustus tarafından çalışmaları başlatılan Tuna Nehri'nin kuzey sınırını oluşturması projesi de aşılmış, sınır Dacia eyaletine kadar dayanmıştır.³³⁷

Başkent Sarmizegetusae'de bir koloni kuruldu³³⁸ ve Colonia Dacia olarak adlandırıldı.³³⁹ Halk güneye sürülürken buraya Küçük Asya'dan ve Suriye'den yeni

³³⁵ Mackendrick, 1975, s. 90.

³³⁶ CIL, 3. 1. 1627.

³³⁷ Ridley, 1987, s. 523

³³⁸ ILS, 7129.

³³⁹ CIL, 3. 1. 1443.

halklar getirilerek yerleştirildi.³⁴⁰ Bundan başka, Pannonia'da Poetovio,³⁴¹ Moesia'da Marcianopolis, Oescus,³⁴² Ratiara³⁴³ ve Trakya'da Pautalia koloni statüsüne getirildi.³⁴⁴ Vindabona'da³⁴⁵ ve Brigetio'da yeni Roma lejyonları kuruldu.³⁴⁶ Buradaki altın madenleri işletilerek Roma'nın dahili işlerindeki masraflarını karşılamak amacıyla kullanıldı. Daclar Roma ordularında yer aldılar. Novae'nin güneydoğusunda Traiana Nicopolis şehri kuruldu. Marcomann ve Quad kralları ile yapılan görüşmeler sonunda Roma egemenliği kabul ettirildi.³⁴⁷ Traianus zaferini ebedileştirmek için Dobruca'da taştan bir sütun üzerine Dac savaşlarını gösteren *Tropaeum Traiani*'yi diktirdi. Ayrıca Mars Ultor için büyük bir anıt inşa edildi.³⁴⁸ MS. 106 yılında Dacia Roma'nın yeni eyaleti olarak belirlendi.³⁴⁹ Ancak, Decius (MS. 268) zamanına kadar Dacia'da basılan paralar üzerinde PROVINCIA DACIA ibaresini görememekteyiz.³⁵⁰

Traianus döneminde, Pannonia kıyıları boyunca Quadrata, Ad Status, Azaum, Ulcisia Castra, Matrica ve Ad Flexum adlı askeri tahkimat yerleri ve bunlarla paralel taş yollar yapılarak bu kıyılardaki askeri güçlendirme tamamlanmış oldu. Bu tahkim edilmiş yerler uzun süre önemini korumuş ve bölgenin savunmasında önemli rol üstlenmiştir.³⁵¹ Dönemin mimarisine uygun olarak tüm bu yapılar tamamen kesilmiş taştan inşa edilmişti.³⁵²

³⁴⁰ CIL, 3. 1. 1196.

³⁴¹ ILS, 2462.

³⁴² ILS, 1465.

³⁴³ ILS, 7175.

³⁴⁴ ILS, 2397.

³⁴⁵ CIL, 3. 1. 4566.

³⁴⁶ Láng, 2004, s. 97; CIL, 3. *Supl.* 3. 10974.

³⁴⁷ Tac., *Ger.*, 42.

³⁴⁸ Akşit, 1985, s. 184.

³⁴⁹ Robert-Dise, 1991, s. 59.

³⁵⁰ Harcley, 1911, s. 273.

³⁵¹ Zsolt, 2003a, s. 140.

³⁵² Gabler, 1977, s. 149.

MS. 116'da *procurator* yönetiminde bulunan Trakya, İmparator Traianus tarafından Propraetor legate yönetimine yükseltildi.³⁵³ Bunun dışında imparator Trakya'da, Pautalia,³⁵⁴ Plotinopolis, Serdica³⁵⁵ ve Traianapolis şehirlerini kurarak siyasal yapılanmayı tamamladı.³⁵⁶ Odessuys'un birkaç mil batısında yer alan bölgede yeni bir şehir kurdu ve kız kardeşinin anısına burasını Macriana olarak adlandırdı. Böylece Tuna bölgesine sınır olan bu yerde siyasal yapılanma kurarak bölgedeki sıcak gelişmeleri takip edebildi. Trakya'daki bu siyasal yapılanmaların gerçekleştirilebilmesi ancak Dacia'nın eyalet yapılması ve burada Roma güçlerinin konuşlandırılması ile gerçekleşebilmiştir.³⁵⁷

III. 3. 2. 3. Pannonia'nın İkiye Bölünmesi (MS. 106)

Traianus, Dacia Savaşlarından arta kalan zamanında Tuna Bölgesinde eyalet sistemini kurmak ve yönetimi güçlendirmek için de çalışmalar yapmıştır. Ülkenin yönetimi sağlamak amacıyla MS. 106'da Pannonia'yı Yukarı Pannonia ve Aşağı Pannonia olarak ikiye böldü.³⁵⁸ Yukarı Pannonia, Pannonia eyaletinin batıda kalan topraklarından, yani 2/3'sinden oluşmakta idi ve bu topraklar Carnutum'da bulunan üç Roma lejyonu vasıtasıyla bölgede Romalılığın en etkili olduğu bölge idi. Bu eyalet consul yetkisine haiz bir *legatus* tarafından yönetildi. Aşağı Pannonia Tuna Nehrinin batısından başlayıp güneye, bugünkü Macaristan topraklarına doğru uzanan topraklardan oluşmakta idi. İçinde bir lejyon bulunan bu eyaletin yönetimi *praetor* yetkilerine haiz bir *legatus*'a bırakıldı.³⁵⁹

³⁵³ ILS, 1052.

³⁵⁴ CIL, 6. 2397.

³⁵⁵ Harcley, 1911, s. 288.

³⁵⁶ CIL, 6. 3314.

³⁵⁷ Harcley, 1911, s. 275.

³⁵⁸ Dobó, 1968, s. 13-14.

³⁵⁹ Robert-Dise, 1991, s. 61.

İmparator, eyaleti iki ayrı eyalet olarak böldüğü sırada, sınırda oluşan boşluğu, Germen kabilelerine karşı korumak Pannonia ordularının kumandanına düşen görevdi. Kumandan bu sırada; Vindabona'da *XIII. Gemina Matria Victrix*, Carnutum'da *XV. Apollinaris* ve Brigetio'da *XXX. Ulpia Victrix* lejyonlarına ve bin kadar da süvariye sahipti (Bkz Ek 2 Res. 3-5). Bu kuvvetler arasından Aşağı Pannonia'da kalan kısmının görevi ise, sınırı Sarmatlara karşı korumaktı.³⁶⁰

Traianus, bölgede herhangi bir bağlı şehir kurmadı ve herhangi bir topluluğa Roma vatandaşlığı vermedi. Anlaşılan o, Flaviuslar Döneminde başlayan bir geleneği sonlandırmak niyetinde idi.³⁶¹ Traianus Pannonia'da iki koloni kurdu. Birincisi; Yukarı Pannonia'nın kuzey ucunda, Amber Yolu üzerinde yer alan Ulpia Poetovio oldu. Bu koloni *XIII. Gemina* lejyonunun askerleri tarafından iskan edildi.³⁶² Traianus'un Pannonia'da kurduğu diğer koloni ise Moesia'nın kuzeydoğu ucunda yer alan Ulpia Ratiaria olmuştur.³⁶³ Bu koloninin kimler tarafından iskan edildiği tam olarak bilinmese de *VII. Claudia* lejyonunun askerlerinin buraya yerleştirildiği düşünülmektedir.³⁶⁴

Poetovio ve Ratiaria kolonilerinin kurulması ve Dacia'nın MS. 106'da yeni eyalet olarak belirlenmesi ile Roma ile Balkan halklarının arasındaki köprü sağlanmış oluyordu. Bu yeni kurulan iki koloniye ve Moesia'ya Balkan üzerinden yeni kolonistler ve kendilerine yeni yurt arayan halkların gelmiş olması buna en iyi örnektir.³⁶⁵

³⁶⁰ Barnabás, 2003, s. 25.

³⁶¹ Mócsy, 1974b, s. 134.

³⁶² Mann, 1983, s. 32.

³⁶³ Mócsy, 1974b, s. 118.

³⁶⁴ Mirkovic, 1967, s. 824-825.

³⁶⁵ Mócsy, 1974b, s. 130.

III. 3. 3. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Hadrianus Dönemi Olayları (MS. 117-138)

Hadrianus, kariyer ve kişilik olarak Traianus ile benzerliklere sahip bir kişi idi. Buna karşın onun yayılımcı politikasını izlememiş, daha fazla büyüyen toprakları Roma'nın idare etmekte güçlük çekeceğini söylemiştir.³⁶⁶ Ancak doğuda ve kuzeyde çıkan küçük sorunlarla da ilgilenmeyi ihmal etmemiştir. Hadrianus MS. 118 baharında Tuna bölgesine hareket etti, zira Tuna'nın kuzey kısımlarında yaşayan Roxonlar karışıklık çıkartmaya başlamışlardı, bu sırada Dacia ve Pannonia arasındaki Sarmatlar da bir istila hareketine hazırlanmaktaydılar.³⁶⁷ Roxonlar'ın kralı ile Traianus'a ödedikleri parayı taahhüt etmeleri koşuluyla sulh korundu. İmparator Dacia üzerine yürürken, beraber hareket etmek üzere Turbo'yu da göreve çağırdı ve ona Tuna bölgesinde yerleşmiş orduların kumandasını verdi. Turbo, Sarmatlar'a karşı da başarı kazandı ve bunları Dacia'dan attılar. Böylece eyalette sükun sağlanmış oldu.³⁶⁸

Hadrianus'un Tuna ve Balkanlar bölgesinde yapmış olduğu en önemli işlerden bir tanesi MS. 120'de Dacia eyaletini, bir lejyonluk bir kuvvetle bir *praetor* yönetiminde Yukarı Dacia³⁶⁹ ve bir *procurator* kumandasında Aşağı Dacia olarak ikiye ayırması gelir.³⁷⁰ Hadrianus, Roma imparatorları arasında en çok gezenidir, hükümdarlığı sırasında iki kez büyük gezilere çıkmıştır. Bu gezilerinin amacı imparatorluğun ekonomik ve askeri gücünü yakından tanımak, buna göre tedbirler almaktı. İlk gezisi sırasında MS. 121'de Raetia ve Noricum'u da tetkik amaçlı ziyaret

³⁶⁶ Robert-Dise, 1991, s. 63.

³⁶⁷ Barnabás, 2003, s. 25.

³⁶⁸ Akşit, 1985, s. 197.

³⁶⁹ Ridley, 1987, s. 481.

³⁷⁰ ILS, 8909.

etmiştir. Dönüş yolunda ise tekrar Tuna bölgesine uğramış ve Pannonia'da yeni yollar inşa ettirmiştir.³⁷¹

Hadrianus, Pannonia'nın yerel yönetiminde de bazı düzenlemeler yapmıştır; bunlardan en önemlisi Yukarı Pannonia'da, Savaria'nın kuzeydoğusunda, Sala,³⁷² Mogentiana³⁷³ ve Mursella³⁷⁴ şehirlerini kurmasıdır. Bu şehirler birinci yüzyıl boyunca oldukça önemli göçler almış ve ilerleyen dönemde bölgede villa ekonomisinin yerleştiği önemli bir yerleşim olmuştur.³⁷⁵ Bu üç şehrin kurulmasının ardından Hadrianus Sava ve Drava arasındaki bölgede kentsel yaşamı ve yönetimi organize etme işine soyundu. İlk önce Iasorum şehrini kurduğunu söyleyebiliriz, zira kaynaklarda bu şehrin iskanının Hadrianus zamanında gerçekleştiği kaydedilmektedir.³⁷⁶

Aşağı Pannonia'da da Hadrianus'un yeni koloniler kurduğunu görmekteyiz. Bunlardan bir tanesi Sirmium yakınlarındaki Bassiana kolonisidir.³⁷⁷ Hadrianus'un Aşağı Pannonia'da kurduğu ikinci koloni Siscia yakınlarındaki Cibalae kolonisidir.³⁷⁸ Son olarak Aelia Mursa kolonisi kurularak Aşağı Pannonia'nın siyasi yapılandırılması Hadrianus zamanında tamamlanmış olarak görünmektedir. Bu koloninin kurulması sanki mecburi imiş gibi, büyük bir hızla ve plansız olarak yapılmış ve bitirilmiştir. *Legio II Adiutrix* askerleri koloninin kurulmasında büyük rol oynamış ve buraya yerleştirilmişlerdir ve bu yerleşim yerinde yine askerlerce kurulmuş bir de hastane bulunmaktadır.³⁷⁹

³⁷¹ Akşit, 1985, s. 201.

³⁷² Mócsy, 1974b, s. 144.

³⁷³ CIL, 3. *Supl.* 3. 10993.

³⁷⁴ CIL, 3. 1. 4490.

³⁷⁵ Robert-Dise, 1991, s. 65.

³⁷⁶ Alföldi, 1994, s. 95.

³⁷⁷ CIL, 3. *Supl.* 3. 10197.

³⁷⁸ CIL, 3. 1. 3267.

³⁷⁹ Bezeczky, 1996, s. 335.

Hadrianus'un Tuna bölgesindeki son düzenlemesi bizzat Tuna Nehri boyunca uzanan yerleşim yerlerinde olmuştur. Carnutum ve Aquincum şehirleri Hadrianus tarafından, gelişmeleri için desteklenmiştir.³⁸⁰ Yukarıda anılan her iki şehir buralarda yerleşen askerlerin siyasi ve ticari girişimlerine sahne olmuştur. Bu gelişimin bir diğer sebebi de bu şehirlerden Carnutum'un Yukarı Pannonia'nın, Aquincum'un ise Aşağı Pannonia'nın başkentleri olmalarıdır.³⁸¹

Hadrianus, Yukarı Moesia'da iki sivil yerleşim kurdu. Bunlardan birincisi yerel bir yöneticiye sahip olan Viminiacium'du.³⁸² Diğerisi ise yine Viminiacium gibi askeri birliklerden arındırılmış olan Metalla Ulpiana olmuştur. Bu şehir dışardan oldukça fazla göç almış ve karışık bir nüfus yapısına sahiptir, ancak en kalabalık olan halklar Ulpii ve Aelii halkları olmuş ve ilk anılanlar bu şehre adını da vermiştir. Hadrianus'un Noricum üzerindeki politikası kendinden önceki imparatorlardan farklı olmamış, o da Noricum'un yapılandırılmasını ikinci planda bırakmıştır. Noricum'da kurduğu iki şehirden birisi batıdaki Aelia Ovilava,³⁸³ diğeri ise doğuda, Pannonia sınırına yakın ve Vindabona kalesinin hemen yakınındaki Municipium Aelium Cetium'dur.³⁸⁴

III. 3. 4. Tuna ve Trakya Bölgelerinde Marcus Aurelius Dönemi Olayları (MS. 161-180)

Marcus Aurelius'un imparatorluğunun ilk yıllarında Langobard ve Qadlar'dan oluşan bir grup Tuna Bölgesinde Yukarı Pannonia topraklarına saldırdılar. Ancak bu saldırgan grup bölgede bulunan Vindex ve Candidus kumandasındaki³⁸⁵ Roma piyade ve süvarilerince geri püskürtüldüler.³⁸⁶ MS. 166'da

³⁸⁰ Póczy, 1980, s. 243.

³⁸¹ Robert-Dise, 1991, s. 67.

³⁸² CIL, 3. 1. 1654.

³⁸³ Alföldi, 1969, s. 86; CIL, 3. *Supl.* 3. 11785.

³⁸⁴ CIL, 3. 2. 5658; CIL, 3. 2. 5663.

³⁸⁵ Cass. Dio, 22, 3.

doğuda Parthlarla savaş devam ettiği sıralarda, kuzey sınırında Marcomanlarla küçük çapta çarpışmalar meydana gelmiş ancak bunlar yerel komutanlarca durdurulabilmişti. Kuzey hudutları, Parthlarla yapılan savaş nedeniyle buradan alınan lejyonların eksikliğinden dolayı oldukça zayıflamıştı. Bunu fırsat bilen ve yer durumundan sıkışık durumda bulunan kuzey kavimleri Roma'dan toprak talebinde bulundular. Marcomanlar ve Quadlar Pannonia ve Noricum'u geçerek İtalya'yı istila ettiler ve Aquileia'yı kuşattılar.³⁸⁷

Bu barbar kabileleri durdurmak için harekete geçen hassa alayı kumandanı Furius Victorinus öldürüldü ve ordusunun bir kısmı yok edildi. Bunun üzerine, Roma'daki iki imparator sefer için hazırlanarak yola çıktılar. M. Aurelius savaş için Palestina (Filistin), Arabistan, Mısır ve Cappadocia'dan asker getirtti, zira Tuna bölgesindeki askerler Parth savaşları için çekilmiş bir çoğu da veba salgınında yaşamını kaybetmişti. İki imparatorun sefer için yola çıktığını öğrenen bazı kabileler geri çekilmiş ve isyanı başlatan krallarını da öldürmüştür, aralarından bazı kabileler ise barış için elçiler gönderdiler, ancak bu istekleri imparatorlar tarafından kabul edilmemiştir.³⁸⁸

Bu gelişmeler üzerine Aquileia'da kışlayan imparatorlar MS. 167'de Pannonia'da P. Claudius Pompeianus'un, Raetia ve Noricum'da ise P. Helvius Pertinax'ın zafer kazanmaları üzerine, MS. 169'da Senatoya mektup göndererek geri dönmek isteklerini bildirdiler.³⁸⁹ M. Aurelius Tuna eyaletlerinde yeni bir düzenleme yaparak Yukarı Pannonia'yı Iallius Bassus'un,³⁹⁰ Aşağı Pannonia'yı Ti. Claudius

³⁸⁶ Robert-Dise, 1991, s. 98.

³⁸⁷ Ammian., XXIX. 6. 1.

³⁸⁸ Suet., *Marc. Aur.*, 14.

³⁸⁹ Akşit, 1985, s. 231.

³⁹⁰ CIL, 12. 2718.

Pompeianus'un,³⁹¹ Yukarı Moesia'yı M. Claudius Fronto'nun³⁹² ve Aşağı Moesia'yı da Calpurnius Agricola'nın yönetimine verdi.³⁹³

MS. 170'de Custoboci kabilesi Aşağı Tuna'dan girerek Balkanlar'a kadar uzandı ve Macedonia ile Hellas'ı istila ettilerse de tekrar geri atıldılar. MS. 171'de M. Aurelius Carnutum'da kurmuş olduğu ordugahtan karşı istila hareketi yaptı ve Germen kabilelerini geri püskürttü. Aynı yıl Dacia'da Iazyglerin saldırısı sırasında vali Claudius Fronto savaş alanında öldü ve başşehir Sarmizegetusae Aşağı Moesia'dan gelen yardımcı kuvvetler sayesinde kurtarılabildi.³⁹⁴ MS. 172'de Marcomanlar Romalılar'a zayıf verdirdilerse de imparatorun gayretleri ile Romalılar yeni ve kesin bir zafer kazandılar³⁹⁵ M. Aurelius Germanicus unvanını aldı.³⁹⁶

M. Aurelius MS. 171'de Pannonia'ya geldi. Marcomanlar'ın büyük bir tehlike oluşturduğunu anlayınca Quadlarla geçici bir barış imzaladı ve Marcomanlar'ın üzerine yürüdü.³⁹⁷ Marcomanlarla savaşın sona ermesi üzerine imparator Carnutum'dan Sirmium'a geçerek burada konakladı ve MS. 173'te harekete geçerek Iazygleri mağlup etti. Fakat imparatorun yokluğundan istifade etmek isteyen Quadlar, yeni bir kralın önderliğinde isyan ettiler. MS. 174 yazında meydana gelen savaşta Quadlar, susuzluktan bitap düşen Roma ordusuna üstün gelmek üzereyken yağın yağmur sayesinde Romalılar galip geldiler. Akabinde barış şartları görüşülüp kabul edildi. MS. 175'te Sarmatlar, Quadlar, Suebler ve tüm barbarların kıskırttığı Marcomanlar savaşı başarıyla sona erdirdikten sonra imparator Pannonialılar'ı da kölelikten azat etti.³⁹⁸

³⁹¹ CIL, 16. 123.

³⁹² ILS, 1097-8.

³⁹³ ILS, 2311.

³⁹⁴ ILS, 1098.

³⁹⁵ Akşit, 1985, s. 233.

³⁹⁶ ILS, 370.

³⁹⁷ Menzilcioğlu, 2002, s.60.

³⁹⁸ Suet., *Marc. Aur.*, XVII.

Bundan sonra Aşağı Pannonia ile Dacia arasında yaşamakta olan ve her zaman karışıklık çıkaran Sarmatlarla savaşımaya başladı.³⁹⁹ Sarmatlara karşı yapmış olduğu savaşı kazanması sebebiyle *Sarmaticus* unvanını aldı. Hiçbir antik kaynakta yer almamasına rağmen, bu savaşların hemen ardından M. Aurelius'un *II Italica* lejyonunu kurduğunu biliyoruz. Bu, ülkenin sınırları dışında kalan lejyonların yeni kurulacak olan Sarmatia ve Marcomannia eyaletlerinin müdafaası için kurulduğu söylenmektedir.⁴⁰⁰ Ancak Tuna hudutlarında Noricum ve Raetia'da işler karışınca yeni kurulan bu lejyonlar, Kuzey İtalya'nın sınırlarını sağlama almak amacıyla yukarıda anılan bölgelere yerleştirilmişlerdir.⁴⁰¹

M. Aurelius bu sırada iki yeni eyalet kurmaya karar verdi. Birincisi Sarmatia idi ve Iazyglerin topraklarını Batı Dacia'ya kadar içine alıyordu. İkincisi olan Marcomania ise, bugünkü Bohemya topraklarını ve çevresini ihtiva ediyordu. Fakat bu sırada Suriye'de Avidius Cassius'un isyan ederek kendisini imparator ilan ettiği haberi alındı. Bunun üzerine Marcomanlar'ın ve Iazyglerin Tuna'nın kuzey sahillerini terk etmeleri ve 15 km.lik bölgeyi boşaltmaları emredildi. M. Aurelius Marcomania'ya kuvvetler yerleştirerek tahtını müdafaa etmek üzere ailesiyle birlikte doğuya hareket etti. Pannonia'yı terk etmeden önce 9 Temmuz MS. 175'te oğlu Commodus'a *toga virgilis* giydirdi.⁴⁰²

Taht mücadeleleri M. Aurelius'u fazla uğraştırmadan sona erdikten sonra, imparator MS. 176 Kasım'ında Roma'ya döndü bir zafer alayı düzenledi ve herkese para dağıttı. Ordusunu İtalya'da bıraktı ve askerlerin artık toga giyebileceğini, barışın sağlandığını açıkladı. Fakat korkulan oldu ve barış uzun sürmedi. MS. 177'de Mauretania'da bir isyan çıktı ve derhal bastırıldı. Fakat asıl tehlike yine kuzeyde, Tuna boylarında kendisini göstermiş ve yerel yöneticiler bunlarla başa çıkamamışlardı. Bunun üzerine MS. 178 yılı Ağustosunda Marcus Aurelius ve oğlu

³⁹⁹ CIL, 6. 1377.

⁴⁰⁰ Mócsy, 1974b, s. 184.

⁴⁰¹ Robert - Dise, 1991, s. 99.

⁴⁰² Akşit, 1985, s. 234.

tekrar savaş alanlarına döndüler ve Marcomanlar, Hermundri, Sarmat ve Quadlarla yeniden çarpışmalar başladı.⁴⁰³

Romalılara karşı birleşen kavimler bu kadarla sınırlı değildi. Illyricum'dan Gallia'ya kadar olan bölgede oturmakta olan; Marcomanni, Varistae, Hermundri, Quadi, Suebi, Sarmati, Lacringes, Buri, Victuali, Osi, Besi, Cobotes ve birçok küçük kavim hep birlikte hareket etmekteydi.⁴⁰⁴ Marcomanlar ve Quadlarla çarpışmalar MS. 179-180 kışına kadar sürdü. MS. 180 kışında yeni çarpışmalar için hazırlıklar sürerken Marcus Aurelius 17 Martta öldü.⁴⁰⁵ Ölümünden iki gün önce oğlunu yanına çağırarak halefi olarak ilan etmişti.⁴⁰⁶ Tuna bölgesinde yapılan savaşlar sonunda Marcomanlar tarafından yönlendirilen on iki kabile Yukarı Pannonia valisi Iulius Bassus ile anlaşma yapmak zorunda kaldı.⁴⁰⁷

Marcoman ve Sarmatlarla yapılan savaşlar sırasında Tuna Bölgesinde bulunan tahkim edilmiş kaleler, gözetleme kuleleri ve yolları önemli ölçüde zarar görmüş ve yıpranmıştı. Sadece Yukarı Moesia'nın ve Noricum'un batısının daha az zarar gördüğü söylenebilir, ancak Pannonia'da ve Noricum'un doğusunda kalanlar neredeyse tamamıyla zarar görmüştü.⁴⁰⁸ Avrupa'daki sınırın yeniden yapılandırılması ve tekrar eski kuvvetini kazanması uzun sürmemişi. Trakya'ya kadar olan tüm yollar ve askeri merkezler bu savaşların ardından imparator M. Aurelius döneminde onarılmış ve sınırlar güvence altına alınmıştır.⁴⁰⁹ Yeni yapılan bu tahkimatların önemi Balkanlar üzerinden gelen barbarların ve diğer kuzeyli kabilelerin İtalya'ya yaptıkları akınlar sırasında görülmüştür.⁴¹⁰

⁴⁰³ Zsolt, 2003, s. 140.

⁴⁰⁴ Suet., *Marc. Aur.*, XXII.

⁴⁰⁵ Akşit, 1985, s. 237.

⁴⁰⁶ Suet., *Marc. Aur.*, XXVIII.

⁴⁰⁷ CIL, 12. 2718-9.

⁴⁰⁸ Mócsy, 1974b, s. 188.

⁴⁰⁹ Hajnóczi, 1994, s. 85.

⁴¹⁰ Alföldi, 1967, s. 228.

Yukarı Pannonia'nın sınırları, Germen kabilelerinin saldırıları sırasında yıkılmıştı.⁴¹¹ Yukarı Pannonia'daki yıkım ise burada konuşlanmış olan düşman Sarmatlara aitti.⁴¹² Burada binlerce sivil barbarlar tarafından esir edilmiş, bazıları öldürülmüş, bazıları zorla savaşa sokulmuş, bazıları da dağılarak kaybolmuştur. Tahminen yüz otuz bin kadarı da M. Aurelius ve oğlu Commodus tarafından barış kabul ettirildikten sonra buraya geri gelmiştir. Amber Yolu üzerinde bulunan Batı Pannonia ile Doğu Noricum bölgesi en fazla zararı gören yer olarak görünmektedir. Arkeologlara göre Savaria ve Scrabantia'da soykırım diyebileceğimiz ölçüde kitlesel cinayetler olmuştur.⁴¹³

M. Aurelius, ölürken tahtını genç oğlu Commodus'a bıraktı. Commodus babasının savaşçı politikasını terk ederek Marcomanlar ve Qadlarla barış yaptıktan sonra sert tahkikat ve kovuşturmalar yapmak üzere Roma'ya döndü.⁴¹⁴ Commodus, babasının Germen tehlikesine karşı konuşlandığı kuvvetleri de yanına aldı, buna rağmen bölgede yenilmiş kabileleri yıllık vergiye bağlamayı da ihmal etmedi.

III. 3. 5. Pannonia ve Trakya Bölgelerinde L. Septimus Severus Dönemi Olayları (MS. 193-198)

Commodus'a MS. 192 yılı son gecesinde suikast düzenleyenler yerine yeni birisini geçirmekte fazla gecikmediler ve M. Aurelius'a hizmet etmiş olan Pertinax'a imparatorluğu teklif ettiler, Pertinax isteksiz olarak bunu kabul etti. Ancak başarısız siyaseti ve askerlere vermiş olduğu sözleri tutamaması nedeniyle akıbeti çabuk geldi. Askerlerin imparatorluğu para karşılığı M. Didius Julianus'a sattığını duyan, Suriye valisi C. Pescennius Niger lejyonları tarafından imparator ilan edildi.⁴¹⁵

⁴¹¹ Soproni, 1980, s. 221.

⁴¹² Gabler, 1979, s. 641.

⁴¹³ Póczy, 1980, s. 242-243; Hable, 2004, s. 16-33.

⁴¹⁴ Robert-Dise, 1991, s. 101.

⁴¹⁵ Akşit, 1985, s. 312.

Bu sırada Carnutum'daki Tuna ordusuna Pertinax'ın öldürüldüğü haberi gelince Yukarı Pannonia valisi Septimus Severus, Pertinax'ın intikamını almak için ordularını Roma üzerine yürümeye zorladı. *XIV. Gemina* lejyonunun buna cevabı Septimus Severus'u imparator olarak selamlamak oldu. Bunu diğer Tuna lejyonları da izledi. Severus, kendisine rakip olabilecek olan Britanya valisi Albinus'a Caesarlık teklif ederek gönlünü aldı ve Nisan ayında Carnutum'da bir miktar kuvvet bırakarak yola çıktı ve kısa süre içinde Kuzey İtalya'ya sahip oldu.⁴¹⁶

Septimus Severus, imparatorluğunu Senatoda tescil ettirdikten sonra ilk işi Doğuda imparator ilan edilmiş olan Niger ile uğraşmak oldu. Niger oldukça dezavantajlı bir durumda bulunuyordu, sadece Hatra'lı Barsemius'tan bir miktar yardım alabilmişti. Asia valisi Asellius Aemilianus kendisine bağlı kalmış, Byzantium'u onun hesabına işgal etmişti. Hatta, Perinthus'ta Septimus Severus'un kuvvetlerini bozguna uğratarak Asya'ya geçit yollarını kontrole almıştı. Fakat Aemilianus bunları kontrole muvaffak olamayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Septimus Severus Roma'dan ayrılmadan önce kardeşi P. Septimus'u Dacia'ya vali tayin etmiş, L. Fabius Cilo'ya da Moesia lejyonları ile Perinthus'u tutması emredilmişti. Kuzey hudutlarını sağlama almak ve bu taraftan askeri hareket yapmak Septimus Severus'a başarı kazandırmış ve Niger mağlup edilmiştir.⁴¹⁷ Septimus Severus, MS. 195 yılında Viminacium'dan hareket ederek Pannonia, Noricum, Raetia ve güneybatı Germania yolu ile Lugudunum'a ulaşmak istiyordu. Fakat muhtemelen Roma'daki taraftarlarından gelen bir haber üzerine Roma'ya hareket etti ve hakkında düzenlenmek istenen entrikalara son vermek amacıyla Albinus'u halk düşmanı ilan ettirdi. Ardından Albinus ile büyük bir savaşa tutuştu ve her iki taraf ta ağır kayıplar verdi. Albinus kurtuluş yolu olmadığını görünce intihar etti.⁴¹⁸

Yukarı Pannonia ile Aşağı Pannonia arasındaki sınır Caracalla yönetimi altında MS. 213 sonbaharında yeniden düzenlendi. Bu yeni düzenlemeye göre sınır Brigetio'nun batısına kaydı ve Yukarı Pannonia bölümü sadece toprak kaybetmekle

⁴¹⁶ RIC, 4. 1. 94.

⁴¹⁷ Akşit, 1985, s. 318.

⁴¹⁸ ILS, 419.

kalmadı, aynı zamanda askeri açıdan da güç kaybetti. Daha önce Vindabona'da *X. Gemina* ve Carnutum'da *XIII. Gemina* lejyonlarına sahip bulunan eyalet sadece dört *alae* ve beş *cohort* ile yetinmek zorunda kaldı.⁴¹⁹

⁴¹⁹ Barnabás, 2003, s. 30.

III. 4. MS. III. YÜZYIL OLAYLARI

III. 4. 1. M. Aurelius Severus Alexander Dönemi Olayları (MS. 222-235)

Severus Alexander, doğudaki eskiden kalma sorunları müzakerelerle çözüme kavuşturamayınca MS. 231'de ordusu ve Mammea ile birlikte Roma'dan Antiocheia'ya doğru yola çıktı. Onun Roma'da bulunmayışı ve ordunun büyük bir bölümünü de yanında doğuya götürmüş olması nedeniyle zayıf duruma düşen Ren ve Tuna bölgeleri Germenler'in hücumuna uğradı. Germenler Illyricum'u hatta İtalya'yı da tehdit etmeye başladılar.⁴²⁰ Germen tehlikesi imparator daha Antiocheia'da iken haber alınmış ve Pers savaşına ara verilmişti. Germenlerle savaşın gidişatında yanlış kararlar alan ve hatta Germenlerle konuşup para karşılığı savaşa son vermek isteyen Alexander Severus askerlerin tepkisini çekmişti. Bunun üzerine askerler fiziki kuvveti yüksek olan ve iyi bir askeri bilgiye sahip olan Trakyalı bir köylü olan C. Julius Verus Maximus'u imparator ilan ettiler. Başta Pannonia lejyonları olmak üzere tüm askerler ona sahip çıktılar. Alexander ve Mammea daha çok sahip çıktıkları ve korumaları altına girdikleri Doğu orduları askerlerince, Moguntiacum yakınlarında öldürüldü ve böylece Severuslar Sülalesi hükümdarlığı son bulmuş oldu.⁴²¹

⁴²⁰ Ridley, 1987, s. 546

⁴²¹ Akşit, 1985, s. 370.

III. 4. 2. ASKER İMPARATORLAR DÖNEMİ OLAYLARI

III. 4. 2. 1. C.J. Verus Maximinus Thrax Dönemi Olayları (MS. 235-238)

İmparator Severus Alexander'in ölümü ile Diocletianus'un tahta çıkışı arasındaki devre, Roma imparatorluk tarihinde "Asker İmparatorlar Devri" olarak anılmaktadır. Asker imparatorlardan ilki Trakyalı bir köylü olan C.J. Verus Maximinus Thrax'tır (MS.235-238). Severus Alexander'ın Germen kabileleri ile savaşları sırasındaki hatalarından dolayı askerlerce öldürülmesinden sonra bu yiğit ve güçlü Trakya köylüsü askerlerce imparator ilan edilmiştir. Bu kişi tamamen asker arasından çıkan ve barbar olan ilk Roma imparatorudur.⁴²² Roma'da kendisine karşı iki başarısız suikast girişiminde bulunulmuştur.⁴²³ Yarım kalan Germen savaşı imparatorun şahsi çabaları ve üstün askeri becerisi ile kazanıldı ve imparator bu başarının ardından Maximinus'a *Germanicus Maximus* unvanı verildi.⁴²⁴ MS. 236-237 yıllarında Tuna bölgesinde yürüttüğü savaşlarda elde ettiği başarılar sonunda *Sarmaticus Maximus*⁴²⁵ ve *Dacicus Maximus*⁴²⁶ unvanlarını da aldı. İmparatorun elde ettiği bu başarı sayesinde Ren ve Yukarı Tuna bölgesinde huzur ortamı bir müddet daha sürdürülebildi.

III. 4. 2. 2. Gordianus I., II., ve III. Dönemi Olayları (MS. 238-244)

MS. 238'de M. Antonius Gordianus, halkın üst tabakasının desteği ile imparator ilan edildi ve vakit geçirmeden Afrika'da düzenlemeler yapmak için işe

⁴²² Rostovtzeff, 1963, s. 439.

⁴²³ Ridley, 1987, s. 547.

⁴²⁴ ILS, 491.

⁴²⁵ ILS, 488-490.

⁴²⁶ Her., VII, 1.

koyuldu.⁴²⁷ Gordianus I döneminde yapılan ilk iş Senato tarafından tertip edilen ayaklanmalar sonucunda Maximinus'un ve oğlunun halk düşmanı ilan edilmesi olmuştur. Ren dolaylarında imparator Maximinus'un Germania zaferinin neticesi olarak hala barış hüküm sürmekteydi. Fakat onun ordusunun dağılmasının ardından, düşman tekrar Tuna boylarında harekete geçmişti. Tehlike, Aşağı Moesia valisi Menophilus'un büyük bir ordu ile müdahale etmesine kadar uzaklaştırılmadı. Gothlarla yapılan müzakereler ve bağlanan vergiyi kabullenmeleri üzerine onların çekilmelerine izin verildi. Aynı şekilde Dacia'daki Carplar da Menophilus'un müdahalesine kadar endişe verici tutum içine girdilerse de bu olaydan sonra geri atıldılar. Üç yıl müddetle düşman sessiz kaldı. Bu esnada yolların inşası ve kasabalarda yeni kalelerin bina edilmesiyle tahkimat güçlendirildi. MS. 241'de Ardashir'in oğlu babasının fütihat hareketini devam ettirmek istemiş ve Antiocheia'ya saldırmıştı. Gordianus derhal karadan yola çıkarak Tuna'da hazır bulunan kuvvetleri de yanına alarak bölgeye varmak istiyordu. Bu sırada Tuna bölgesindeki istilacılar, özellikle de Trakyalı Carplar ve Gothlar Trakya'ya kadar uzanmışlardı. Fakat Gordianus Doğuya hareket etmeden önce Moesia üzerine yürüdü ve bu istilacı kuvvetlerin bir kısmını yenerek dağıttı, bir kısmı da kaçmak zorunda kaldı. Böylece Moesia üzerinde yapılan planlar yerini buluyor, Balkanlar'da çıkan karışıklıklara bu eyalet üzerinden müdahale edilebiliyordu.⁴²⁸

III. 4. 2. 3. C. J. Philippus Arabs Dönemi Olayları (MS. 255-249)

MS. 244'te Philippus, Senato tarafından Augustus ilan edilmiş, henüz yedi yaşındaki oğlu da Caesar unvanını almıştır.⁴²⁹ Philippus döneminde de Tuna bölgesi hareketliliğinden fazla bir şey kaybetmemiş gibi görünmektedir. Muhtemelen MS. 244 yılı başlarında Trakya kabilelerinden Carplar küçük çaplı akınlarıyla sınırları tehdiye başlamışlardı. MS. 245 yılına gelindiğinde ne Aşağı Moesia valisi Prastian Messalinus, ne de çok büyük bir askeri güce kumanda eden Severianus düşmanı

⁴²⁷ Rostovtzeff, 1963, s. 439.

⁴²⁸ Láng, 2003, s. 111-115.

⁴²⁹ RIC, 4. 395.

hattın dışına itmeyi başaramamıştı. Bu durumda iken Philippus kumandayı bizzat ele alarak yıl bitmeden önce bölgeye hareket etti.

MS. 246'dan itibaren Philippus'un Dacia'da bulunduğunu ve buraya para basma yetkisini verdiğini görmekteyiz. Akabinde, Tuna bölgesinde Germenler ve çeşitli kabilelerle savaşlar yapmış, Germenlere karşı kazandığı zaferlerden dolayı *Germanicus Maximus* unvanını almıştır.⁴³⁰ Ertesi yıl imparator, Tuna bölgesine giren Trakyalı Carplar üzerinde büyük bir zafer kazanmış, Carpların büyük bir kısmını dağıtmış bir kısmını da sürerek bir kaleye kapatmış ve zayıf düşen düşmanı barışa zorlamıştır.⁴³¹ Bu zaferinin ardından da *Carpicus Maximus* unvanını almıştır. Bu olayda görüldüğü üzere Pannonia ve diğer Tuna bölgesi eyaletler Balkanlar ve Trakya üzerinden gelen saldırılarda Roma için bir tampon bölge vazifesi görüyor ve yapılan saldırılar burada durdurularak Roma için daha büyük bir sorun oluşturması önleniyordu.⁴³²

Bu sırada Roma şehrinin kuruluşunun bininci yılı büyük görkemle kutlanıyor, her şey yolunda görünüyordu. Ancak kendilerini Romalı fazilet ve şerefine koruyucusu addeden Tuna orduları, özellikle Pannonia kuvvetleri kıpırdanmaya başladı. Böylece Philippus'un birlikte zafer kazandığı ordusu bu yeni Doğulu kültürüne tepki olarak, Ti. Claudius Marinus Pacatianus'u rakip imparator olarak ortaya çıkardılar.⁴³³ Neticede çok az bir zaman önce emniyeti sağlanmış olan Tuna bölgesinde tekrar karışıklık baş göstermiş oluyordu.⁴³⁴

Çok geçmeden rakip imparator olarak sunulan Pacatianus kendi askerlerince öldürülmüştür. Bunun üzerine imparator Tuna eyaletlerinde emniyeti sağlamak amacıyla yola koyuldu. Ancak bu onun da sonunu hazırlayacaktı. Pannonia ve Moesia ordularının komutası istemediği halde Decius'a verildi. Decius bu görevinde

⁴³⁰ IGR, 4. 635.

⁴³¹ Rostovtzeff, 1963, s. 442.

⁴³² RIC, 4.375.

⁴³³ Gibbon, 1769, s. 261.

⁴³⁴ Akşit, 1985, s. 402.

başarılı olmuş, ertesi yıl Tuna eyaletleri oldukça sakin bir sene geçirmişti. Ancak askerler bu başarılarından dolayı Decius'u imparatorluğa layık gördüler ve istediklerini MS. 249'da zorla kabul ettirdiler.⁴³⁵

Decius ilk iş olarak, Senatonun da olumlu görüşüyle Viminacium'da kendi adına para bastırdı. Bunun üstüne Philippus oğlunu Roma'da bırakarak derhal Decius'un üzerine yürüdü.⁴³⁶ İki ordu Verona'da karşılaştı, savaşta Philippus hayatını kaybetti, böylece Decius'un dönemi başlamış oluyordu.⁴³⁷ Decius kendisini zorlu bir hükümdarlığın beklediğini bilmekte idi, Tuna sınırları MS. 251'den beri Gothların akınları ile iyice zayıflamıştı. Decius ilk iş olarak Tuna bölgesi eyaletlerinden başlayarak tüm eyaletlerin sınırlarını güçlendirdi.⁴³⁸ Bu zamana kadar Decius, MS. 234'te Aşağı Moesia valiliği, MS. 238'de Tarraconensis valiliği görevlerini üstlenmiş bir kişi idi.⁴³⁹ Decius'un Philippus'a karşı kazandığı zafer Dacia ve Pannonia eyaletlerinin adına para bastırması ile kutlandı.⁴⁴⁰

MS. 250'de Gothlar'ın Balkanlar üzerine yürüyüp Trakya'ya girmesi üzerine⁴⁴¹ Decius'un her iki oğlu Caesar ilan edildiler.⁴⁴² Decius, senatör Valerianus'u⁴⁴³ kendisinin yokluğunda Roma'daki işleri yürütmekle görevlendirerek Moesia üzerine yürüyerek Gothlar'ı geri püskürttü.⁴⁴⁴ Traianus'tan sonra Dacia'daki düzenlemeleri yeniden yapmasından dolayı Decius, Dacia'nın düzenleyicisi olarak anılır.⁴⁴⁵ Decius'un orduları, Tuna'nın güneyinde kalan Traianus

⁴³⁵ Zos., 1. 21-22.

⁴³⁶ Aur. Vict. 28. 10.

⁴³⁷ Ridley, 1987, 553.

⁴³⁸ Rostovtzeff, 1963, s. 443.

⁴³⁹ CIL, 3. *Supl.* 3. 12519; ILS, 490.

⁴⁴⁰ RIC, 4. 3. 102.

⁴⁴¹ Jord., 101-102.

⁴⁴² ILS, 515-516.

⁴⁴³ MS. 253-260 arasında imparator.

⁴⁴⁴ Salisbury, 1924, s. 1-23

⁴⁴⁵ ILS, 514.

yolunu tekrardan kullanılabilir hale sokmuştur,⁴⁴⁶ Dacia'nın geçiş yolu üzerinde önemli bir yer tutması bu tür çalışmaları zorunlu kılıyordu.

III. 4. 2. 4 Licinius Egnatius Gallienus Dönemi Olayları (MS. 253- 260 Valerianus ile Birlikte, MS. 260-268 Tek başına)

Valerianus'un oğlu P. Licinius Egnatius Gallienus, ilk Caesar ve babası ile ortak imparator ilan edildi.⁴⁴⁷ Valerianus, Doğu'daki olaylarla ilgilenirken Gallienus Batıda çıkan karışıklıkları bastırmak ve düzenlemeler yapmakla görevli olacaktı. Ancak bu yönetimin ikiye ayrılması şeklinde bir bölünme değil, yalnızca görev taksiminden ibaret bir ayırma idi.⁴⁴⁸ Pannonia alayları Illyricum'un muhafaza altına alınmasından önce Ren hududunun müdafaası üzerlerine verildiğinden Gallienus'a şiddetli bir kin beslemekteydiler ve daha önce iki kez ona karşı gelmişlerdi. Gallienus'un zayıf bir kumandan olduğunu düşündüklerinden ona karşı güçlenmek için Doğu orduları ile birleşmek istediler. Fakat bu Doğulu kuvvetler bir iç savaşa sebep olmaya pek hevesli değillerdi. Pannonia ordusu ile Gallienus kuvvetleri arasında bir savaş yapıldı ancak Pannonia orduları bir varlık gösteremediler.⁴⁴⁹

Baba Valerianus doğudaki meselelerle uğraşırken, oğlu da MS. 254-259 yılları arasında Germenlerle ve Sarmat ve Daclarla beş savaş yapmıştır. Bu savaşlarda kazanılan başarıdan dolayı Valerianus ve Gallienus, *Germanicus Maximus* unvanını almışlardır.⁴⁵⁰ Bunlardan MS. 254'te meydana gelen savaşta Gothlar Hellas'ı tehdit ettiler ve Marcomanlar Pannonia'dan Kuzey İtalya'ya doğru ilerlediler. Pannonia bu yıllarda komşuları Quadlar ve Iazygler'in saldırılarıyla zor durumda kaldı fakat kendilerini müdafaa etmeyi bildiler. Dacia, bir Trak kabilesi olan Carplar tarafından şiddetle harap edildi fakat Gallienus'un *Dacicus Maximus*

⁴⁴⁶ RIC, 4.3. 125.

⁴⁴⁷ Zos., 1. 30

⁴⁴⁸ Ridley, 1987, s. 557.

⁴⁴⁹ Akşit, 1985, s. 418.

⁴⁵⁰ RIC, 4. 1. 99.

unvanı bunları mağlup ettiğine işaret etmektedir.⁴⁵¹ Gallienus zayıf bir asker olarak görülüyordu, ayrıca tecrübesizliğinin de dezavantaj olduğu söylenmekte idi ancak o, bu kadar zorlu bir durumda Roma'yı başarılı bir şekilde temsil ve idare etmeyi bilmiş, Tuna bölgesinde kaybedeceği bir savaşın Balkanlar'dan İtalya'ya kadar büyük değişimlere sebep olacağını görerek bu bölgenin müdafaasına önem vermiştir.⁴⁵²

Gallienus'un büyük oğlu Valerianus II Tuna bölgesinde bulunduğu sırada Caesar ilan edildi.⁴⁵³ MS. 260 yılı sonbaharı geçmeden Tuna eyaletlerinde birbiri ardına iki isyan patlak verdi. Pannonia valisi Ingenuus, küçük oğlu Saloninus'u Caesar ilan ederek Pannonia'ya girdi.⁴⁵⁴ Bu isyana Moesia da katıldı. Gallienus, Pannonia'nın güneyindeki Sirmium'u kendisine karargah olarak seçti, buradan uzak olmayan Mursa'da Gallienus ve Ingenuus'un kuvvetleri karşılaştılar. Savaş sonunda yenilen Ingenuus kaçarken yakalandı ve öldürüldü. İmparator asileri şiddetle cezalandırmak istemiyordu, fakat bununla beraber isyan aynı gruplarca tekrarlanıyordu. Bu ayaklanmanın bastırılmasından sonra, Yukarı Pannonia valisi Regalianus ayrı güçler tarafından imparator ilan edildi. Yukarı Pannonia'daki *Gemina X* ve *XIV* lejyonları ile Apulum'daki *Gemina XIII* ve Aşağı Moesia'daki Durostorum garnizonu da isyana katıldılar. Fakat Regalianus'un saltanatı birkaç haftadan fazla sürmedi. Çünkü Gallienus bu olayı haber alır almaz döndü ve isyana son verdi.⁴⁵⁵

Bundan sonraki gelişme, Tuna bölgesi komutanlarından İlyriyalı M. Aurelius Claudius'un süvari birliklerini arkasına alarak kendisini imparator ilan ettirmesi olmuştur. Gallienus hemen olaya müdahale etmiş ve Tuna bölgesindeki garnizonundan çıkarak Aurelius'un üzerine Milan'a yürümüştür. Ancak bu sırada Gallienus kendi askerleri tarafından öldürülmüş ve M. Aurelius Claudius ile Roma

⁴⁵¹ Akşit, 1985, s. 425.

⁴⁵² Rostovtzeff, 1963, s. 444.

⁴⁵³ ILS, 537.

⁴⁵⁴ ILS, 539.

⁴⁵⁵ Akşit, 1985, s. 427-8.

tarihinin en cesur imparatorları dönemi başlamıştır. Bu imparatorlar Tuna bölgesi komutanlarından oluşmakta olup Tuna bölgesi eyaletlerinin gerek siyasal, gerek coğrafi, gerekse askeri açıdan ne kadar büyük bir önem taşıdığını göstermektedir.⁴⁵⁶

⁴⁵⁶ Rostovtzeff, 1963, s. 445.

IV. BÖLÜM
MS. I–MS III. YÜZYILLARDA TUNA-TRAKYA BÖLGELERİNDE
ROMA EYALET SİSTEMİ

IV. 1. Roma Eyalet Sistemi ve
MS. I. Yüzyılda Tuna-Trakya Eyaletleri'nin Durumu

Roma, İtalya'da siyasi birliği sağlayıp bir İtalya konfederasyonu oluşturduktan sonra İtalya dışında fetih girişimlerine başlamıştır. Genelde Akdeniz fetihleri olarak adlandırılan bu fetihler sonunda ele geçirilen yerler İtalya'da ele geçirilen yerlerin tersine Roma'ya bağlanmıştır. İşte Roma'nın İtalya dışında kazandığı toprakları kendine bağlamak için geliştirdiği bu sisteme eyalet (*provincia*) sistemi denilmiş ve bu sistem Roma'nın bir cihan devleti olmasında son derece faydalı rol oynamıştır. *Provincia* terimi Roma'da en eski anlamıyla yüksek memura verilen bir görevi tanımlıyordu. Ancak ilerleyen dönemlerde ele geçirilen toprakların en yüksek memurlar tarafından yönetilmesinin de etkisiyle bu terim eyalet anlamında kullanılmaya başlandı.⁴⁵⁷

Bir de daha Roma Cumhuriyet döneminin en eski zamanlarından itibaren kullanıla gelen koloni sistemi vardı. Koloni (*coloniae*) Roma vatandaşlarının Roma dışında kurdukları yerleşim yerlerine verilen isimdir. Koloniler, vatandaşlık haklarının hepsine sahiptirler, bununla beraber bu haklarını kullanmaya genelde fırsat bulamazlardı, çünkü Roma'da veya Halk Meclisinde yapılan seçimlere katılma fırsatı bulamıyorlardı. Koloniler strateji bakımından önem arz eden bölgelerdeki noktaları emniyet altına almaya yarayan birer ileri karakol görevi görüyorlardı. İşte bu yüzden burada yaşayan vatandaşlar lejyon hizmetine alınmazdı.⁴⁵⁸

Eyaletlerin yönetimi ilk başlarda *praetor*'ların yetkisindeydi ve onlara bir *quaestor* yardımcı oluyordu. Sulla döneminden itibaren yalnızca eski *praetor*'lar

⁴⁵⁷ Demircioğlu, 1967, s. 443.

⁴⁵⁸ Atlan, 1970, s. 59.

eyalet yöneticisi olarak atanabiliyordu ve bunların resmi unvanı *propraetor*'du. Daha ilerleyen dönemlerde ise şehirdeki valilik görevini üstlenebilmeleri için beş yıllık bir görev süresini aşmış olmaları şartı aranmaya başlanmıştır. Vali olarak atanan *propraetor*'ların yetkileri sınırsızdı ve görev süreleri bir yıldır. Fakat Senatonun bu görev süresini uzatma yetkisi vardı. İlk eyaletler Kartacalılarla savaşarak elde edilmişti ve tamamı Roma mülkiyeti sayılıyordu. Burada yaşayanların Roma'nın kiracıları olduklarını unutmamaları gerekiyordu. Bu yüzden İtalya toprağı vergiden muaf tutulduğu halde eyalet toprağı vergiye tabii idi. Buna karşılık eyaletliler askerlik hizmetine kısmen daha az alınıyor ve böylece silah kullanmasını unutuyorlardı, bu yüzden ilk eyaletlerde hemen hemen hiç ayaklanma çıkmamıştır. Bu tip eyaletliler *civitates stipendiariae* (asker ücreti) olarak adlandırılmışlardır. Bir de vergi vermeyip askerlik hizmetine alınan eyaletler vardı ki bunlar da *civitates foederatae* (bağlı eyalet) olarak adlandırılmışlardır.⁴⁵⁹

MÖ. 27'de Augustus'a verilen yetkiler arasında eyaletlerin yönetimi de vardı. Augustus çok büyük bir alana yayılmış olan eyaletlerin yönetimini ikiye ayırmak suretiyle gerçekleştirdi.⁴⁶⁰ Bunlar; İmparatorluk ve Senato eyaletleri olarak idare edileceklerdi. Augustus MÖ. 23'te tüm eyaletler üzerine emretme yetkisine sahip oluyordu.⁴⁶¹ Augustus'un eyalet sistemindeki ayırmda İmparatorluk eyaletleri içinde lejyon kuvvetleri bulunduranlar, Senato eyaletleri ise bundan yoksun olanlar diye tasvir edilebilir. Fakat zamanla içinde bulunulan durumun akışına göre bunda da değişiklikler yapılabilmektedir. Şartların zorunlu kıldığı durumlarda bazı Senato eyaletlerine (Macedonia, Illyricum, Africa) lejyon bulundurma hakkı verilmiştir. Augustus, bazı İmparatorluk eyaletlerini (Gallia Narbonensis, Baetica, Hisspania'nın büyük kısmı) Senatoya verdiği gibi, bazı Senato eyaletlerinin idaresini de kendi üzerine almıştır.⁴⁶²

⁴⁵⁹ Leonard, 1948, s. 324.

⁴⁶⁰ Cass. Dio, 53. 12.

⁴⁶¹ Ridley, 1987, s. 365.

⁴⁶² Akşit, 1985, s. 51.

Senato eyaletlerini on yıl memuriyetten uzak kalmış eski *consul*'lar ile beş yıl memuriyetten uzak kalmış eski *praetor*'lar arasından seçilen valiler yönetiyordu. Bunlara ortak olarak *proconsul* adı veriliyordu. Her *proconsul*'un; biri *quaestor*, üçü *propraetor legatus*'u olmak üzere dört yardımcısı vardı. *Proconsul* her türlü yetkiye sahipken ve bazı davalarda mahkemeye başkanlık ederken, *quaestor* da eyaletteki maliye işlerine bakıyordu.⁴⁶³ MS. 14'te Senato eyaletleri Achaia, Africa, Asia, Bithynia, Macedonia, Gallia Narbonensis ve Cyprus'tan oluşmaktaydı.⁴⁶⁴ İmparatorluk eyaletlerinde ise Romalı memurlar imparatorun vekili idiler. İmparator önemli eyaletlere *consulluk* veya *praetorluk* yapmış senatörlerden *propraetor legatus*'larını (*legati Augusti propraetore*) lejyon kuvvetleri ile vali olarak tayin edebiliyordu. Büyük eyaletlerde ayrıca lejyon *legatus*'ları vardı, ki bunlar Augustus'un ikinci derecedeki kumandanlarıydılar.⁴⁶⁵ Yine MS. 14'te İmparator eyaletleri; Hispania, Syria, Illyricum, (Pannonia ve Dalmatia olarak bölündü)⁴⁶⁶ Moesia, Germania'dan oluşmaktaydı. Tiberius başa geçtiğinde eyaletlerin yönetimi ile ilgili yaptığı en önemli iş, önemli bazı eyaletlere uzun süreli valiler tayin etmesidir. Bunlar; Asia eyaletine P. Petronius 29–35, Moesia eyaletine Poppaeus Sabinus 12–35, Dalmatia eyaletine Cornelius Dolabella 14–20 ve araştırmamız dışındaki bölgelerde kalan bazı yöneticilerdir.⁴⁶⁷

Yukarı Pannonia, Pannonia Eyaletinin batıda kalan topraklarından, yani 2/3'sinden oluşmakta idi. Burası Carnutum'da bulunan üç Roma lejyonu vasıtasıyla bölgede Romalılığın en etkili olduğu bölge idi. Bu eyalet *consul* yetkisine haiz bir *legatus* tarafından yönetildi. Aşağı Pannonia, Tuna Nehrinin batısından başlayıp güneye, bugünkü Macaristan topraklarına doğru uzanan topraklardan oluşmakta idi ve içinde bir lejyon bulunan bu eyaletin yönetimi *praetor* yetkilerine haiz bir *legatus*'a bırakılmıştır.⁴⁶⁸

⁴⁶³ Demircioğlu, 1967, s. 444.

⁴⁶⁴ Cass. Dio, 53. 12.

⁴⁶⁵ Akşit, 1985, s. 52.

⁴⁶⁶ Cass. Dio, 54. 34.

⁴⁶⁷ Ridley, 1987, s. 375.

⁴⁶⁸ Robert-Dise, 1991, s. 61.

Roma, Illyria İsyanları sonrasında MS. 6 senesinde Moesia'da siyasi yapılandırma girişimlerinde bulunmuş, ancak buradaki düzenlemeler sadece askeri alanla sınırlı kalmıştır.⁴⁶⁹ Bu yeni yapılanmayla Moesia, Macedonia Eyaleti valisine bağlı bir *legatus propraetore exercitus* tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Moesia'da bilinen en eski *legatus* MS. 12'de Macedonia Eyaleti valisi olarak atanan ve buradan Moesia *legatus*'luğu görevine geçerek bu görevi MS. 35'e kadar sürdüren Poppaeus Sabinus olmuştur.⁴⁷⁰ Iulius-Claudius sülalesi tarafından kurulan bu eyalet sistemi aksaklıklara rağmen uzun süre başarı ile sürdürüldü, ancak özellikle Nero zamanında uzaktaki eyaletlerde bir çok aksaklıklar çıkıyor ve eyalet sistemi hakkında sinyaller vermeye başlıyordu.

Trakya vassal krallığı Roma için daima huzursuzluk ve endişe veren bir bölge idi. Zira kral ailesi içindeki anlaşmazlık ve kavgalar bir türlü sona ermiyordu. MS. 46 yılında kralları Rhoemetalkes III. kendi karısı tarafından öldürülünce, Claudius derhal Trakya'yı Roma'ya ilhak etti. (MS. 46) Atlı sınıfından bir *procurator* eyaletin idaresine atandı. Böylece Trakya, yeni Roma eyaleti oluyor ve Tuna bölgesi eyaletleri bu başarıda lojistik ve asker sağlama görevlerini başarılı bir şekilde tamamlamış oluyordu.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Mócsy, 1970, s. 49-50.

⁴⁷⁰ Robert-Dise, 1991, s. 33.

⁴⁷¹ Akşit, 1985, s. 92.

IV. 2. Roma Eyalet Sistemi ve MS. II.-III. Yüzyıllarda Tuna-Trakya Eyaletlerinin Durumu

İmparator Traianus, kendisinden önce süre gelen sistemin dışına çıkarak fethettiği yerlerde yeni eyaletler kurmadı. Ancak Pannonia'da iki koloni kurdu. Bunlardan ilki; Yukarı Pannonia'nın kuzey ucunda, Amber Yolu üzerinde, yer alan Ulpia Poetovio idi. Bu koloni *XIII. Gemina* lejyonunun askerleri tarafından iskan edildi.⁴⁷² Traianus'un Pannonia'da kurduğu diğer koloni ise; Moesia'nın kuzeydoğu ucunda yer alan Ulpia Ratiaria olmuştur.⁴⁷³ Ayrıca, *procurator* yönetiminde bulunan Trakya eyaleti MS. 116'da imparator Traianus tarafından *legatus propraetor*'lerin yönetimine verildi.⁴⁷⁴

MS. üçüncü yüzyıl başlarken Roma idari yapısında büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Iulius-Claudius sülalesinin tertip ettiği eyaletlerin yönetim sistemi İtalya Yarımadası dışında tamamen değişmiştir. Yeni bir idare sistemi olarak bölgelerin *Diocesis*'lere bölünmesi ancak Diocletianus Dönemi (MS. 284-305) ile gerçekleşecektir.⁴⁷⁵ Eyaletlerde bazı karışıklıkların görünmesinin sebeplerinden birisi de ekonomik bunalımdır. Bu döneme kadar basılan sikkelerin değeri yapıldığı maddenin ağırlığına göre hesaplanıyor ve bu şekilde tedavülde bulunuyordu. Ancak MS. II. yüzyılın ortalarından itibaren bu sistem değişmiş ve paraların üzerine yazılan yazılar devletin garantisi olarak paranın değerini tespit etmiştir. Bundan başka süregelen savaşlarla azalan nüfus artık salgın hastalıklarla özellikle veba ile iyiden iyiye zayıflıyordu.⁴⁷⁶ Tüm bunların yanında bir de yerel idarecilerin zorbalıkları görülmeye başlanmıştır. Öyle ki, Roma'daki mahkemeler eyaletlerden gelen

⁴⁷² Mann, 1983, s. 32.

⁴⁷³ Mócsy, 1974b, s. 118.

⁴⁷⁴ ILS, 1052.

⁴⁷⁵ Wilkes, 2005, s. 705.

⁴⁷⁶ Cornell-Matthews, 1998, s. 169.

yolsuzluk davalarından başını alamıyor ve bu yolsuzlukların önüne de geçilemiyordu.⁴⁷⁷

Bu zayıflama yalnızca uzaktaki eyaletleri ilgilendiren bir mesele değildi, zira Roma gerek gıda maddelerini gerek birçok yer altı kaynaklarını eyaletlerden getiriyordu ve bu bölgelerde oluşacak bir kriz İtalya'yı doğrudan etkiliyordu.⁴⁷⁸ Bütün bu olumsuz gelişmeler MS. II. yüzyıl boyunca hem idari hem de günlük hayatı olumsuz etkilemeye devam etti. Daha önce yapılagelen büyük sanat eserleri hatta tapınakların inşası bu dönemde, Constantinus dönemi ile tekrar başlatılıncaya kadar yavaşladı.⁴⁷⁹ Hatta M. Aurelius döneminden itibaren büyük tahkimatlar ve devlet dairelerinin inşası dışında tüm yapım işlerinin durdurulduğunu söyleyebiliriz.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Leonard, 1948, s. 324

⁴⁷⁸ Tanilli, 2003, s. 523.

⁴⁷⁹ Russagli, 2004, s. 36.

⁴⁸⁰ Rumpf, 1949, s. 154.

SONUÇ

Çalışmamızın amacı; MÖ. I- MS III.yüzyıllar arasında Roma'nın Pannonia ve Trakya ile olan Siyasal ilişkilerini ve Roma'nın Trakya ile olan siyasal ilişkilerinde Pannonia'nın yeri ve önemini incelemektir. Ancak henüz MÖ. I. yüzyılda Pannonia adından söz edemeyeceğimizden öncelikle Illyricum'un, Roma Dönemi eyaleti olmasından sonra MS. 9'da ikiye ayrılması ile Pannonia adından söz etmeye başlamış bulunuyoruz.

Farklı dönemler içinde incelemiş olduğumuz bölgelerden özellikle Pannonia, Roma için öncelikle kuzey sınırlarını oluşturan yerde bulunması ve çeşitli barbar kavimlerin burada bulabilecekleri açıklıktan İtalya'nın içlerine akınlar yapabilecekleri olasılığından, bundan başka, kuzey sınırlarını güvence altına alan Roma'nın Balkanlar'a açılması için gerekli olan lojistik desteği sağlayabileceğinden oldukça önemli bir yer olmuştur. Trakya bölgesi ise özellikle kalabalık nüfusu, savaşa düşkün ve cesur halkları ve Anadolu'ya karadan ulaşabilecekleri tek nokta olması açısından Roma'nın dikkatini çeken ve önem kazanan bölgeler olmuştur.

Roma'nın Trakya ile olan siyasal ilişkilerinde Pannonia bölgesinin her dönemde ve her siyasal olayda dolaysız olarak aracılık ettiğine dair bir sonuca varmış bulunmuyoruz. Roma Dönemi Pannonia eyaletinin Trakya bölgesi ile sınıra sahip olmaması siyasal ilişkilerde de yalnızca aracı rolü oynamasına sebep olmuştur. Roma'nın, Trakya'ya ulaşabilmek için Pannonia eyaletinden başka, Trakya'ya sınır teşkil eden Dacia ve Moesia'yı da Roma eyaleti haline getirmesini gerekmiştir. MS. I. yüzyılın ilk yarısı Roma için, Pannonia ve Moesia'nın fethedilmesi, ikinci yarısından itibaren ise Trakya'nın Roma'ya ilhakı ve siyasal düzenlemelerin yapılandırılması ile geçmiştir. Ancak gerek Trakya'nın fethedilmesi gerekse zaman zaman çıkan ayaklanma ve isyanların bastırılması sırasında Roma Pannonia'da bulunan askeri kuvvetlerini Trakya'ya sevk ederek olaylara müdahale etmiştir. Bunun sebebi bölgeye en yakın ve sağlam kuvvetlerin Pannonia'da konuşlandırılmış olmasıdır. Dacia ise MS. 106 yılında Traianus tarafından eyalet yapılmaya kadar çeşitli sorunlar çıkartmaya devam etmiştir.

MS. II. ve III. yüzyıllarda Trakya eyaleti ile Roma arasındaki siyasal ilişkiler Pannonia eyaletinden bağımsız olarak gelişmiş, ancak zaman zaman Trakya kabilelerinden bazılarının, özellikle de Carplar'ın Moesia ve Pannonia üzerine akınlar yapması Roma'nın Pannonia eyaletinde bulunan askeri kuvvetlerinin müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Adı geçen iki eyaletin yöneticileri birbirlerinden ayrı olarak Roma tarafından atanmış ve görev ve yetkileri birbirlerini bağlamayacak şekilde belirlenmiştir. MS. II. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise, adı geçen eyaletler artık kendi parasını basan ve vergisini toplayan içinde lejyon bulundurmasından dolayı hem kendilerini hem de Roma sınırlarını koruyan birer uç kale gibi sınırlarda yerlerini almışlardır.

Asker İmparatorlar dönemi (MS. 235-268) olarak bilinen dönemin sona ermesi ile Pannonia ve Trakya bölgelerinde siyasi ve askeri hareketlilik yerini hareketliliğin biraz daha yavaş olduğu bir döneme bırakmaktadır. Yeni başlayan dönemde bölgelerde bazı hareketlenmeler ve karışıklıklar meydana gelse de görece Augustus ile başlayıp Asker İmparatorlar dönemine kadar süren olaylar kadar büyük değillerdir. Zira bu döneme kadar Tuna kıyılarından başlayan ilhak ve fetih hareketi tamamlanmış; Quadlar, Iazygler Carplar, Daclar gibi Roma için tehlike arz eden kabileler boyunduruk altına alınmış ve Trakya'ya bağlanan yol üzerinde bulunan Moesia, Dacia gibi yerler Roma eyaleti haline getirilmiş ve buralarda siyasi düzen kurularak sağlama bağlanmıştır.

ÖZET

Roma'nın Illyricum bölgesi ile olan siyasal ilişkileri MÖ. 233 yılına kadar geriye gitmektedir. Bu dönemde Illyricum olarak adlandırılan bölgede yönetici olarak Kraliçe Tueta Roma ile girdiği savaştan zararlı çıkan taraf olmuş gerek ticari, gerekse askeri filolarını Adriyatik'te dolaştırması sınırlandırılmıştır. Bundan sonraki dönemlerde de Roma bölgede egemen güç olma çabası içine girdi, çünkü kuzey sınırlarını barbar kavimlere karşı korumak istiyordu. Ancak antikçağ yazarlarınca da belirtildiği üzere bölge halkı savaşçı yaratılıştadır ve özgürlüklerine düşkündür.

MÖ. I. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Octavianus komutasında MÖ. 35-33 yılları arasında kurulan ordugah Illyria bölgesinin ilhakını başlatmıştır. Bu ilk yerleşik ordu Delmatae ve Iapod kabileleri üzerine yürümüş ve silaha sarılan bu halkları yenmiştir. Ancak bu ilk galibiyetin ardından bölgede kalıcı hakimiyet kurulmuş değildir. Bu ilk savaştan sonra Tiberius döneminde MÖ. 13'te Romalılar Pannonialılar'ın ayaklanmasını bastırmak amacıyla yeni bir ordu kurdu. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Illyricum Roma eyaleti yapıldı. Yine Tiberius yönetiminde MS. 6-9 yılları arasında Illyricum eyaleti Dalmatia ve Pannonia eyaletleri olarak yeniden düzenlenmiştir.

Tuna bölgesi eyaletlerinin düzenlenmesinden sonra Roma Tuna Nehri'nin aşarak Trakya'ya ulaşmak istemiştir. Ancak bu iş sanıldığı kadar kolay değildir ve Roma, Tuna ve Trakya bölgelerinde yaklaşık kırk yıl sürecek olan savaşların içine düşmüştür. Trakya'ya giden yol üzerinde Moesialılar ve Dacialılar bulunmaktaydı. Roma, Trakya'ya ulaşmak için bu iki bölgeyi de fethetmek zorundadır. Ancak, Dacia Roma'yı daha uzun süre meşgul etmiş ve MS. 106'da Traianus döneminde fethedilebilmiştir.

Pannonia, Roma'nın Trakya ile olan siyasal ilişkilerinde Trakya'ya sınırı olmaması dolayısıyla yalnızca aracı rol oynamıştır. Ancak bu bölgelere yapılacak askeri hareketlerde kullanılmak üzere Pannonia bölgesinde bol miktarda asker bulundurulmuştur. Moesia ve Dacia ise Roma'nın Trakya ile olan siyasal ilişkilerinde daha aktif rol almışlardır.

SUMMARY

Rome's relationships with Illyricum goes back to 233 BC., at this date under reign of Regina Tueta, Illyricum was defeated at the war against Romans. She was punished with boerding of her commercial and navy flee's circulation on Adriatic Sea. After that, Rome tried to be dominant rule at this region. But it was not an easy occupation, ast the ancient writers said, the peolpe who live at this area were warlike and found of their freedom.

At the last period of first century BC., under Octavianus' reign at 35–33 BC Illyricum's conquest was started with his fist army on Danubian basin. This, first permanent army on Illyricum firstly invaded against Delmate and Iapodes, in a short discript Romans beat them. But it was not mean that Rome established a permanent dominant administration on Illyricum. After this first war against Illyrians, under reign of Tiberius at 13 BC. Romans collapsed a new army to overcome Pannonian Rebellion. After suppression of Pannonian Rebellion Illyricum was arised as a new Roman province. Then after wars at 6–9 AD. Illyricum separated as two new provinces, named Dalmatia and Pannonia.

After establishing Danubian provinces, Rome planned to go over River Danube and reach Thrace. But it was not an easy work and Rome dropped into wars at Danubian and Thracian basin nearly forty year. On the way of Thrace there were Moesians and Dacians, Rome had to catch them in order to reach Thracian basin. Therefore Dacians were trouble for Romans up to Traian's era, at 106 AD. Dacia attended to Rome as a new province.

Pannonia had an agent role in Roman–Thracian political relationships. But there were lots of soldier in Pannonia in order that there can be an urgent position on Tharacian or Danubian region. Moesi and Dacia had more important role on Roman–Thracian political relationship, because these provinces had border with Thrace.

KAYNAKÇA

I Antik Eserler Kaynakçası

- Ammian. Ammianus Marcellinus, *Roman History III*, Boks 27–31, trans. by John C. Rolfe, Harvard University press, Cambridge, 1935.
- App. *Ill* Appianus of Alexandria, *Illyrica*, in *The Civil Wars*, Part 2, Penguin Books, London, 1996.
- Aur. Vict. *Liber De Caesaribus*, Lateinisch-deutsch, herausgegeben, übersetzt und Erläutert von K. Groß-Albenhausen und M. Fuhrmann, Zürich, 1997.
- Cass. Dio. Cassius Dio Cocceianus, *Dio's Roman History*, Harvard University Press, Loeb Classical Library, Cambridge, 1989.
- Herd. Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen İş Bankası yay. İstanbul, 2002.
- Hom. *Illiad* Homeros, *İlyada*, çev. Erhat Azra, Kadir A., Can yay., 5. Basım, İstanbul, 1984.
- Xenep. *Anab.* Xenophon, *Anabasis*, Ed. E.C. Marchant, *Xenophontis opera omnia*, Oxford, 1961.
- Liv. Titus Livius, *Ab Urbe Condita (The History of Rome from its Foundation)*, trans. by Henry Bettenson, Penguin Books, London, 1976.

- Plin. *nat.* Pliny the Elder, *Historia Naturalis*, Trans. by Joyce Irene Whalley, Victoria and Albert Museum, London, 1982.
- Plin. *epist.* Pliny the Younger, *Epistulae (The Letters of the Younger Pliny)*, Trans. by Betty Radice, Penguin Books, London, 1969.
- Polyb. Polybius, *The Histories*, Trans. by W.R. Paton, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, 1922-1998.
- Res Gest. Augustus, *Emperor of Rome, Res Gestae Divi Augusti*, as Recorded in the Monumentum Ancyranum and the Monumentum Antiochenum, Edt. Rex Wallace, Wauconda, Bolchazy-Carducci Publishers, 2000.
- Suet. Die Kaiserviten/Berühmte Männer, *De vita Caesarum / De viris illustribus*, herausgegeben von H. Martinet, Tusculum, Zürich, 2000.
- Strab. Strabon, *Geography III*, Books 6-7, Trans. L. Joney Horace, Loeb Classical Library, Harvard, 1924.
- Tac. *Agr.* Tacitus Cornelius, *Agricola'nın Hayatı*, çev., H. Dereli, Milli Eğitim Bakanlığı yay. İstanbul, 1990.
- Tac. *Ann.* Tacitus, Cornelius, *The Annals of Imperial Rome*, Trans., Michael Grant, Penguin Books, Harmondsworth, 1988.

- Tac. *Germ.* Tacitus Cornelius, *Germania*, çev. H. Dereli, Maarif Matbaası, Ankara, 1944.
- Thuk. Thukydides, *Peloponnesoslularla Atinalıların Savaşı*, çev. H. Demircioğlu, TTK yay., Ankara, 1950.
- Vell. Pat. Velleius Paterculus, *Compendium of Roman History*, *Velleius Paterculus*, Trans., by Frederick W. Shipley, Harvard University Press, Cambridge, 1998.

II Modern Kaynaklar
(Epigrafik – Nümizmatik- Edebi Kaynaklar)

- Akşit, 1985 Akşit, O., *Roma İmparatorluk Tarihi*, İÜ. Edebiyat Fak. yay., İstanbul, 1985.
- Alföldi, 1967 Alföldi, A., *Die Vorherrschaft Der Pannonier Unter Gallienus*, Darmstat, 1967.
- Alföldy, 1974 Alföldy, G., *Noricum*, Routledge & Kegan Press, London, 1974.
- Alföldy, 1994 Alföldy, G., “Municipium Iasorum”, *Ephigraphica*, Vol. 26, 1994, Budapest, s. 95–106.
- Atlan, 1970 Atlan, S., *Roma Tarihinin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri*, İÜ Ed. Fak. yay. İstanbul, 1970.
- Barkóczi, 1980 Barkóczi, L., “Pannonian Cities”, *The Archaeology of Roman Pannonia*, Edt. A. Lengyel, B. Radan, Lexington Press, 1980.
- Beksaç, 2006 Beksaç, E., “Balkanlar’da Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar”, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Derleyenler; Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Vadi yay. Ankara, 2006, s. 37-65.
- Bezeczky, 1996 Bezeczky, D., “Amphora Inscriptions–Legionary Supply” *Britannia*, Vol. 27, 1996, s. 329–336.

- Boardman, 1998 Boardman, J., *The Greeks Overseas*, Thames and Hudson Press, Great Britain, Reprinted 1998.
- Boeteva, 1997 Boeteva, D., *Lower Moesia and Thrace in the Roman Imperial System*, St. Kliment Uni. Pres, Ohridski, 1997.
- Borbála, 2003 Borbála, B., *Magyarország Történeti Topográfiája*, História Könyvtár, Budapest, 2003.
- Borhy, 2001 Borhy, L., *Pannoniai Falfestmény*, Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2001.
- Carter, 1977 Carter, W. Francis, *An Historical Geography of the Balkans*, Academic Press, London, 1977.
- Childe, 1929 Childe, V. Gordon, *The Danube in Prehistory*, Clarendon Press, Oxford, 1929.
- Childe, 1958 Childe, V. Gordon, *The Prehistory of European Society*, Penguin Books, London, 1958.
- Childe, 1998 Childe, V. Gordon, *Tarihte Neler Oldu*, çev. Mete Tunçay–Alaeddin Şenel, Alan yay., 8. Basım, İstanbul, 1998.
- CIL 3/1cilt Mommsen, Otto Hirschfeld, Alfred von Domaszewski , *Corpus Inscriptionum Latinarum*, 3/1, Inscriptiones Illyrici, Reimer Press, Berlin 1873.
- CIL 3/2 cilt Mommsen, Otto Hirschfeld, Alfred von Domaszewski, *Corpus Inscriptionum Latinarum*, 3/2 Inscriptiones Illyrici, Reimer Press, Berlin, 1873.

- CIL 3/ Supl / 2 Mommsen, Otto Hirschfeld, Alfred von Domaszewski, *Corpus Inscriptionum Latinarum*, CIL 3/ Supl. 2, Inscriptiones Orientis et Illyrici Latinarum, Dacia, Moesia Superior, Dalmatia, Reimer Press, Berlin,1902.
- CIL 3/ Supl / 3 Mommsen, Otto Hirschfeld, Alfred von Domaszewski, *Corpus Inscriptionum Latinarum*, CIL 3/ Supl. 3, Inscriptiones Orientis et Illyrici Latinarum, Pannonia Inferior, Reimer Press, Berlin,1902.
- CIL 6 Mommsen, Otto Hirschfeld, Alfred von Domaszewski , *Corpus Inscriptionum Latinarum*, 6, Inscriptiones Romae Urbae, Reimer Press, Berlin 1876.
- Çapar, 1987 Barnet, R. D. “Phrygia and the Peoples of Anatolia in the Iron Age” çev. Çapar, Ö., “Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri” *AÜ. DTCF Dergisi*, Cilt XXXI, sayı 1-2, Ankara, 1987, s. 43–73.
- Cornell-Matthews 1988 Cornell, T.-Matthews, J., *Atlas of The Roman World*, çev. Karadeniz, Şadan, İletişim Yay., İstanbul, 1988.
- Demircioğlu, 1967 Demircioğlu, H., “Roma Devleti’nin Eyalet Sistemi Hakkında”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1967, Cilt V, sayı 8-9, s. 443–459.
- Dobó, 1968 Dobó, A., *Die Verwaltung der Römischen Provinz Pannonien von Augustus bis auf Diocletianus*, Key Pres, Amsterdam, 1968.

- Douglass, 2000 Douglass, B. W., *Balkan Prehistory*, Routledge Pres, New York, 2000.
- Erzen, 1994 Erzen, A., *İlk Çağ Tarihinde Trakya Başlangıçtan Roma Çağına Kadar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.
- Éva, 1977 Éva, Cs., *Magyar Török Szótar*, Balassi Kiadó, Budapest, 1977.
- Fitz, 1980 Fitz, J., “Administration and Army” *The Archaeology of Roman Pannonia*, Edt. Lengyel, A., Radan, B., Lexington Press, 1980. s. 125 -139.
- Francis, 1977 Francis, W. C., *An Historical Geography of the Balkans*, Academic Pres, London, 1977.
- Gabler, 1979 Gabler, D., “The Structure of the Roman Frontier on the Danube and its Development in the Antonine Period” *Roman Frontier Sstudies*, 1979, B.A.R. 71, s. 637-654.
- Georgiev, 1969 Georgiev, V., “L’ethogeenese des Peuples Balkaniques”, *Symposium International sur L’ethnogenese des Peuples Balkaniques*, Plovdiv, 1969.
- Gesztelyi, 1998 Gesztelyi, T., *Pannoniai Vésett Ékkövek*, Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1998.
- Gibbon, 1988 Gibbon, E., *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Cilt 1, Çev. Asım Baltacıgil, BFS. yay., İstanbul, 1988.

- Gyula, 1999 Gyula, L., *Múltunkról Utodainknak I. A Magyar Föld és a Magyar Nép Őstörténete*, Püski Kiadó, Budapest, 1999.
- Hable, 2004 Hable, T., “Második Századi Sírok a Katonaváros Nyugati Temetőjéből” *Aquincum, Aquincumi Füzetek 10. szám*, Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2004, s. 16-33.
- Hajnóczi, 1994 Hajnóczi, G., *La Pannonia e L’Imperio Romano*, Hrsg. Press, Roma, 1994.
- Haraszti - Szilágyi, 2000 Haraszti, L.-Szilágyi, A., *Régészetünk Jelentős Feltársai 1975-2000*, ELTE-BTK Régészet Tudományi Intézet, Budapest, 2000.
- Harcley, 1911 Harcley, V. Head, *Historia Numorum a Manual of Greek Numismatics*, Clarendon Pres, Oxford, 1911.
- Harding, 2000 Harding A. F., *European Societies in The Bronze Age*, Cambridge Uni. Pres, Cambridge, 2000.
- Hardy, 1887 Hardy, E. G., “The Movements of the Roman Legions from Augustus to Severus” *The English Historical Review*, Vol. 2, No. 8 Oct. 1887, s. 625–656.
- Hoddinot, 1981 Hoddinot, R. F., *The Thracians*, Thames and Hudson Pres, New York, 1981.
- ILS Dessau Hermann, *Inscriptiones Latinae Selectae*, 3 Vol. in 5 parts, Berlin, 1892-1916.

- István, 1963 István, B., “Pannónia Földjének Őstörténete”, *Pannonia Története*, Ed., Harmatta János, Tankönyv Kiadó, Budapest, 1963.
- Istvan – Mócsyi-
Barkóczi, 1963 Istvan, B.-Mócsyi, A.-Barkóczi, L., *Pannonia Története*, Edt., Harmatta János, Tankönyv Press, Budapest, 1963.
- Kristian, 1998 Kristian, K., *Europe Before History*, Cambridge Uni. Press, Cambridge, 1998.
- Láng, 2004 Láng, O., “Római Kori Útrészletek az Aquincumi Polgárváros Municipiális Territóriumán”, *Aquincum, Aquincumi Füzetek 10. szám*, Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2004, s. 95–111.
- Láng-Gábor, 2004 Láng, O.-Gábor, Sz., “Római Kori Maradványok és Késő Bronzkori Településnyomok Kaszasdúlón”, *Aquincum, Aquincumi Füzetek 9. szám*, Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2003, s. 111-115.
- Lengyel -Radan, 1980 Lengyel, A.-Radan, G.T.B., *The Archaeology of Roman Pannonia*, Lexington Press, 1980.
- Leonard, 1948 Leonard, H., *Helen – Latin Eskiçağ Bilgisi*, Çev. Suad, Y. Baydur, İst. Üni. Ed. Fak. yay., İstanbul, 1948.
- Lőrincz, 2003 Lőrincz, B., “The Linear Frontier Defence System and its Army”, *Roman Army in Pannonia*, Ed. Zsolt Visy, Teleki Laszló Foundation, Budapest, 2003, s. 25-31.

- Mackendrick, 1975 Mackendrick, P., *The Dacian Stones Speak*, North Carolina Press, Capel Hill, 1975.
- Magie, 2001 Magie, D., *Anadolu'da Romalılar I*, çev. Ömer Çapar-Nezih, Başgelen, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul, 2001.
- Mallory, 2002 Mallory, J., P., *Hint Avrupalıların İzinde*, çev. Müfit Günay, Dost Yay., Ankara, 2002.
- Mann, 1983 Mann, J. C., *Legionary Recruitment and Veteran Settlement During the Principate*, University of London Institute of Archeology, Occasional Publication No. 7, London, 1983.
- Mansel, 1999 Mansel, Müfid A., *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- McEvedy, 2002 McEvedy, C., *İlkçağ Tarih Atlası*, çev. Ayşen Anadol, Sabancı Üni. yay., İstanbul, 2002.
- Menzilcioğlu, 2002 Menzilcioğlu, Ç., *Filozof İmparator Marcus Aurelius Antoninus*, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul, 2002.
- Mirkovic, 1967 Mirkovic, M., "Einheimische Bevölkerung und Römische Städte in der Provinz Obermösien", *ANRW II. 6*, 1967, s. 824-825.
- Mócsyi, 1962 Mócsyi, A., "Pannonia", *RE.*, 1962, Supl. IX, M. 24, s. 515–776.

- Mócsyi, 1970 Mócsy A., *Gesellschaft und Romanisation in der Römischen Provinz Moesia Superior*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- Mócsyi, 1974a Mócsyi, A., *Pannonia A Korai Császárság Idején*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974.
- Mócsyi, 1974b Mócsyi, A., *Pannonia and Upper Moesia*, Akademia Kiado, Budapest, 1974.
- Nagy, 1970 Nagy, T., *Der Aufstand Der Pannonish- Dalmatinishen Völker und Die Frage Der Zweiteilung Illyricums in Adriatica*, Zagreb, 1970.
- Nándor, 2000 Nándor, K., “Aszód Papi Földek Települs és Temető”, Ed., Haraszi László, Szilágyi, A., *Régészetünk Jelentős Feltársai 1975-2000*, ELTE-BTK Régészet Tudományi Intézet, Budapest, 2000, s. 4-5.
- Plágyi-Nagy, 2000 Plágyi, S.-Nagy, L., *Római Kori Halomsírok A Dunántúlon*, Veszprémi Nyomda Rt., Veszprém, 2000.
- Póczy, 1980 Póczy, K., “Pannonian Cities”, *The Archaeology of Roman Pannonia*, Edt., Lengyel, A.-Radan, B., Lexington Press, 1980, s. 242-243.
- Rásonyi, 1938 Rásonyi, L., *Macar Arkeolojisiinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*, İstanbul, 1938.
- RIC 1 Robertson, A. S., *Roman Imperial Coins (Augustus to Nerva)*, Hunter Coin Cabinet, OUP Press, Oxford, 1962.

- RIC 2 Robertson, A. S., *Roman Imperial Coins (Traianus to Commodus)*, Hunter Coin Cabinet, OUP Press, Oxford, 1971.
- Ridley, 1987 Ridley, R.T., *History of Rome*, L'erma di Bretschneider Press, Roma, 1987.
- Robert-Dise, 1991 Robert, L.-Dise Jr., *Cultural Change and Imperial Administration The Middle Danube Provinces of Roman Empire*, Peter Lang Pres, New York, 1991.
- Rostovtzeff, 1963 Rostovtzeff, M., *The Social and Economic History of Roman Empire*, Vol. 1, Clerandon Pres, Oxford, 1963.
- Rumpf, 1949 Rumpf, A., *Yunan ve Roma Sanatı*, Çev. Jale İnan, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1949.
- Russagli, 2004 Russagli, M., *Rome Art and Architecture*, Koenemann Pres, Germany, 2004.
- Salisbury, 1924 Salisbury, M., "The Reign of Traianus Decius", *JRS*, 14, 1924, s. 1-23.
- Sevin, 2001 Sevin, V., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
- Soproni, 1980 Soproni, S., "Limes", *The Archaeology of Roman Pannonia*, Edt., A Lengyel-B Radan, Lexington Press, 1980.

- Stein, 1970 Stein, A., *Die Legaten von Moisen*, Akademia Kiadó, Budapest, 1940.
- Stevens, 1939 Stevens, C. C., *The Race of Europe*, The Macmillan Co. New York, 1939.
- Stiglitz-Kandler, 1971 Stiglitz, H. M.-Kandler, W. Jobst, “Carnutum”, ANRW, II. 6. 1971, s. 588-611.
- Syme, 1928 Syme, R., “Rhine and Danube Legions Under Domitianus”, *JRS*, Vol. 18, 1928, s. 41-55.
- Syme, 1933 Syme, R., “Some Notes About Legions Under Augustus”, *JRS*, Vol. 23, 1933, s. 14–33.
- Syme, 1971 Syme, R., *Danubian Papers*, A.I.E.S.E.E. Pres, Bucharest, 1971.
- Syme, 1999 Syme, R., *Provincial at Rome and Rome and The Balkans 80 BC.-AD 14*, Edt. Anthony Birley, Uni. of Exeter Pres, Great Britain, 1999.
- Tanilli, 2003 Tanilli, S., *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt 1*, Adam Yay., 8. Basım, İstanbul, 2003.
- Topál, 1993 Topál, J., *Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia, The Western Cemetery Bécsi Road I*, Pro Aquinco Foundation, Budapest, 1993.
- Topál, 2003 Topál, J., *Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia, The Western Cemetery Bécsi Road II*, Pro Aquinco Foundation, Budapest, 2003.

- Tóth, 1998 Tóth, E., *Szavária az Ókorban*, Fieszt Press, Szombathely, 1998.
- Tóth, 2003 Tóth, E., “The Occupation of Pannonia”, *The Roman Army in Pannonia*, Ed., Zsolt Visy, Teleki László Foundation, Budapest, 2003, s. 19-25.
- Vulić, 1934 Vulić, N., “The Illyrian War of Octavian,” *JRS*, Vol, 24, 1934, s. 163-167.
- Wilkes, 1963 Wilkes, Jhon J., “A Note on the Munity of the Pannonian Legions in AD. 14” *The Classical Qarterly New Series*, Vol. 13, No. 2, Nov. 1963, s. 268 - 271.
- Wilkes, 1969 Wilkes, Jhon J., *Dalmatia*, Routlede & Kegan Paul Press, London, 1969.
- Wilkes, 1992 Wilkes, Jhon J., *The Illyrians*, Blackwell Publish, Cambridge, 1992.
- Wilkes, 2005 Wilkes, Jhon J., “Changes in Roman Provincial Organization”, *CAH*, Vol. XII, 2005, s. 705–714.
- Zsolt, 1971 Zsolt, V., “Angaben Zur Geschichte Der Ungarischen Tiefebne im Augusteischen Zeitalter”, *Act. Ant. Arh.*, (Szeged) XIV, 1971, s. 73-79.
- Zsolt, 2003a Zsolt, V., *The Ripa Pannonica in Hungary*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.

Zsolt, 2003b

Zsolt, V., “The Roman Army in Pannonia” *The Roman Army in Pannonia*, Ed., Visy Zsolt, Teleki László Foundation, Budapest, 2003. s. 17–19.

EKLER

EK-1	SİKKELER
EK-2	RESİMLER
EK-3	HARİTALAR
EK-4	YAZITLAR
EK-5	MÖ. I. - MS. III YY.LAR ARASI ROMA İMPARATORLARI
EK-6	TUNA VE TRAKYA EYALETLERİNİN YÖNETİCİLERİ